

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

Г. В. МУХІНА

ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Київ
ВД «ДЯКОР»
2020

УДК 378.013(075)
М92

Рекомендовано до друку
*Вченою радою Донецького юридичного інституту
Міністерства внутрішніх справ України
(Протокол № 8 від 29 квітня 2020 р.)*

Автор:

Мухіна Галина Вікторівна – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат педагогічних наук.

Рецензенти:

Кучерявий Андрій Олександрович – професор кафедри військової психології та педагогіки Військового інституту Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, доктор педагогічних наук, доцент.

Ткаченко Олена Андріївна – доцент кафедри загальної та вікової психології, кандидат психологічних наук Криворізького державного педагогічного університету, доцент.

Мухіна Г. В.

М92 **Педагогіка та психологія вищої школи** : навчально-методичний посібник / Г. В. Мухіна. – Київ : ВД «Дакор», 2020. – 178 с.

ISBN 978-617-7679-__-

Навчально-методичний посібник укладено з урахуванням програми навчальної дисципліни «Педагогіка та психологія вищої школи» і призначено для студентів, слухачів, аспірантів (ад'юнктів) усіх форм навчання та викладачів. Посібник складається з двох частин: теоретичної, у якій подано інформацію щодо основних тем навчальної дисципліни, та практичної, яка містить плани семінарських занять, тестові та практичні завдання для виконання самостійної роботи, додаткові матеріали, глосарій, список літератури.

УДК 378.013(075)

ISBN 978-617-7679-__-

© Мухіна Г. В., 2020
© ТОВ «ВД «Дакор», 2020

ЗМІСТ

ВСТУП 5

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

ТЕМА 1. ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВИХ ЗНАТЬ

- 1.1. Предмет, мета, завдання та структура навчальної дисципліни 7
1.2. Система психолого-педагогічних наук 9
1.3. Кваліфікація методів психолого-педагогічних досліджень 12

ТЕМА 2. ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

- 2.1. Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти 14
2.2. Педагогічна культура та її складові 16
2.3. Педагогічна майстерність викладача вищої школи 18

ТЕМА 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРЕДМЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

- 3.1. Нормативно-методичні документи, що забезпечують реалізацію мети навчання 22
3.2. Дидактична характеристика засобів навчання 23
3.3. Вербальні засоби навчання як основне інформаційне джерело .. 25

ТЕМА 4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

- 4.1. Методи навчання в закладі вищої освіти 28
4.2. Форми організації навчального процесу 30
4.3. Загальна характеристика педагогічних технологій 33

ТЕМА 5. КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

- 5.1. Контроль якості навчального процесу 36
5.2. Функції контролю та оцінки знань, умінь та навичок 38
5.3. Види контролю знань та вмінь студентів. Методи контролю знань, умінь та навичок 41

ТЕМА 6.	
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	
6.1. Вікові особливості особистості курсанта, студента	42
6.2. Особливості соціально-психологічної адаптації курсантів, студентів до навчання	44
6.3. Курсант юридичного закладу вищої освіти як суб'єкт педагогічного процесу	45
ТЕМА 7.	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИКЛАДАЧЕМ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	
7.1. Особливості підготовки викладача до заняття	52
7.2. Особливості організації і проведення лекційного заняття	53
7.3. Види лекційних занять	56
ТЕМА 8.	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИКЛАДАЧЕМ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	
8.1. Семінар: дидактичні цілі, функції та види	58
8.2. Організація і методика проведення семінарських занять зі студентами	59
8.3. Організація і методика проведення практичних занять зі студентами	62
ТЕМА 9.	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ	
9.1. Спілкування як інструмент професійної діяльності. Стилі спілкування викладача	65
9.2. Основні закони спілкування	68
9.3. Способи комунікативного впливу викладача на студентів ...	74
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА	
Плани семінарських занять за темами та завдання для самостійної роботи за темами	78
ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ	148
ГЛОСАРІЙ	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	176

ВСТУП

Реформування системи освіти України передбачає передусім пошук нових шляхів організації освітнього процесу в закладах вищої освіти та кардинальної зміни позиції викладача в процесі навчання. Актуальним наразі, на нашу думку, є перехід від концепції викладання, де здобувач вищої освіти є об'єктом навчання, до студентоцентрованої концепції навчання. Студентоцентроване навчання розглядає здобувача вищої освіти як суб'єкта із власними унікальними інтересами, потребами й досвідом, спроможного бути самостійним і відповідальним учасником освітнього процесу. У цій концепції змінюється і роль викладача, який здійснює переважно роль наставника та радника. Він не лише читає лекції, а й організовує інтерактивне спілкування, сприяє особистісному розвитку здобувачів вищої освіти, формує атмосферу взаєморозуміння і довіри. Організація освітнього процесу за принципами студентоцентрованого підходу передбачає високий рівень розвитку вольових якостей майбутнього викладача.

Необхідність підготовки цього навчально-методичного посібника зумовлена оптимізацією діяльності викладача та здобувача вищої освіти. Сьогодні основним завданням закладів вищої освіти є формування самостійності, відповідальності та творчої активності здобувачів вищої освіти. Навчально-методичний посібник «Педагогіка та психологія вищої школи» автор розглядає як збірник допоміжних матеріалів для самостійної роботи здобувачів вищої освіти в процесі вивчення навчальних курсів «Педагогіка та психологія вищої школи» та «Методика викладання навчальних дисциплін». Кожна пропонована тема націлена на самостійну творчу роботу студента, на організацію співробітництва викладача зі студентами. Посібник містить теоретичні матеріали за кожною темою, тести, практичні

завдання для самоконтролю, педагогічні завдання та вправи до занять із певної теми тощо.

Структура посібника відповідає навчальному плану та вимогам робочої програми з навчальної дисципліни «Педагогіка та психологія вищої школи» для студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «магістр».

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

ТЕМА 1. ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВИХ ЗНАТЬ

1.1. Предмет, мета, завдання та структура навчальної дисципліни

Предмет будь-якої науки – це коло питань, що стосуються об'єкта науки, досліджуваного конкретною наукою, які безпосередньо та цілеспрямовано вивчаються нею (наукою) із чітким окресленням завдань і кута зору такого вивчення.

Педагогіка вищої освіти – це галузь педагогічної науки, яка вивчає педагогічні закономірності й засоби організації та здійснення освітнього процесу (самоосвіти), навчання, виховання (самовиховання), розвитку (саморозвитку) і професійної підготовки студентів (слухачів) до певного виду діяльності й суспільного життя.

Об'єкт педагогіки вищої освіти – педагогічна система вищої освіти.

Предмет педагогіки вищої школи охоплює:

- 1) заклад вищої освіти як педагогічну систему;
- 2) функціонування та ефективність педагогічного процесу в закладі вищої освіти;
- 3) педагогічну діяльність науково-педагогічних працівників та їхню професійно-педагогічну підготовку;

- 4) педагогічні закономірності формування і розвитку особистості студента;
- 5) процес вищої освіти й самоосвіти;
- 6) навчання в закладі вищої освіти;
- 7) виховання і самовиховання студентів;
- 8) моральну та психологічну підготовку;
- 9) форми, методи й педагогічні технології в закладі вищої освіти тощо.

Завдання:

- 1) аналіз соціально-історичних характеристик системи вищої освіти;
- 2) аналіз змісту, форм і методів навчання, розвитку й виховання студентів у закладі вищої освіти;
- 3) аналіз методів контролю і оцінки успішності студентів на основі системного підходу;
- 4) розробка нових технологій навчання і виховання в закладі вищої освіти;
- 5) розкриття педагогічних закономірностей формування студентів як майбутніх фахівців.

Понятійний апарат: педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, педагогічний принцип, виховання, навчання, освіта, розвиток, формування особистості; навчально-виховний процес.

Психологія вищої школи вивчає закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості професійно-педагогічного спілкування та взаємин викладачів і студентів.

Об'єкт психології вищої освіти – соціальні суб'єкти, їхня діяльність, зв'язки й співвідношення.

Предметом психології вищої освіти є: особистість викладача та студента в їхній розвивальній педагогічній взаємодії

Завдання:

- 1) розробка наукової, психолого-методичної бази для контролю за процесом, повноцінністю змісту та умовами психічного розвитку студентів, їхнім особистісним зростанням і професійним становленням;
- 2) обґрунтування оптимальних форм навчально-професійної діяльності та спілкування студентів, які сприяють засвоєнню ними всього розмаїття професійних функцій і важливих соціальних ролей;
- 3) розробка особистісно орієнтованих технологій навчання студентів;
- 4) психологічне обґрунтування інноваційних дидактичних проєктів і педагогічних експериментів у вищій школі тощо.

Понятійний апарат: професійна спрямованість, професійна соціалізація, професійна ідентичність, навчально-професійна діяльність, «Я-концепція» студента, професійно-педагогічне спілкування, студентська академічна група, професіоналізм, адаптація, професійна готовність.

1.2. Система психолого-педагогічних наук

Система педагогічних наук

Педагогіка є системою сформованих у процесі її історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. Ця система весь час збагачується, розвивається, поповнюється новими знаннями.

До педагогічних наук належать:

- 1) загальна педагогіка, яка вивчає головні теоретичні й практичні питання виховання, навчання і освіти, загальні проблеми навчально-виховного процесу;

- 2) вікова педагогіка (дошкільна, шкільна, педагогіка дорослих), що досліджує закони й закономірності виховання, навчання і освіти, організаційні форми та методи навчально-виховного процесу стосовно різних вікових груп;
- 3) корекційна педагогіка, яка досліджує виховання, навчання та освіти дітей із різними вадами. Її утворюють: сурдопедагогіка; тифлопедагогіка; логопедія;
- 4) галузеві педагогіки (військова, спортивна, вищої школи), кожна з яких розкриває закономірності навчально-виховного процесу в певних сферах життєдіяльності людини.

До системи педагогічних наук належить також історія педагогіки й школи – наука, що вивчає розвиток педагогічних ідей і практику освіти в різні історичні епохи.

Зв'язки педагогіки з іншими науками

Ці зв'язки обумовлені спільністю їхніх об'єктів (понять, закономірностей, концепцій, предметів, процесів, критеріїв, методів), реалізуються як взаємодія, взаємовплив, взаємопроникнення, інтеграція педагогіки та інших галузей знань.

У цій взаємодії педагогіка спирається на ідеї інших наук:

- філософії (людина формується в діяльності);
- соціології (використовує їхні методи дослідження, а саме анкетування);
- психології (спільно з цією наукою здійснює дослідження; дає замовлення на дослідження певних явищ).

Система психічних наук

Сучасна психологія знаходиться на стику кількох наук: природничі науки — психологія — соціальні науки.

Диференціація психологічних знань відбувалася за такими ознаками: розвитком психіки; конкретною діяльністю; ставленням людини (як суб'єкта розвитку й діяльності) до суспільства.

До сучасної системи психологічних наук належать:

- 1) загальна психологія, що вивчає загальні закономірності психічної діяльності людини з особистісним розвитком;
- 2) вікова психологія – галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності етапів психічного розвитку й формування особистості впродовж онтогенезу людини від народження до старості;
- 3) педагогічна психологія – галузь психології, що вивчає психологічні проблеми навчання і виховання;
- 4) психологія праці, що вивчає психологічні особливості трудової діяльності, вивчає професійно важливі якості, які стосуються певної спеціальності; психологічні основи організації праці й підвищення продуктивності праці; стосунки в трудовому колективі;
- 5) військова психологія – галузь психології, яка вивчає психологічні особливості різних видів військової діяльності залежно від суспільно-історичних умов, рівня військової техніки, характеристик особистості бійця, особливостей військового колективу, методів бойової і політичної підготовки;
- 6) соціальна психологія – галузь психології, яка вивчає закономірності поведінки і діяльності людей, які обумовлені фактом їхнього включення в соціальні групи, а також психологічні характеристики самих цих груп.

Крім цього, до психологічних наук належать: психологія спорту, медична психологія, психологія творчості, юридична психологія, патопсихологія, екологічна психологія, економічна психологія, гештальтпсихологія тощо.

Зв'язки педагогіки з іншими науками

Близькість психології до філософських, природничих, соціальних наук і наявність із деякими з них спільних проблем не позбавляє психологію самостійності.

Багатогранний зв'язок психології з іншими науками зумовлений тим, що в центрі уваги психології є людина.

Сьогодні розвиток психології пов'язаний із максимальним розширенням зв'язків психології із суміжними науками при збереженні психологією своєї самостійності та самостійності.

1.3. Кваліфікація методів психолого-педагогічних досліджень

Класифікація методів наукового пізнання

Загально-логічні методи (використовують на теоретичному й емпіричному рівнях):

Аналіз. Розділення об'єкта пізнання на складові частини, які досліджуються самостійно відносно цілого.

Синтез. Поєднання виділених складових об'єкта пізнання в єдине ціле з урахуванням знань, отриманих під час аналізу.

Аналогія. Установлення подібності в деяких ознаках, властивостях і зв'язках між різними об'єктами пізнання.

Абстрагування. Відволікання подумки від низки ознак і властивостей об'єкта пізнання, які вважаються несуттєвими для цього дослідження з одночасним виділенням тих ознак і властивостей цього об'єкта, які цікавлять дослідника.

Узагальнення. Установлення спільних суттєвих ознак, властивостей і співвідношення низки об'єктів пізнання.

Індукція. Загальний висновок на основі одиничних фактів і посилянь.

Дедукція. Часткові висновки із загальних тверджень.

Класифікація. Розподіл і поєднання окремих об'єктів пізнання за деякими критеріями.

Систематизація. Розподіл і поєднання груп об'єктів пізнання за деякими критеріями.

Моделювання. Дослідження моделі об'єкта реальної дійсності, у якій відтворюються його структура, функції, характеристики.

Методи теоретичного дослідження:

1. **Формалізація** – вираження змісту знання в знаково-символічному вигляді (формалізованою мовою) з метою більш точного вираження його змісту й смислу, а також із метою виключення неоднозначного розуміння.

2. **Аксиоматичний метод** – спосіб побудови наукової теорії, коли в її основу покладаються деякі вихідні положення, з яких за допомогою спеціальних правил висновку випливають усі інші положення цієї теорії.

3. **Гіпотетико-дедуктивний метод** – створення системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводять твердження про емпіричні факти (причому такі твердження носять імовірнісний характер).

4. **Сходження від абстрактного до конкретного** – рух від окремих загальних абстракцій до їхньої єдності – конкретно-всезагального.

Методи емпіричного дослідження:

Спостереження. Цілеспрямоване, планомірне сприйняття об'єкта пізнання з метою виявлення його окремих властивостей і зв'язків; характерно: дозволяє фіксувати тільки те, що розкриває об'єкт.

Експеримент. Цілеспрямоване, активне втручання в перебіг досліджуваного процесу, за якого відбувається відповідна зміна об'єкта або його відтворення в певних умовах, що відповідають цілям дослідження; характерно: контрольованість, можливість багаторазового повторення.

Опис. Фіксування засобами природної або штучної мови результатів спостереження та експерименту.

Вимірювання. Сукупність пізнавальних операцій (засобів вимірювання), що застосовуються для знаходження числового значення величини характеристик досліджуваного об'єкта в одиницях вимірювання.

ТЕМА 2. ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

2.1. Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти

Педагогічна діяльність – особливий вид соціальної діяльності, який спрямовано на передавання новим поколінням накопичених людством досвіду й культури, створення умов для їхнього особистісного розвитку.

Педагогічна діяльність – вид діяльності, змістом якого є навчання, виховання, освіта й розвиток молодого покоління.

Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти – це особливий різновид творчої інтелектуальної праці.

Функції викладача закладу вищої освіти

Організаторська: викладач як керівник, провідник для студентів у лабіринті знань, умінь та навичок.

Інформаційна: викладач як носій найновішої інформації.

Трансформаційна: викладач перетворює суспільно значущий зміст знань в акт індивідуального пізнання.

Орієнтовно-регулятивна: структура знань педагога визначає структуру знань студента.

Мобілізує: переведення об'єкта виховання в суб'єкт самовиховання, саморуку, самоствердження.

Психологічна структура діяльності викладача

Психологічна структура діяльності педагога є своєрідним відображенням діяльності педагогічних систем.

Психологічна структура діяльності – це взаємозв'язок, система та послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач.

У психологічній структурі діяльності **Н. В. Кузьміна** виділяє конструктивний, організаторський, комунікативний і гностичний функціональні компоненти.

Гностичний компонент

- визначають через зміст і способи впливу на студентів;
- визначають через вікові та індивідуальні особливості студентів;
- визначають через особливості навчально-виховного процесу та результати власної діяльності, її переваги й недоліки.

Конструктивний компонент

- добір і композиція змісту інформації, яка стає надбанням студентів;
- проектування діяльності студентів, у якій необхідна інформація може бути засвоєна;
- проектування власної майбутньої діяльності та поведінки, якими вони мають бути в процесі взаємодії зі студентами.

Організаційний компонент

- інформація в процесі її повідомлення студентам;
- різні види діяльності студентів;
- власна діяльність та поведінка в процесі безпосередньої взаємодії зі студентами.

Комунікативний компонент

- налагодження педагогічно доцільних стосунків із тими, на кого спрямований вплив (на основі визнання моральної, інтелектуальної і політичної зверхності в ролі керівника й організатора («взаємини по горизонталі»));
- установлення правильних взаємин із тими, хто виступає в ролі керівників цієї системи (дисциплінованість, принциповість, творчість («взаємини по вертикалі»)) і партнерів по діяльності;
- співвіднесення своєї діяльності з державним завданням, що ставиться до керівника як громадянина своєї держави.

2.1. Педагогічна культура викладача закладу вищої освіти

Професійна культура – певний ступінь опанування професії, тобто способів і прийомів вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості.

Педагогічна культура

- це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога;
- це опанування педагогом педагогічного досвіду людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості.

Основні складові педагогічної культури

Педагогічні знання

- історії розвитку педагогічної науки;
- предмета, мети та завдань загальної педагогіки;
- актуальних проблем зарубіжної педагогіки;
- вітчизняної педагогіки співробітництва;
- методів педагогічних досліджень;
- теорії, принципів та методів виховання;
- теорії, принципів та методів навчання;
- шляхів формування та вдосконалення педагогічної культури викладача тощо.

Педагогічні почуття та мотиви

- інтерес до педагогіки та педагогічної роботи;
- почуття гуманізму;
- почуття честі та достоїнства викладача;
- почуття справедливості та принциповості;
- почуття педагогічного задоволення;
- почуття високої естетики та краси слова;
- почуття оптимізму та працездатності;
- педагогічна інтуїція;
- потяг до самоосвіти.

Педагогічні переконання

- упевненість у моральній цінності та соціальній корисності педагогічної праці;
- упевненість у силі педагогічного впливу на особистість;
- установка на всебічний розвиток особистості;
- установка на добросовісну працю та систематичний розвиток у студентів здібностей до навчання тощо.

Педагогічні уміння

- об'єктивно оцінювати рівень знань, умінь та навичок;
- оцінювати рівень розвитку індивідуальних якостей та властивостей особистості;
- керуватися в навчально-виховній роботі принципами педагогіки;
- проводити індивідуальну виховну роботу;
- надавати індивідуальну допомогу в процесі навчання;
- стимулювати самоосвіту та самовиховання;
- розвивати риторичні здібності, просто й доступно викладати навчальний матеріал;
- проводити педагогічні дослідження тощо.

Організаторські здібності

- організовувати та проводити групову оцінку знань;
- організовувати та проводити виховні заходи;
- виховувати особистість у колективі та за допомогою колективу;
- організовувати та методично правильно проводити навчальні заняття;
- формувати в колективі здорову та працездатну атмосферу, підвищувати інтерес до навчання тощо.

Щоденна педагогічна практика свідчить, що суттєвих результатів у вихованні досягають ті педагоги, які мають високу педагогічну культуру, і навпаки – негативні приклади брутальності, що, на жаль, ще присутні в практиці, свідчать про відсутність культури.

2.3. Педагогічна майстерність викладача вищої школи

Педагогічна майстерність – це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога. Складовими є гуманістичне спрямування, теоретичні знання, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

Структура професійної педагогічної діяльності

Професіоналізм знань

Важливими особливостями професіоналізму знань є:

- 1) комплексність, тобто здатність викладача синтезувати інформацію з різних галузей науки в процесі викладання певного закону, тенденції;
- 2) особистісна забарвленість, тобто знання, «пропущені» через власну позицію;
- 3) формування знань одночасно на різних рівнях (теоретичному, методичному, технологічному).

Професіоналізм спілкування – це готовність і вміння використувати системні знання у взаємодії зі студентами.

Педагогічний такт – це форма реалізації педагогічної моралі в діяльності педагога, у якій співпадають думка та дія.

Професіоналізм самовдосконалення

- проявляється через самоосвіту (самостійне оволодіння найновішими досягненнями психолого-педагогічної науки, накопичення передового педагогічного досвіду, аналіз власної діяльності та діяльності колег і на цій основі реконструювання навчально-виховної інформації і організації власних пошуків);
- проявляється через самовиховання – особистісне самовдосконалення (перебудова особистісних якостей, установок, цінностей, моральних орієнтацій, потреб, інтересів, мотивів поведінки).

Педагогічна (професійна) спрямованість (ПС) – це інтерес до педагогічної діяльності та здатність нею займатися; емоційне ставлення до діяльності (любов, задоволення, інші потреби).

ПС характеризується інтересами, нахилами, переконаннями, ідеалами педагога.

ПС – суттєва ознака та передумова справжнього авторитету вчителя, один із найважливіших суб'єктивних факторів досягнення успіхів у професійно-педагогічній діяльності.

ПС буває справжньою, формальною або оманливою.

Психолого-педагогічна ерудиція

- вільне володіння науковими основами психології та педагогіки;
- вміння здійснити психолого-педагогічний аналіз різних навчально-виховних явищ і заходів;
- визначення оптимальних способів педагогічного впливу, дійових методів і форм навчально-виховного процесу тощо.

Педагогічна компетентність – знання, вміння, навички, а також способи та прийоми їхньої реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості.

Педагогічна техніка – сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи зі студентом / учнем, студентським / учнівським колективом відповідно до мети виховання, їхніх об'єктивних та суб'єктивних передумов.

Педагогічна творчість заснована на повноті інформації, науковому прогнозі, умінні педагога кожного разу по-новому й ефективно застосовувати в навчально-виховному процесі різні комбінації форм і методів педагогічного впливу.

Педагогічні здібності – сукупність психічних особливостей учителя, необхідних для успішного опанування педагогічної діяльності, її ефективного здійснення.

Структура педагогічних здібностей

Н. В. Кузьміною та Ф. Н. Гоноболіним була запропонована така структура педагогічних здібностей:

1. *Перцептивні здібності* виявляються в спостережливості, яка дозволяє проникати у внутрішній світ людини, розуміти її переживання.

2. *Конструктивні здібності* є умовою успішного проектування і формування особистості та колективу.

Ці здібності дозволяють педагогу аналізувати педагогічну ситуацію і обирати єдино правильний засіб взаємодії з особистістю і колективом.

3. *Дидактичні здібності* виявляються в умінні підбирати й доступно подавати навчальний матеріал, відповідним чином адаптуючи його до особливостей студентів, стимулювати їхню активність, мобілізувати увагу. Ці здібності дозволяють удосконалювати методи й форми навчання, творчо підходити до вирішення навчальних завдань.

4. *Експресивні здібності* виявляються в найефективнішому, з педагогічного погляду, виразі своїх думок, знань, поглядів, відчуттів за допомогою мовлення, міміки, пантоміміки.

5. *Комунікативні здібності* виявляються у встановленні педагогічно доцільних відносин зі студентами, їхніми батьками, колегами, керівниками; в емоційному відгуку на переживання інших людей (емпатії).

6. *Організаторські здібності* виявляються в умінні організувати життєдіяльність студентів – навчання, працю, відпочинок, згуртувати їх, розподілити обов'язки.

Ці здібності залежать від цілої низки якостей педагога, зокрема швидкості й гнучкості мислення, рішучості, витримки, наполегливості, вимогливості тощо

7. *Академічні (дослідницькі) здібності* – схильність до наукового пошуку, аналізу досягнень науки, узагальнення свого досвіду.

Ці якості необхідні для вдосконалення навчально-виховного процесу, упровадження новітніх досягнень науки в освітню практику, у процес викладання навчальних дисциплін

8. *Сугестивні здібності* полягають в емоційно-вольовому впливі на студентів, здатності за допомогою твердого слова домагатися потрібних результатів у навчанні та вихованні.

ТЕМА 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРЕДМЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Нормативно-методичні документи, що забезпечують реалізацію мети навчання

Відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», заклади вищої освіти мають право самостійно вирішувати питання складу та змісту навчально-методичного забезпечення освітнього процесу з урахуванням вимог законодавства.

Основним документом навчально-методичного забезпечення дисципліни, передбаченим освітнім законодавством, є робоча програма навчальної дисципліни.

Основним призначенням робочої програми навчальної дисципліни є:

- ознайомлення здобувачів вищої освіти та інших учасників освітнього процесу зі змістом освіти, критеріями та засобами оцінювання результатів навчання тощо;
- установлення відповідності змісту освіти освітній програмі та стандартам вищої освіти під час акредитації;
- як правило, урахування результатів моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм і, зокрема, отриманих від здобувачів освіти та інших стейкхолдерів побажань та зауважень.

Інші документи та форми навчально-методичного забезпечення дисципліни можуть визначати викладач та кафедра (група забезпечення освітньої програми), зважаючи на необхідність максимально повного надання здобувачам освіти всієї інформації та матеріалів, яких потребує успішне вивчення дисципліни.

ПРИБЛИЗНИЙ ПЕРЕЛІК МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

- конспекти лекцій;

- методичні вказівки та рекомендації;
- силабуси;
- індивідуальні завдання;
- збірники ситуаційних завдань (кейсів);
- приклади розв'язування типових задач чи виконання типових завдань;
- комп'ютерні презентації;
- ілюстративні матеріали;
- каталоги ресурсів тощо.

ПРИБЛИЗНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ:

- друковані наукові, навчально-методичні, науково-популярні та інші видання;
- електронні видання;
- відкриті державні реєстри;
- оприлюднені документи та офіційні сайти органів статистики, інших установ та організацій;
- відкриті бази даних;
- аудіо- та відеозаписи;
- інші матеріали та джерела інформації тощо.

3.2. Дидактична характеристика засобів навчання

Інформаційно-предметне забезпечення:

- засоби, що містять у собі і сприяють передачі студентам наукової інформації, визначеної метою навчання (друковані джерела, радіо, теле- й аудіовізуальні носії, природні джерела тощо);
- усі матеріальні (речові) засоби, що використовуються з навчальною метою і здатні безпосередньо або опосередковано передавати студентам інформацію, розвивати уміння і навички (лабораторно-демонстраційне устаткування, макети, установки, тренажери, машини й окремі механізми тощо).

Навчально-технічні засоби:

- підручники й інші друковані текстові засоби;
- прості візуальні засоби – оригінальні предмети, моделі, картини, діаграми, графіки, карти;
- механічні візуальні засоби – діаскоп, епідіаскоп, мікроскоп, телескоп;
- аудіальні засоби – програвачі, магнітофони, радіоприймачі;
- аудіовізуальні засоби – телевізори, кіно- та відеокамери, відеомагнітофони;
- засоби, що автоматизують процеси навчання – тренажери, лінгафонні кабінети, комп'ютери, особливо останнього покоління – мультимедіа комп'ютери, що наділені великими можливостями виконання дидактичних завдань.

За видом навчальних дій і призначенням ЗН та навчальні знаряддя поділяють на:

- інформаційні (зокрема настановні) – забезпечують інформування стосовно змісту навчання та вимог до дій, що мають бути виконані в його процесі;
- операційні – сприяють реалізації навчальної діяльності, описують дії, які потрібно виконати;
- контрольні – забезпечують здійснення заходів контролю та самоконтролю.

За формою організації пізнавальної діяльності студентів поділяють на:

- засоби для самостійної роботи;
- засоби для фронтальної роботи.

За цілями, дидактичним призначенням технічні засоби навчання:

- мотиваційно-пізнавальні;
- проблемні;
- навчальні;
- узагальнювальні;
- ілюстративні.

**3.3. Вербальні засоби навчання
як основне інформаційне джерело*****Вербальні засоби навчання***

Підручник – основне навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни, що відповідає офіційно затвердженій навчальній програмі.

Навчальний посібник – навчальне видання, яке доповнює або частково замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певного предмета, курсу, дисципліни або окремого його підрозділу.

Навчально-наочний посібник – навчальне образотворче видання матеріалів, які містять ілюстративно-наочні матеріали, що сприяють вивченню і викладанню дисципліни, засвоєнню їхнього змісту.

Навчально-методичний посібник – навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни, яке, окрім викладу навчального матеріалу, містить методичні вказівки й рекомендації стосовно викладання дисципліни або організації самостійної роботи студентів, розвитку й виховання особистості.

Хрестоматія – навчальне видання літературно-художніх, історичних, наукових, мистецьких чи інших творів або їхніх частин, які є об'єктом вивчення певної навчальної дисципліни або виховання особистості відповідно до офіційно затвердженої навчальної програми (різновид – книга для читання).

Словник для студентів – довідкове видання впорядкованого переліку мовних одиниць (слова, словосполучення, фрази, терміни, поняття, знаки, імена тощо), доповнених відповідними довідковими даними.

Енциклопедія – навчальне видання довідкового характеру, яке містить упорядкований перелік відомостей, сукупність наукових знань із широкого кола питань

Довідник – навчальне видання довідкового характеру, яке містить упорядкований предметний матеріал, узагальнені, стислі відомості з певних галузей науки, професій тощо.

Практикум – навчальне видання практичних завдань і вправ, що сприяють засвоєнню набутих знань, умінь і навичок, їхній систематизації та узагальненню, перевірці якості їхнього засвоєння (різновиди – збірник задач і вправ, тестові завдання, збірники текстів диктантів і переказів, інструкції до лабораторних і практичних робіт, робочі зошити, дидактичні матеріали).

Методичні рекомендації – навчальне видання для студентів із методики засвоєння навчальної дисципліни.

Тексти лекцій – навчальне видання, яке містить повний виклад лекційного матеріалу до затвердженої навчальної дисципліни (усіх лекцій або змістового блоку).

Силабус – документ, у якому роз'яснюється взаємна відповідальність викладача й студента. У ньому представляються процедури (у т. ч. стосовно deadlines і принципів оцінювання), політики (включно з політикою академічної доброчесності) і зміст курсу, а також календар його виконання.

Нові інформаційні технології орієнтовані на реалізацію цілей освітнього процесу за такими напрямками, як:

- удосконалення механізмів керування системою освіти на основі використання автоматизованих банків даних науково-педагогічної інформації, інформаційно-методичних матеріалів, а також комунікаційних мереж;
- удосконалення методології і стратегії добору змісту, методів і організаційних форм навчання, виховання, що відповідають завданням розвитку особистості студента в умовах інформатизації суспільства;
- створення методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток інтелектуального потенціалу студента, формування умінь самостійно здобувати знання, здійснювати інформаційно-навчальну діяльність;
- створення і використання комп'ютерних тестових діагностичних методик контролю і оцінки рівня знань студентів.

Кореляційна

- експериментальне підтвердження гіпотез про зв'язок між явищами, що спостерігаються;
- супроводжується статистичним визначенням каузальних закономірностей досліджуваних явищ.

Маніпулятивна

- найбільш ефективна експериментальна стратегія наукового дослідження;
- створення спеціальних умов, у яких дослідник маніпулює виникненням і проявом досліджуваних явищ.

ТЕМА 4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

4.1. Методи навчання в закладі вищої освіти

Метод навчання – це спосіб упорядкованої взаємопов’язаної діяльності викладача та студента, яка спрямована на розв’язання задачі освіти, виховання і розвитку в процесі навчання.

*Дослідник педагогіки Ю. Бабанський
пропонує власну класифікацію:*

Методи, спрямовані на організацію навчально-пізнавальної діяльності:

Словесні:

пояснення – словесне тлумачення понять, явищ, принципів дій пристроїв, наочності, слів, термінів тощо;

розповідь – послідовне розкриття змісту навчального матеріалу, яке за своїм характером може бути художнім, науковим, науково-популярним чи описовим;

бесіда – метод навчання, що передбачає питання-відповіді. За своїм призначенням бесіда може бути вступною, бесідою-повторенням, контрольною.

Наочні:

ілюстрування – оснащення ілюстраціями статистичної наочності, плакатів, мап, малюнків, картин та ін.;

демонстрація – використання приладів, дослідів, технічних установок тощо;

самостійне спостереження – безпосереднє сприйняття явищ дійсності. Цей метод є, як правило, супутнім до методу демонстрації. Обов’язковими складовими цього методу є інструктаж та формулювання висновків.

Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

Методи стимулювання інтересу до навчання:

навчальні дискусії – публічні обговорення важливого питання; передбачає обмін думками між студентами або викладачем і студентами;

створення емоційно-моральних ситуацій;

створення ситуації інтересу в процесі викладання навчального матеріалу, який реалізовується за рахунок цікавих історій, випадків із практичної діяльності самого викладача тощо;

Методи стимулювання обов’язку й відповідальності:

переконання в значущості навчання, який полягає в підкресленні актуальності поточного матеріалу саме для слухача як особистості, майбутнього професіонала тощо;

висування вимог; застосовуватиметься і під час проведення групових занять. Вимоги до роботи слухача на лекції мають стосуватися якості конспектування, обов’язкового відображення в конспекті певних складових матеріалу (визначень, схем та ін.), пошуку протягом лекції відповіді на запитання лектора, поставлені на її початку, виконання настанови викладача щодо набуття готовності до наступної самостійної роботи тощо.

Методи контролю і самоконтролю в навчанні:

Індивідуальне опитування: яке, як правило, короткочасно проводиться після висвітлення ключових моментів лекції або наприкінці навчального заняття;

Самоконтроль: сутність цього методу полягає у свідомому фіксуванні слухачами стану засвоєння лекційного матеріалу та якості утвореного конспекту.

У дидактиці існують багато різних підходів до класифікацій методів навчання

За основними дидактичними завданнями – методи оволодіння знаннями, методи формування умінь і навичок, застосування здобутих знань, умінь і навичок (М. Данилов, Б. Єсіпов);

За характером пізнавальної діяльності – пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі методи (М. Скаткін, І. Лернер);

За бінарною класифікацією – методи викладання (інформаційно-повідомлювальний, пояснювальний, інструктивно-практичний, пояснювально-спонукальний); методи учіння (виконавський, репродуктивний, продуктивно-практичний, частково-пошуковий, пошуковий) (М. Махмутов).

4.2. Форми організації навчального процесу:

- лекції;
- семінари;
- практичні заняття;
- лабораторні заняття;
- консультації;
- самостійна робота;
- колоквіум;
- залік;
- іспити;
- захист курсових та дипломних робіт;
- практика тощо

Лекція як провідна форма організації навчання у вищій школі

Навчальна лекція – логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності та супроводжуваний демонструванням дослідів

Види лекцій:

- за дидактичними завданнями лекції поділяють на вступні, тематичні, оглядові, заключні (А. Алексюк, Т. Глушко, З. Курлянд);
- за способом викладу навчального матеріалу виокремлюють такі види лекцій: проблемні, лекції-візуалізації, бінарні (лекції-дискусії), лекції із за-здалегідь запланованими помилками, лекції-прес-конференції
- (А. Алексюк)

Завдання лекцій:

- уводить студентів у науку;
- формує пізнавальний інтерес до навчального предмета;
- закладає основи наукових знань;
- дає загальне уявлення про методологію науки;
- забезпечує виховний вплив

Практичні заняття як форми організації навчання у вищій школі

Семінарське заняття – вид навчальних практичних занять студентів закладів вищої освіти, який передбачає самостійне вивчення студентами за завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо

Види семінарів:

- просемінар – опанується специфіка самостійної роботи в галузі наукової дисципліни;
- спецсемінар – опанується методика та методологія наукового дослідження;
- семінар – розвиває самостійність студентів, поглиблює інтерес до науки тощо

Завдання семінару:

- закріплення, поглиблення і розширення знань студентів із відповідної навчальної дисципліни;
- формування вміння постановки й рішення інтелектуальних завдань і проблем;
- удосконалення здібностей аргументації студентами своєї точки зору, а також доведення і спростування інших суджень;
- демонстрація студентами досягнутого рівня теоретичної підготовки;
- формування навичок самостійної роботи з літературою

4.3. Загальна характеристика педагогічних технологій

Педагогічна технологія – один із спеціальних напрямків педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня, гарантувати його високий рівень.

Головні ознаки педагогічної

технології: концептуальність (передбачає опору технології на конкретну наукову концепцію цілей і результативності);

економічність (виражає якість, яка забезпечує резерв навчального часу, оптимізація праці педагога і досягнення запланованих результатів у стислі строки);

алгоритмізованість, цілісність, керованість (передбачає легке відтворення конкретної технології будь-яким педагогом у будь-якому освітньому закладі);

коригованість (можливість постійного оперативного зворотного зв'язку, послідовно організованого на чітко визначені цілі);

візуалізація (характерна для окремих технологій, передбачає використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів тощо);

декомпозиція педагогічного процесу на взаємопов'язані етапи (чим більш відповідним є опис етапу педагогічної технології реальному етапу певного процесу, тим вища ймовірність досягнення успіху в процесі її розроблення і реалізації);

координованість і поетапність дій, спрямованих на досягнення запланованого результату (послідовність і порядок виконання дій повинні базуватися на внутрішній логіці процесу);

однозначність виконання передбачених процедур і операцій (необхідна умова досягнення адекватних поставлених меті результатів).

Критерії ефективності результатів застосування педагогічної технології:

- засвоєння знань (глибина, усвідомленість, системність, ціннісно-смісловне ставлення, дієвість, міцність, самостійність тощо);
- розвиток ціннісних орієнтацій;
- самореалізація вчителя та учня;
- зміна стосунків у педагогічному процесі;
- специфіка мислення (діалектичність, проблемність, аналітичність тощо).

Класифікація педагогічних технологій

1. Педагогічні технології на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу:

- педагогіка співробітництва;
- гуманно особистісна технологія (Ш. Амонашвілі);
- особистісно-орієнтована технологія

2. Педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів:

- ігрові технології;
- проблемне навчання;
- технологія інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу (В. Ф. Шаталов)

3. Педагогічні технології на основі ефективності управління і організації навчального процесу:

- технологія індивідуалізації навчання;
- технологія програмованого навчання;
- колективний спосіб навчання;
- групові технології;
- комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання

4. Технологія розвивального навчання:

- система розвивального навчання Л. В. Занкова;
- система розвивального навчання зі спрямованістю на розвиток творчих якостей особистості;
- особистісно орієнтоване розвивальне навчання;

- технологія саморозвивального навчання.

Технологія традиційного навчання

Цілі: формування системи знань та основ наукового світогляду.

Методи: повідомлення готових знань; навчання за зразком; індуктивна логіка від окремого до загального; розвиток механічної пам'яті; репродуктивне відтворення.

Особливості методики: регламентація діяльності, примусовість навчальних процедур; централізація контролю; орієнтація на середнього курсанта, студента.

Позиція викладача: командир, єдина ініціативна особа.

Позиція курсанта, студента: підпорядкований об'єкт навчальних впливів.

Особистісно орієнтована технологія

Цілі: розвивати індивідуальні та пізнавальні здібності кожного курсанта, студента.

Методи:

- активні методи навчання;
- пошукові та дослідницькі;
- методи проблемного навчання

Особливості методики: освітній процес будується на навчальному діалозі курсанта, студента й викладача, який направлений на спільне конструювання програмної діяльності.

Позиція викладача: ініціювання суб'єктного досвіду навчання; розвиток індивідуальності кожного курсанта, студента; визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожного курсанта, студента.

Позиція курсанта, студента: вільний вибір елементів навчально-виховного процесу; самопізнання, самовизначення, самореалізація.

ТЕМА 5. КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

5.1. Контроль якості навчального процесу

У закладі вищої освіти склалися такі види контролю знань, умінь і навичок:

Відбірний: вступні іспити, олімпіади, конкурси тощо.

Навчальний: модульні контрольні роботи, заліки, іспити, захисти курсових і дипломних робіт, звіти за результатами практики тощо.

Контроль за якістю навчального процесу здійснюється на кількох рівнях:

викладачами:

- через поточний, модульний і підсумковий контроль;
- завідувачем кафедр:*
 - через перевірку планів виконання навчальної, навчально-методичної, організаційно-методичної роботи, про що повинні бути зроблені записи в індивідуальних планах викладачів, у річних звітах викладачів на засіданнях кафедр, у протоколах засідань кафедр;
 - через перевірку підготовки викладачами робочих програм із навчальних дисциплін, формування навчально-методичного комплексу забезпечення кожної дисципліни кафедри;
 - через відвідування протягом навчального року всіх типів занять: лекції, практичних та лабораторних занять, семінарів, консультацій тощо;
 - через проведення відкритих занять, які обговорюються на засіданнях кафедр чи методичних семінарах, та взаємовідвідувань.

деканом та його заступниками:

- через перевірку організації навчального процесу кафедрами: формування навчального навантаження кафедр, якості розподілу навантаження між викладачами;

- через регулярний контроль дотримання розкладу занять викладачами й студентами факультету;
- через відвідування занять викладачів деканами факультетів, членами науково-методичних рад факультетів;
- через контроль дотримання вимог до оформлення результатів поточного та підсумкового контролю;
- через регулярні звіти завідувачів кафедр на Вченій раді факультету не менше одного разу на рік;
- через перевірку готовності навчально-методичної документації згідно з номенклатурою справ кафедр

ректором:

- наявності затверджених у встановленому порядку навчальних та робочих навчальних планів із кожного напряму підготовки та спеціальності;
- наявності затверджених у встановленому порядку графіків навчального процесу;
- відповідності змісту навчальних планів і програм вимогам ОПП;
- наявності робочих програм із дисциплін та їхньої відповідності елементам навчального процесу (лекції, семінари, практичні, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота тощо);
- відповідності розкладу занять логіці викладання кожної дисципліни, затвердженим планам та програмам;
- комплектності й достатності методичного забезпечення з дисциплін (силабуси, методичні вказівки, конспекти, настанови до виконання семінарських, практичних та лабораторних робіт, самостійної та індивідуальної роботи тощо);
- дотримання вимог щодо оформлення результатів поточного та підсумкового контролю і наявності його повного комплекту;
- організаційно-методичного забезпечення всіх видів практик, передбачених навчальними планами, дотримання всіх вимог до комплекту навчально-методичного забезпечення;

- організаційно-методичного забезпечення проведення державної атестації за всіма освітніми ступенями;
- шляхом контрольних відвідувань ректором, проректорами, керівником навчально-методичного відділу та координатором із педагогічної практики всіх видів занять викладачів.

5.2. Функції контролю та оцінки знань, умінь та навичок

Контроль у вищій школі – це спосіб виявлення і оцінювання результатів спільної діяльності студента й викладача.

Спеціальними принципами перевірки й оцінки знань є: *об'єктивність, усебічність, системність, індивідуальність, диференційованість, наочність (гласність).*

Принцип об'єктивності: передбачає науково обґрунтований зміст діагностичних тестів, діагностичних процедур, партнерське, дружнє ставлення педагога до всіх студентів.

Принцип усебічності: вимагає під час перевірки й оцінювання знань студентів охоплювати різний за змістом матеріал, розкривати наявність не тільки знання фактів, понять, закономірностей, але й уміння користуватися ними для аналізу нових даних у практичній діяльності.

Принцип індивідуальності: припускає оцінювання успіхів студентів чи недоліків їхньої праці, з огляду на індивідуальні особливості, що виявляються в стилі розумової діяльності, способи викладу.

Принцип диференційованості контролю і оцінки знань: спрямовує викладачів вищої школи на врахування специфіки навчального матеріалу, складності предмета перевірки тощо.

Принцип наочності: пропонує насамперед проведення відкритого контролю і оцінювання за одними критеріями.

Принцип системності: передбачає розробку кожним викладачем системи опитування, завдань для самостійної роботи, конкретних рекомендацій для засвоєння знань; вироблення вмінь і навичок.

Оцінка – це процес порівняння ступеня засвоєння учнями знань, навичок і вмінь з еталонними уявленнями, описами в навчальних програмах, посібниках та інших нормативних документах.

Процес аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів передбачає реалізацію таких функцій: виховної, розвивальної, навчальної, діагностичної, стимулювальної, коригувальної, прогностичної, контрольної.

Навчальна функція: виявляється в забезпеченні зворотного зв'язку як передумови підтримання дієвості й ефективності процесу навчання, у якому беруть участь два суб'єкти – викладач і студент.

Діагностична функція: передбачає виявлення прогалин у знаннях студентів.

Стимулювальна функція: зумовлюється психологічними особливостями людини, що виявляється в бажанні особистості отримати оцінку результатів своєї діяльності, зокрема навчальної.

Виховна функція: полягає у впливі аналізу й оцінки навчальної діяльності на формування в студентів низки соціально-психологічних якостей: організованості, дисциплінованості, відповідальності, сумлінності, працьовитості, дбайливості й охайності, наполегливості тощо.

Розвивальна функція: виявляється в тому, що студент, отримавши оцінку, відчуває бажання і потребу в активізації пізнавальної діяльності.

Коригувальна функція: полягає в тому, що на основі виявленого рівня знань, умінь і навичок, утруднень, недоліків, причин неуспішності вживаються заходи щодо усунення прогалин у знаннях і компетенціях.

Прогностична функція: викладач отримує дані для оцінки результатів своєї праці, методики для подальшого їхнього вдосконалення.

Контрольна функція: дає можливість визначити рівень знань, умінь, навичок і компетенцій студента, забезпечити об'єктивність оцінювання, підготуватися до засвоєння нового навчального матеріалу.

Під час оцінки знань студентів слід ураховувати:

- обсяг опанування понять, фактів, наукової проблематики, основних теорій, законів, закономірностей і методології навчального предмета тощо;
- виокремлення значущих наукових проблем, усвідомлення їхньої глибини та визначення необхідності розв'язання;
- знання законів, закономірностей, концепцій і вільне опанування методики узагальнення, систематизації та обґрунтування;
- якість засвоєння студентами методологічної і теоретичної основ навчального предмета, що передбачає: аргументованість, послідовність, упевненість і самостійність викладу своїх знань;
- методологічну обґрунтованість мислення;
- дієвість знань, наявність простих умінь, їхнє застосування під час вирішення практичних завдань, що передбачає: конкретне визначення основних напрямів застосування знань у практичній діяльності;
- змістовну характеристику методів, процедур і методики дій щодо використання теоретичних і практичних знань тощо

Типові помилки під час оцінювання:

Помилки великодушності: невиправдано завищені оцінки.

Екстраполяція: викладач при оцінюванні орієнтується не на дійсний рівень досягнень студента, а на попередні оцінки в його заліковій книжці.

Ореол: упереджене ставлення викладача до студента, яке проявляється у виставленні завищеної оцінки тому, до кого він прихильно ставиться, і заниженої – тому, до кого він ставиться негативно чи необ'єктивно.

Контраст: знання і поведінка студента оцінюються нижче або вище, залежно від того, як виражені ці характеристики в самого викладача.

Центризм: намагання не виставляти екстремальних оцінок «незадовільно» й «відмінно».

5.3. Методи контролю і самоконтролю в навчанні

Індивідуальне опитування: метою його, залежно від місця в семінарському занятті, може бути встановлення рівня підготовленості студента чи курсанта до заняття і засвоєння ним теми; уміння систематизувати отримані знання, повторення матеріалу та ін.

Фронтальне опитування: його цілі подібні до цілей індивідуального опитування – попереднє, поточне та тематичне діагностування навчальних досягнень курсантів та студентів.

Контрольні письмові роботи: здійснюються в різних формах (диктант на знання елементарних понять, відповіді на прості й складні запитання, тести, графічні завдання тощо) та можуть проводитися залежно від їхньої специфіки на кожному з етапів навчального заняття.

Усний контроль: використовується, як правило, для перевірки підготовленості курсантів чи студентів до виконання практичних управ.

Письмовий контроль: на практичних заняттях визначає спроможність курсанта чи студента відтворити оптимальний хід виконання завдання, здатність користуватися правилами та алгоритмами, уміння знаходити нешаблонні шляхи виконання завдання тощо.

Графічний контроль: використовується в тих ситуаціях, де навчальною програмою передбачено формування вмінь курсантів і студентів у кресленні чи малюванні об'єктів, створенні схем, мап, таблиць тощо.

Метод практичної перевірки: є проміжним чи підсумковим засобом установаження спроможності виконувати курсантом або студентом певну дію.

Метод самоконтролю: його реалізація полягає в тому, що курсанти й студенти самостійно і, головне, свідомо з'ясовують правильність виконання певного завдання на всіх його етапах.

Метод самооцінки: головною його перевагою є свідоме ставлення курсанта та студента до своєї діяльності на практичному занятті.

ТЕМА 6. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

6.1. Вікові особливості особистості курсанта, студента

Вікові особливості – комплекс фізичних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних властивостей, притаманних більшості людей одного віку.

Студентський вік – це переважно період пізньої юності. Він є важливим етапом онтогенезу, переходом від підліткового віку до періоду самостійного дорослого життя.

Студентський вік характеризується прагненням самостійно й активно обирати певний життєвий стиль та ідеал, що відповідає умовам соціалізації, згідно з якими індивід повинен відігравати активну роль.

Студента як людину певного віку і як особистість можна розглядати в трьох іпостасях:

соціальної, яка обумовлена належністю студента до певної соціальної (академічної) групи й виявляється через виконання ним функцій майбутнього фахівця;

психологічної, що є сукупністю психічних процесів, станів і таких властивостей особистості, як характер, темперамент, спрямованість, здібності, від яких, власне, і залежить протікання психічних процесів та виникнення психічних станів;

біологічної, що включає тип нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, соматичний тип, психомоторику, фізичний стан тощо.

Юність – це напружений період формування моральної свідомості, утвердження ціннісних орієнтацій та ідеалів, стійкого світогляду, громадянських якостей особистості.

Другий період юності (**від 17 до 25 років**) пов'язаний із початком навчання в закладі вищої освіти та роботи на виробництві.

Для **17–18 років** характерною є певна зрілість у розумовому, моральному та соціально-суспільному плані: підсилюються свідомі мотиви поведінки. Студентський вік поділяється на стандартний (**17–22 роки**) та нестандартний (**23–27 років**).

Існують різні підходи вчених в поглядах на юність як на період онтогенезу.

З. Фрейд

- у юнацькому віці проходить кульмінація серії змін, мета яких – привести сексуальне життя дитини до завершеної форми, нормальної для дорослої людини;
- виділяє в сексуальних інтересах цього віку два важливих елементи, які дещо по-різному проявляються в жінок і чоловіків: фізичний чуттєвий елемент та психічний елемент.

Г. Фрейд

- характеризувала юність як період внутрішнього конфлікту, психічної неврівноваженості та нестійкої поведінки;
- з одного боку, юнаки й дівчата егоїстичні, цікавляться лише собою і вважають себе центром усесвіту, а з іншого – вони здатні на самопожертву та вірність;
- вони егоїстичні, але водночас насичені високим ідеалізмом.

Е. Еріксон

- підкреслював, що юність є періодом «нормативної кризи», для якої є характерними коливання сил «Я» і посилення конфліктів;
- людина постає перед завданням сформувати почуття ідентичності та уникнути небезпеки виникнення рольової та ідентифікаційної дифузії;
- почуття ідентичності супроводжується відчуттям цілеспрямованості й осмисленості власного життя і впевненості у зовнішньому схваленні.

6.2. Особливості соціально-психологічної адаптації студентів до навчання

Молоді люди, вступивши до закладу вищої освіти, стикаються з багатьма труднощами, поміж яких:

Дидактичні: новизна в процесі навчання, нові методи й організація навчання, відсутність навичок самостійної роботи тощо.

Соціально-психологічні: зумовлені входженням індивіда в нове середовище.

Професійні: невміння зорієнтуватися в професійній спрямованості процесу навчання; необхідність учитися працювати з людьми; складність у формуванні організаторських умінь та навичок тощо.

Адаптація – це активне та творче пристосування студентів нового набору до умов вищої школи, у процесі якого формується колектив, особистісні навички та вміння раціональної організації розумової діяльності, а також покликання до обраної професії, відбувається система професійної самоосвіти й самовиховання тощо.

В адаптації студента виокремлюються три фази:

- психічна реакція організму на нові умови закладу вищої освіти в студентів має різну тривалість, але переважно закінчується в середині першого семестру;
- включає перебудову пристосовницьких механізмів, динамічного стереотипу, психічних процесів і завершується до середини другого семестру;
- період усталеної адаптації, коли завершується формування динамічного стереотипу і пристосовницьких реакцій.

Соціально-психологічна адаптація особистості: це така адаптація, що здійснюється на рівні особистісних механізмів і не зводиться до конформізму.

Соціальна адаптація припускає активне пристосування індивіда до умов соціального середовища.

Розрізняють кілька форм соціальної адаптації: дезадаптацію, пасивну й активну соціальну адаптацію.

Дезадаптація: характеризується недиференційованістю мети й видів діяльності студента, звуженням кола його спілкування та розв'язуваних проблем і, що особливо важливо, неприйняттям норм і цінностей нового соціального середовища, яким є заклад вищої освіти, а в окремих випадках є протидією їм.

Пасивна адаптація: передбачає те, що індивід приймає норми й цінності за принципом «Я – як всі», але не прагне що-небудь змінити, навіть якщо це йому до снаги. Пасивна адаптація проявляється в наявності простих цілей і неважких видів діяльності, але коло спілкування і розв'язуваних проблем ширше, порівняно з рівнем дезадаптації.

Активна адаптація: сприяє успішній соціалізації загалом, індивід не тільки приймає норми й цінності нового соціального середовища, але й будує свою діяльність, відносини з іншими людьми.

Суб'єктивні фактори, які негативно впливають на процес соціально-психологічної адаптації першокурсників:

- недостатній рівень підготовленості за шкільною програмою, ігнорування деяких предметів з неї;
- слабо виражені навички навчальної роботи, недостатній розвиток словесно-логічного мислення;
- характерна для частини тих, хто навчається, пасивність, відсутність самостійності;
- невисокий рівень культури, трудової вихованості;
- недостатньо виражені установки на освоєння професії;
- невпевненість у власних силах.

6.3. Курсант юридичного закладу вищої освіти як суб'єкт педагогічного процесу

Соціальний статус – центральне поняття психології особистості – визначають як сукупність прав і обов'язків соціального індивіда.

Курсант – військове звання військовослужбовця, який навчається у військовому навчальному закладі й не має офіцерського військового звання.

Студент – це особа, яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти й навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання для здобуття певного освітнього ступеня.

І студент, і курсант мають такі спільні права, як:

- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою закладу вищої освіти;
- участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах; подання своїх робіт до публікацій;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій; організації дозвілля, побуту, оздоровлення;
- безкоштовне користування в закладах вищої освіти бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів закладу вищої освіти тощо.

Перелік обов'язків курсантів, які визначено у відповідних нормативних документах набагато більший, чим у студентів. Він зобов'язує:

- виконувати вимоги законів України, Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України, Присяги працівників Національної поліції України, накази командирів і начальників;
- суворо дотримуватися заходів безпеки в процесі навчальних занять і проведення робіт з озброєнням та спеціальною технікою;
- дбайливо ставитися до майна закладу вищої освіти, озброєння та спеціальної техніки;

- дотримуватися вимог стосовно захисту інформації, що становить державну таємницю;
- захищати й охороняти від протиправних посягань на життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, довкілля, інтереси суспільства й держави; поважати людську гідність, виявляти турботу про громадян і бути готовим у будь-який час надати їм допомогу;
- дотримуватися норм професійної та службової етики;
- стійко переносити всі труднощі та обмеження, пов'язані зі службою;
- сприяти начальникам у зміцненні службової діяльності, забезпеченні законності;
- виявляти повагу до колег по службовій діяльності та інших громадян, бути ввічливими, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку, носіння встановленої форми одягу, етикету тощо.

До особливостей соціального статусу курсанта доцільно зарахувати:

- підвищені вимоги до особистих, ділових і моральних якостей, фізичної підготовки й стану здоров'я, які необхідні для виконання покладених на міліцію завдань;
- виконання в процесі навчання службових функцій як рядового поліції;
- наявність певних обмежень прав, що пов'язано зі службою (забороняється займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю, брати участь в об'єднаннях громадян тощо);
- дотримання суворої ієрархії (субординації) залежно від посади, наказу (розпорядження), спеціального звання, вимог присяги, навчальної та службової дисципліни.

**Порівняльна характеристика
суб'єктно-суб'єктної і об'єктно-суб'єктної взаємодії
в процесі навчання**

Об'єкт-суб'єктна (навчально-дисциплінарна) взаємодія	Суб'єкт-суб'єктна (особистісно орієнтована) взаємодія
1. Мета взаємодії	
Озброєння курсанта знаннями, уміннями та навичками; навчити за принципом «роби, як я»	Забезпечення психологічної захищеності, довіри, радості існування (психологічне здоров'я). Не «програмування», а сприяння розвитку особистості; не реалізація первісного задуму, а динамічне проектування
2. Тактика взаємодії	
Диктат або/і опіка	Розуміння, визнання і прийняття особистості курсанта, що базується на здатності педагогів до детермінації (уміння стати на позицію іншого, ураховувати точку зору курсанта)
3. Способи взаємодії	
Наставляння, роз'яснення, заборона, вимога, погроза, покарання, нотація і лише зрідка опора на позитивні емоції курсанта	Співробітництво, створення і використання ситуацій, що вимагають від курсантів прояву інтелектуальної і моральної активності, самостійності; використання різноманітних стилів спілкування з курсантом та їхнє варіювання

4. Позиція педагога	
Курсант визначається як об'єкт педагогічного впливу, що виконує імперативні вимоги викладача	Курсант як рівноправний партнер в умовах співробітництва, відсутність маніпуляцій у спілкуванні, орієнтація на розвиток особистості
5. Позиція курсанта	
Пасивна позиція, він воліє бути в ролі виконавця вказівок викладача. До самостійності не прагне. Ініціативи в процесі семінарського заняття не виявляє. Його переважно орієнтовано на традиційне виконання своєї ролі як об'єкта педагогічних впливів, на засвоєння знань, умінь та навичок	Курсант виявляє як внутрішню активність (переживання своєї причетності до процесу освіти, усвідомлення того, що результат у навчальній діяльності буде залежати від ступеня особистих зусиль), так і зовнішню (вираження своєї думки із приводу проблем, які обговорюються на семінарських заняттях тощо)

Рівні самостійності в навчальній роботі курсантів

Перший рівень

Курсанти фактично здійснюють копіювання дій за поданим зразком. Одночасно відбувається ідентифікація об'єктів і явищ, їхнє розпізнавання через порівняння з уже відомими прикладами. Інформація запам'ятовується і відтворюється

Другий рівень

Репродуктивна діяльність курсанта, яка спрямована на сприйняття інформації про різні властивості об'єкта, процесу чи явища, та переважно лише її запам'ятовування. У курсанта є розуміння, проявляється здатність пояснювати, інтерпретувати засвоєні знання.

Третій рівень

Продуктивна діяльність курсанта, спрямована на самостійне використання набутих раніше знань для розв'язання навчальних завдань, які перебувають у межах відомих зразків. Цей рівень самостійної початкової роботи ґрунтується на здатності до індуктивних

і дедуктивних висновків і узагальнень. Курсант уміє застосовувати знання в процесі вирішення завдань за єдиним алгоритмом.

Четвертий рівень

Самостійна творча діяльність курсанта щодо застосування наявних знань у процесі виконання навчальних завдань у нових, раніше не відомих ситуаціях; коли виникає необхідність визначити нові способи розв'язування навчальної задачі, що ґрунтується на процесах творчого мислення. Курсант може узагальнювати та систематизувати навчальний матеріал, демонструє вміння виконувати завдання творчого характеру.

П'ятий рівень

Вираженою є стійка потреба в самоосвіті, саморозвитку й самовдосконаленні, емоційно-ціннісне ставлення до знань, надання їм життєвого смислу.

Характеристика рівнів сформованості суб'єктності курсантів в умовах особистісно орієнтованого навчання

Рівні сформованості суб'єктності курсанта	Критерії оцінки рівня сформованості суб'єктності курсанта		
	<i>мотиваційний</i>	<i>діяльнісний</i>	<i>емоційний</i>
Високий	націленість на досягнення конструктивних та позитивних результатів навчальної діяльності; активність та наполегливість у досягненні поставленої мети; нормальна та висока самооцінка	бажання особистості до пошуку нового, раніше не відомого способу розв'язання навчального завдання (або вирішення проблеми); суб'єкт навчання проявляє наполегливість у досягненні мети	задоволеність стосунками, що склалися між суб'єктами педагогічного процесу; відчуття психологічного захищеності й комфортності; симпатія і повага до партнера тощо

Середній	наявність певної тенденції до розвитку як до мотивації успіху, так і мотивації уникнення невдачі; від викладача в умовах особистісно орієнтованого навчання курсантів залежить, у який бік зміниться зазначена тенденція	прагнення людини усвідомити вивчене, пов'язати його з раніше засвоєним, опанувати способи застосування знань у нових умовах	нейтральність ситуації взаємин, її невідзначеність; індиферентне ставлення до партнера тощо
Низький	пасивність та безініціативність; уникнення труднощів; відмова від подальшої роботи; вибір найпростіших навчальних завдань	в індивіда відсутнє виражене бажання поглиблювати знання; запам'ятовувати й відтворити навчальний матеріал	незадоволення від стосунків, стресова насиченість і напруженість; антипатія і неповага до партнера тощо

ТЕМА 7. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИКЛАДАЧЕМ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

7.1. Особливості підготовки викладача до заняття

Зазвичай, текст лекції повинен містити:

- тему лекції;
- цілі (навчальні, розвивальні, виховні) і завдання, що викладач має вирішити під час заняття;
- перелік технічних засобів навчання, що використовується під час лекції; указівки щодо наочності;
- план;
- список літератури;
- вступ;
- розгорнутий опис кожного питання плану із проміжними висновками наприкінці;
- резюме.

В основній частині логіка викладу традиційно передбачає такі компоненти, як-от:

Теза – розгорнута відповідь на питання чи проблему, зазначену в плані лекції).

Аргументи – підкріплення правоти зазначеної тези, доводи на її користь.

Антитеза, контраргументи – наявні протилежні погляди на окреслену проблему, мотивація саме такої позиції.

Ілюстрація тези – статистичні дані, конкретні випадки із практики, цитати.

Демонстрація – підкріплення оголошеної тези відео-, фонофрагментами, наочними матеріалами тощо.

Проміжні висновки – узагальнення всього сказаного з розглядуваного питання.

Методика рекомендує такі загальні принципи композиційної побудови лекції:

Послідовність: думки повинні бути пов'язані логічно та витікати одна з одної.

Посилення: потужний початок, емоційні аргументи в середині, найсильніші – в кінці. Вагомі докази, нова інформація завжди притягують увагу.

Органічну єдність: поділ на пункти повинен витікати із самого матеріалу, диктуватися ним, тобто структура повинна бути гармонічно пов'язаною зі змістом.

Економію засобів: мінімум слів, фактів і доказів. Лише те, що веде до розкриття теми, з'ясування її суті.

Найбільш типові помилки в роботі над композиційною будовою тексту:

1) наявність непотрібних частин і деталей, що не призводять до розкриття теми. Намагання дати якомога більше матеріалу;

2) невідповідність частин (затягнутий вступ, нечітке закінчення, основному питанню приділено уваги менше, ніж другорядним)

3) неконкретність викладення – порушення співвідношення між теорією та фактами, теоретичні роздуми, не підкріплені посиланнями на реальну дійсність;

4) відхід від основної теми, недоречне захоплення деталями, коли факти й приклади не стоять на заваді до мети, відводять від неї;

5) відсутність чітких висновків.

7.2. Особливості організації і проведення лекційного заняття

Лекція – логічно завершений науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочною та демонструванням дослідів.

Лекція як форма навчання у вищій школі виконує певні функції, поміж них:

інформаційна: передбачає передавання адаптованої для студентів інформації;

орієнтовна: розкриває генезис теорій, ідей: коли, хто їх вивчав, які причини спонукали до їхнього прояву; список рекомендованої до лекції літератури;

пояснювальна: передбачає розкриття сутності наукових понять, їхніх визначень, тлумачення кожного слова, що належать до структури визначення;

переконувальна: полягає у використанні аргументації, логічної доказовості, на основі чого студенти усвідомлюють наукову інформацію, що стає базою для формування в них наукових поглядів і переконань;

систематизувальна: передбачає структурування всього масиву знань із певної дисципліни;

стимулювальна: спрямована на пробудження інтересу до навчальної інформації з певної науки;

виховна й розвивальна: передбачає оцінювання явищ, фактів, процесів, які розглядають на лекції, розвиток мислення, уваги, уяви, пам'яті та інших пізнавальних здібностей.

Деякі універсальні поради:

1. Лекція за законами діалектики повинна охопити всі зазначені в плані питання і залишити простір для подальшої самостійної роботи.

2. Лекція не повинна перетворюватися на диктант.

3. Інтонація, з якою надається теоретичний матеріал, відіграє дуже важливу роль.

4. Увага не буває постійною.

5. Для встановлення і підтримання контакту з аудиторією не зайве після викладення певних положень перепитати, чи всім зрозуміло сказане.

6. У кінці лекції необхідно пов'язати закінчення з початком, щоб підкреслити вичерпність змісту обраної теми.

Методика проведення лекції повністю відповідає таким аспектам її оцінювання, як:

Формування мотиваційної сфери студентів:

спрямована на усвідомлення цільової настанови. Це досягається вказівкою на значущість певного навчального матеріалу для вивчення інших тем чи курсу для майбутньої професійної діяльності, добором цікавого, привабливого для студентів матеріалу, реалізацією принципу емоційності у викладанні лекційного матеріалу тощо.

Активізація пізнавальних процесів:

для цього викладач прагне до оптимального рівня складності формалізованої мови навчального повідомлення, використовуючи можливості усного мовлення для керування увагою і сприйняттям (голосність, тембр, інтонація, паузи); звертає увагу студентів на найбільш вагомні положення; різноманітними прийомами створює позитивне емоційне тло лекції.

Зміст лекції:

науковість, відповідність сучасному рівню розвитку науки, наявність проблемних питань, вірне їхнє трактування.

Специфіка викладання лекції:

дотримання плану лекції, доступність та послідовність викладання матеріалу, роз'яснення нових термінів та понять; доказовість та аргументованість; виділення головної думки та висновків.

Керівництво роботою слухачів (курсантів, студентів):

надання можливості слухачам (курсантам, студентам) конспектувати лекцію (повільний темп, за необхідності – повтор, пауза). Активізація мислення шляхом висування проблемних питань та вирішення суперечок під час лекції. Підтримка уваги – риторичні питання, жарти, ораторські прийоми тощо.

Лекторські дані:

знання предмета, емоційність, голос, дикція, ораторське мистецтво, культура мови, зовнішній вигляд, уміння встановити контакт.

7.3. Види лекційних занять

Лекції класифікують за кількома критеріями:

За дидактичними завданнями лекції поділяють на вступні, тематичні, настановні, оглядові, заключні (А. Алексюк, Т. Галушко, З. Курлянд):

Вступна лекція: зорієнтована на те, щоб дати студентам загальне уявлення про завдання і зміст усієї навчальної дисципліни, розкрити її структуру й логіку розвитку конкретної галузі науки, техніки, культури, взаємозв'язок з іншими дисциплінами, а також сприяти зацікавленості предметом.

Наставовна лекція: використовується для студентів заочної форми навчання. На такій лекції, окрім розкриття предмета навчального курсу, методів його дослідження, визначення основних проблем курсу, його особливостей і труднощів, роблять детальний огляд наявних підручників та навчальних посібників, дають методичні поради студентам, як самостійно працювати над курсом.

Тематична лекція: передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни.

Оглядова лекція: основним її завданням є забезпечення належного взаємозв'язку й наступності між теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками студентів.

Завершальна лекція: на ній підбивають підсумки вивченого матеріалу із предмета шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу й зосередження уваги на практичному значенні здобутих знань для подальшого навчання і майбутньої професійної діяльності студентів.

За способом викладу навчального матеріалу виокремлюють такі види лекцій: проблемні, лекції-візуалізації, бінарні (лекції-дискусії), лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції-пресконференції тощо (А. Алексюк):

Проблемна лекція: належить до активних методів навчання, на проблемній лекції нове подають як невідоме, яке необхідно

«відкрити». Викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає студентів до пошуків її розв'язання, крок за кроком підводячи до цілі

Лекція-візуалізація: виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Викладач на такій лекції використовує демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками: передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру. Їхній список викладач дає студентам на початку лекції. Завданням студентів є фіксування цих помилок на полях конспекту впродовж лекції.

Лекція пресконференція: викладач пропонує студентам письмово поставити йому запитання з названої ним теми. Протягом двох-трьох хвилин студенти формулюють запитання і передають їх викладачеві. Таку лекцію читають як зв'язний текст, у процесі подання якого дають відповіді на запитання.

«Лекція-інцидент» та «лекція-шоу»: особливий вид лекцій, суть яких полягає в ефекті, створюваному за допомогою музики, своєрідного звукового супроводжувального фону під час демонстрування епізодів із художніх фільмів чи телепередач, висловлювання протилежних думок, суджень тощо.

ТЕМА 8. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИКЛАДАЧЕМ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

8.1. Семінар: дидактичні цілі, функції та види

Семінарське заняття – вид навчальних практичних занять студентів закладів вищої освіти, який передбачає самостійне вивчення студентами за завданням викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо.

Проведення семінарських занять дозволяє вирішувати певні дидактичні цілі:

- оптимально поєднувати лекційні заняття із систематичною самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів, їхню теоретичну підготовку з практичною;
- розвивати уміння, навички розумової праці, творчого мислення, уміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань;
- формувати в студентів інтерес до науково-дослідної роботи й залучення їх до наукових досліджень, які здійснює кафедра;
- забезпечувати системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за певною темою;
- формувати уміння і навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності;
- здійснювати діагностику та контроль знань студентів з окремих розділів і тем програми, формувати уміння і навички виконання різних видів майбутньої професійної діяльності.

Основні функції семінарських занять:

- **навчальна:** поглиблення, конкретизація, систематизація знань, засвоєних під час лекційних занять та в процесі самостійної підготовки до семінару;
- **розвивальна:** розвиток логічного мислення студентів, набуття ними вмінь працювати з різними літературними джерелами, формування вмінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо;
- **виховна:** виховання відповідальності, працездатності, культури спілкування і мислення; прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху; формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та організації дозвілля;
- **діагностично-корекційна та контролююча:** контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин у його засвоєнні та їхнє подолання.

8.2. Організація і методика проведення семінарських занять зі студентами

Основні завдання семінарського заняття:

- розвивати пізнавальну активність і самодіяльність, уміння творчо застосовувати матеріал лекцій;
- поглиблювати й закріплювати знання, отримані в процесі вивчення предмета;
- сприяти розвитку творчого мислення, уміння логічно висловлювати та аргументувати свої думки, слухати один одного, продуктивно критикувати.

Відповідно до завдань і змісту, у сучасних закладах вищої освіти поширені семінарські заняття трьох типів:

Просемінар: головне їхнє завдання виробити в слухача (курсанта, студента) уміння виконувати різноманітні практичні роботи (навчитися працювати з книгою і першоджерелами, реферуванню літератури, складанню тез іншими словами). Просемінари – це своєрідні практикуми, які проводяться на молодших курсах.

Власне семінар: це традиційне заняття, під час якого акцентується на закріпленні теоретичних відомостей, формуванні системи знань, підготовці до виконання подальших практичних завдань.

Він може проходити в таких Формах, як:

- фронтальне семінарське заняття, що передбачає роботу всіх його учасників над темою та питаннями;
- семінарське заняття з підготовленими доповідями, що передбачає проведення роботи навколо декількох доповідей. Головна увага – підготовка самої доповіді та співповіді, інші учасники семінарського заняття вивчають основні джерела за обраною проблемою;
- комбіноване – співвідносить комбіновані форми роботи, тобто частина питань розробляється всіма учасниками, решта – підготовка доповідей та повідомлень

Спецсемінар: спецсемінар з незалежною від лекцій тематикою присвячений більш ґрунтовному вивченню тієї чи іншої наукової проблеми й тому має дослідницький характер.

Семінар-бесіда: не вимагає підготовки рефератів, писаних виступів та доповідей, але передбачає знання фактичного матеріалу студентами з того чи іншого питання і вміння викласти ці знання в усній формі перед аудиторією.

Семінар-диспут: його суть полягає в тому, що обговорення питань, винесених на заняття, проводиться у формі дискусії. Студенти, виступаючи на занятті, можуть підходити до питання з різних позицій і висловлювати різні погляди, полемізувати, підтверджувати свої думки відповідними фактами.

Семінар-коментоване читання: цей тип семінарського заняття викладачі використовують значно рідше, хоч його не слід забувати. Такий семінар можна успішно проводити в процесі вивчення тих тем, які ґрунтуються на роботах відомих учених, творах класиків тощо.

За методикою проведення розрізняють:

Вступні семінари: базуються на досвіді та знаннях здобувачів вищої освіти, котрі збирають інформацію по новій темі та класифікують її.

Оглядові семінари: самостійний огляд слухачами (курсантами, студентами) усієї теми за допомогою літератури).

Самоорганізаційні семінари: Здобувачі вищої освіти самостійно визначають мету заняття, розподіляють теми рефератів між собою, а в деяких випадках – готують реферати за власною ініціативою, доповідають та коментують їх.

Пошуковий семінар: передбачає дослідницьку діяльність тих, хто навчається.

Семінар-«круглий стіл»: запрошуються фахівці або спеціально підготовлені здобувачі вищої освіти. Це обмін інформацією, відповіді на питання, колективний пошук нових шляхів вирішення проблеми (якщо вона є).

Основні недоліки в проведенні семінарських занять:

- низький рівень підготовки до занять як деяких студентів, так і окремих викладачів;
- стандартизація організації і методики проведення, коли на кожному занятті студенти переказують вивчене, а викладач пасивно слухає їх;
- відсутність жвавої дискусії з обговорюваних питань і пасивна участь у ній студентів;
- відірваність теоретичних знань студентів від практики, життя тощо.

Алгоритм підготовчої роботи викладача до семінару може виглядати так:

- ретельно зважити зміст чергової теми семінарського заняття, її місця в загальній системі занять;
- опрацювати необхідну літературу (як рекомендовану для здобувачів вищої освіти, так і додаткову);
- розробити план проведення семінарського заняття, що включає послідовне викладення в тезисній формі основних положень теми;

- скласти перелік основних, додаткових і навідних питань;
- підготувати ілюстративні приклади для зв'язку навчального предмета із практикою, із життям;
- підготувати наочні й допоміжні засоби;
- особливо прогнозувати все те, що, як правило, викликає певні труднощі у здобувачів вищої освіти;
- розподілити всі елементи семінарського заняття за часом.

8.3. Особливості методики підготовки практичних занять

Практичне заняття проводяться для закріплення теоретичних знань, набуття навичок в організації і проведенні оперативних і технічних заходів, слідчих дій у роботі з документами, технічними засобами та на тренажерах, навчальних полігонах тощо.

Основними цілями практичних занять є:

- формування у здобувачів вищої освіти вмінь і навичок практичних дій, необхідних спеціалістам для грамотного виконання функціональних обов'язків;
- розвиток у здобувачів вищої освіти професійно-ділових якостей, що передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою випускника певного освітнього ступеня;
- формування у здобувачів вищої освіти інтересу до майбутньої спеціальності.

Основними завданнями практичного заняття можуть бути:

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка здобувачів вищої освіти до контрольних робіт;
- набуття вмінь застосування теоретичних знань на практиці;
- підготовка здобувачів вищої освіти до майбутньої практичної діяльності тощо

Найбільш розповсюдженими методами проведення практичних занять є:

- вправи (групові й індивідуальні), під час яких аналізуються і відпрацьовуються різні практичні дії;
- службові задачі, що відображають поведінку спеціалістів у різних умовах професійної діяльності;
- службові документи;
- аналіз виробничих (управлінських) ситуацій;
- робота з документами й діловими паперами;
- моделювання ситуацій та коментар вирішення проблем, що виникають тощо.

Підготовка до практичного заняття проводиться поетапно:

1 етап – визначення цілі:

- формування конкретних (окремих) навичок і вмінь;
- формування базових (складних) навичок і вмінь, розвитку професійно-ділових якостей.

2 етап – розробка практичного заняття:

- визначення методу (методів) проведення;
- планування обсягу задач для відпрацювання;
- уявне конструювання практичного заняття, його частин, блоків.

3 етап – збір матеріалів для практичного заняття:

- реальність і вірогідність матеріалів;
- різноманітність матеріалів, їхня новизна;
- дидактична доцільність і прийнятність матеріалів, їхня повчальність;
- посиленість засвоєння на високому рівні складності;
- юридична правомірність тощо

4 етап – підготовка методичних матеріалів до практичного заняття:

- розробка завдань для здобувачів вищої освіти;
- розробка методичних рекомендацій для викладача;
- розробка засобів наочності й дидактичних матеріалів.

5 етап (факультативний):

- обговорення матеріалів практичного заняття з колегами по кафедрі та їхня апробація.

Умови ефективного проведення практичних занять:

- у розкладі практичні заняття повинні йти за лекціями з необхідним інтервалом, що дає можливість підготуватися до них і який не повинен бути надто великим;
- вибір завдань, які забезпечують зв'язок теорії із практикою, значення теорії для вирішення соціально-професійних завдань (вимоги ОПП);
- вибір завдань проблемного характеру та пошуку не тільки рішень, але й джерела отримання недостатньої інформації;
- навчання здобувачів вищої освіти прийомів роботи із джерелами отримання необхідної інформації;
- використання по можливості доступних технічних засобів.

Найбільш типовими помилками в проведенні відкритих практичних занять є:

- робота лише з тими слухачами (курсантами, студентами), які мають високі показники успішності;
- низький рівень активності групи, відсутність співробітництва й взаємодопомоги;
- неврахування рівня підготовленості групи: занадто складні чи занадто легкі завдання;
- намагання уникнути проблемних питань, що можуть виникати під час вирішення завдань;
- відрив теорії від потреб практики;
- диспропорція між індивідуальними та груповими завданнями;
- відсутність проміжних висновків, що відділяють одне завдання від іншого;
- суттєве порушення запланованого хронометражу;
- занадто велика дистанція між викладачем і слухачами, скутість викладача;
- недосягнення поставленої мети.

ТЕМА 9. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ

9.1. Спілкування як інструмент професійної діяльності. Стилі спілкування викладача

Спілкування – процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого або опосередкованого тими чи іншими засобами контакту між людьми, так чи інакше пов'язаними один з одним у психологічному відношенні.

Функції спілкування:

Контактна: створення атмосфери обопільної готовності передавати й сприймати інформацію та підтримувати зв'язок до завершення акту спілкування.

Інформаційна: обмін інформацією, запитаннями й відповідями.

Спонукальна: заохочення адресата до певних дій.

Координаційна: узгодження дій комунікантів.

Пізнавальна: адекватне сприйняття і розуміння змісту повідомлень.

Емотивна: обмін емоціями.

Налагодження стосунків: розуміння свого місця в системі ролевих, статусних, ділових, міжособистісних стосунків.

Регулятивна: залежно від мети, яку ставить перед собою адресант, він і організовує своє спілкування, дотримується певної стратегії і тактики.

Класифікація спілкування:

За участю мовних засобів спілкування: вербальне (словесне) – невербальне (міміка, жести, постава тощо) – комбіноване.

За формою існування мови: усне – письмове.

З погляду змінної – постійної позиції «Я-мовця» і «ТИ-слухача»: діалогічне – монологічне.

Залежно від різних ситуацій у ролі суб'єкта спілкування:

- внутрішнє (комунікант спілкується сам із собою);
- міжособистісне (спілкуються двоє);
- групове (3–5 учасників), публічне (20 і більше);
- масове (спрямоване не на певного індивіда, а на великі маси людей і найчастіше здійснюється за допомогою засобів масової комунікації).

З погляду ситуації спілкування і взаємовідносин тих, хто спілкується: приватне – офіційне.

Структура спілкування:

Комунікативне спілкування: обмін інформацією між індивідами та її уточнення.

Інтерактивне спілкування: організація взаємодії суб'єктів, що спілкуються, тобто обмін не лише знаннями, думками, ідеями, а й діями, зокрема в процесі створення спільної стратегії взаємодії.

Перцептивне спілкування: процес взаємного сприймання і розуміння співрозмовників, пізнання ними один одного.

Стилі спілкування – це індивідуальна форма комунікативної поведінки людини, що виявляється за будь-яких умов взаємодії в ділових стосунках, у стилі керівництва, у способах ухвалення рішень та розв'язання конфліктів, в обраних прийомах впливу на людей тощо.

Ознаки авторитарного стилю: ділові, короткі розпорядження; чітка мова, упевнений авторитарний тон, етичні аспекти не беруться до уваги; позиція лідера – поза групою; справи в групі плануються заздалегідь, визначаються лише поточні, безпосередні завдання; голос керівника є вирішальним.

Ознаки демократичного стилю: товариський тон, інструкції подаються у формі пропозицій; похвала та догана з поясненнями; розпорядження та заборони з дискусіями; позиція лідера – усередині групи; усі заходи плануються колективно; за реалізацію пропозицій відповідають усі члени колективу; пропозиції обговорюються; етичній стороні спілкування приділяється належна увага.

Ознаки ліберального стилю: рівень конвенціональний, погоджувальний, відсутність елементів схвалення чи догани; позиція лідера майже не помітна для групи; процеси в колективі відбуваються самі по собі; лідер не дає вказівок; наявна безліч потурань; робота розподіляється, зважаючи на окремі інтереси, або йде від одного лідера; на етичному аспекті спілкування особлива увага не фіксується.

Стратегії спілкування – це принципи мовленнєвої поведінки індивіда, пов'язані з постановкою конкретного практичного завдання та планом його реалізації. У широкому розумінні комунікативна стратегія сприймається як надзадача мовлення, що продиктована практичними завданнями мовця, як єдність комунікативної та практичної мети.

Стратегія взаємних компромісів: використовується для вирішення конфліктних питань.

Стратегія зближення позицій на ґрунті об'єднання інтересів: використовується як у досягненні спільного рішення, так і в обговоренні перебігу виконання останнього.

Стратегія «жорсткого пресингу»: передбачає націленість на перемогу за будь-яку ціну.

Комунікація – це цілеспрямований інформаційний обмін у різноманітних процесах спілкування.

Комунікація розглядається як:

- механізм, завдяки якому забезпечується існування та розвиток людських відносин, що зараховує всі розумові символи, засоби їхньої передачі в просторі та збереження в часі (Чарльз Кулі);
- обмін інформацією між складними динамічними системами та їхніми частинами, які здатні приймати інформацію, накопичувати її та перетворювати (Аркадій Урсул);
- інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом (Мойсей Каган);

- спосіб діяльності, який полегшує взаємне пристосування людей (Тамотсу Шибутані);
- акт відправлення інформації від мозку однієї людини до мозку іншої (Пол Сміт, Кріс Беррі, Алан Пулфорд);
- специфічний обмін інформацією, процес передачі емоційного та інтелектуального змісту (Андрій Зверінцев, Альвіна Панфілова).

9.2. Особливості ефективної комунікації

Психологічний бар'єр спілкування – це виникнення негативних емоцій між людьми.

На думку провідних психологів, найчастіше вони виникають через такі причини, як-от:

Неефективні процеси комунікації: підтримка ієрархії в організації є необхідною, але це може зменшити потік комунікації.

Складні повідомлення: використання складних технічних термінів може призвести до ускладнення спілкування.

Приховування інформації: у більшості організацій значна частина інформації є конфіденційною.

Відсутність довіри: найбільш важливим фактором відсутності спілкування в організації є конкуренція, яка призводить до відсутності довіри між співробітниками.

Які існують правила ведення діалогу?

Діалог – двосторонній обмін інформацією (розмова, спілкування) між двома людьми у вигляді питань та відповідей.

Основними ознаками діалогу є: намір, цілеспрямованість, правила ведення розмови.

Модифікації діалогу (за Е. Руденським):

Самокритичний діалог: внутрішнє самоспілкування, спрямоване на самоаналіз і самооцінку через взаємодію двох «Я», тобто

вчинки, позиції, якості особистості оцінюються з боку внутрішнього «Я». У самокритичному діалозі можуть бути враховані також оцінки інших людей. Може бути не лише внутрішнім, а й зовнішнім

Критичний діалог: комунікативно-оціночні дії щодо негативних явищ чи сторін іншої людини, його діяльності, суспільного життя.

До основних умов, необхідних для ведення успішного діалогу, зараховують:

- бажання і готовність обох партнерів виявити свою позицію щодо актуальної проблеми;
- готовність до сприйняття і оцінки позиції партнера;
- готовність до продуктивної взаємодії;
- наявність спільної основи та певних відмінностей у підходах до розв'язання актуальної проблеми.

Своєрідність психотехнічних дій у діалозі полягає:

- у здійсненні водночас дії-впливу одного партнера на іншого та дії-відображення;
- у змінності позицій того, хто впливає, і того, хто відображає вплив;
- у взаємній інтелектуально-вольовій активності;
- у взаємообмінному характері дій.

Дискусія обговорення будь-якого суперечливого питання, певної проблеми з дотриманням більш-менш визначених правил, процедур.

Організація дискусії передбачає три етапи:

Підготовчий: доцільно сформулювати тему дискусії і основні питання, які будуть винесені на колективне обговорення, підібрати відповідну літературу для підготовки, визначити час і місце проведення дискусії.

Основний: на цьому етапі йде обговорення питань, винесених на порядок денний. Процесом обговорення керує голова.

Заключний: голова дискусії підбиває підсумки, оцінює повноту й глибину розкриття теми, новизну інформації, відзначає найбільш цікаві думки, наголошує на значущих результатах обговорення.

До основних психологічних принципів ведення дискусії зараховують:

Принцип рівної безпеки: передбачає не заподіювати психологічної або іншої шкоди жодному з учасників суперечки.

Принцип децентричної спрямованості: передбачає вміння аналізувати ситуацію або проблему з погляду іншої особи, розглядати ситуацію, зважаючи не на власні інтереси, а на інтереси справи.

Принцип адекватності: передбачає неспричинення шкоди думці свідомим або несвідомим викривленням почутого або висловленого.

Бесіда – метод отримання інформації на основі словесної комунікації.

До основних етапів ділової бесіди зараховують:

Підготовчі заходи (етикетне звернення): визначають тему, яку бажано обговорити, і можливих учасників ділової розмови. Після призначення бесіди складається план її проведення. Спочатку слід визначити завдання, які ви перед собою поставили, а потім розробити стратегію їхнього досягнення і тактику ведення бесіди. Підготовка й планування бесіди дозволяє завчасно передбачити можливі суперечливі моменти, що знижує ефективність зауважень співрозмовника.

Початок ділової бесіди (експозиція): досить важлива частина бесіди. Правильний початок бесіди передбачає назвати мету, тему та ознайомити з послідовністю питань, які заплановано розглянути. Бесіду варто вести в привітному й доброзичливому тоні, оскільки необхідно встановити контакт зі співрозмовником та привернути його увагу. Чим цікавішим та незвичайним буде початок розмови, тим швидше буде привернуто увагу партнерів. Не можна починати розмову з вибачення, подяки, неповаги до партнера.

Інформування присутніх (зав'язка): особливу увагу варто приділяти стислості викладу. Необхідно не забувати про часові норми бесіди. Постійно слід пам'ятати про напрями бесіди, тобто не забувати її основні завдання і не відхилятися від теми. Під час бесіди потрібно невинно звертатися до співрозмовника із запитаннями,

ураховуючи, що особистий вплив у ділових стосунках має дуже велике значення.

Аргументування положень (розвиток діалогу): це найважча фаза ділової бесіди. Тому потрібно користуватися достовірними даними й лише тими, які сприймаються партнерами. Для цього дію аргументів радять перевіряти додатковими запитаннями для контролю за рівнем розуміння і сприйняття їх співрозмовником. На цьому етапі формується попереднє враження, займається конкретна позиція.

Завершення бесіди (фінал): успішно завершити роботу – це означає досягти завчасно накресленої мети бесіди.

Промова – це система словесного оформлення і вираження думок, у якій реалізується граматичний склад цього вираження і яка є основним засобом людського спілкування.

Композиція промови:

- вступ: підготовка аудиторії до сприймання інформації (спонукання інтересу), постановка проблеми, доведення плану промови (повідомлення перспектив, задач);
- головна частина: представлення предмета спілкування, доведення його сутності, формування установки на діяльність;
- заключна частина: закріплення думки, узагальнення, побажання.

Правила для промовця:

1. Повага, доброзичливість по відношенню до партнера.
2. Увічливість, неприпустимість категоричності в судженнях.
3. Скромність у самооцінках, ненав'язливість викладення позицій, поглядів і оцінок.
4. Орієнтація на партнера, створення для нього психологічного комфорту.
5. Постійна стимуляція інтересу партнера щодо теми спілкування, урахування його інтересів.
6. Логічність викладення своїх поглядів і позицій.
7. Підтримка уваги партнера, стимулювання його активності.

8. Вибір стилю мовлення, відповідного ситуації спілкування та особливостям партнера.

9. Вибір дистанції в спілкуванні, системи жестикуляції і міміки, яка не дратує партнера та створює зручне спілкування.

Правила для слухача:

1. Не шкодувати часу для вислуховування партнера.
2. Ставитися до партнера з терпінням і повагою.
3. Не перебивати промовця, вислухати його повністю.
4. Представляти можливість партнерові виразити себе, стимулювати його активність.
5. Використовувати вербальні та невербальні засоби емоційно-психологічної підтримки промовця.

Сучасними дослідниками психології на сьогодні запропоновано таку класифікацію провокативних запитань:

Запитання-капкан: це низка уміло підібраних запитань, що може довести співрозмовника до відкритої словесної агресії. Під час гнівної реакції опонент утрачає основну ідею своїх тез, тому порушує логіку викладу.

Гумор, іронія, анекдот, пародія, «зворотний удар» – засоби нейтралізації запитань-капканів

Контрзапитання: це запитання, що застосовується для нейтралізації судження.

Блокувальне запитання: його функція – закрити можливість дискусії і домогтися відповідей, передбачених концепцією промовця; якщо запитання сформульовані досконало, то вони орієнтують на думку лише в одному напрямку, блокуючи можливі альтернативи.

Змушувальне запитання: опонент будує дискусію так, аби знайти у співрозмовника постійного підтвердження своєї правоти, змушує запитаннями давати постійну згоду.

Риторичне запитання: це запитання, що забезпечує мовчазну згоду учасників бесіди з думкою мовця. У великій аудиторії риторичні запитання об'єднують людей.

Прискорювальне запитання: використовується в тих випадках, коли є прагнення вплинути на думку інших, схилити співрозмовника до згоди. Таке запитання змушує адресата форсувати аргументацію своєї думки. У постановці таких запитань криється небезпека тиску на думку співрозмовника.

Уточнювальне запитання: передбачає нав'язливу деталізацію кожного пункту дискусії або обговорення.

Якими засобами словесного протистояння має володіти педагог?

Ефектне порівняння: це логічна операція, що спрацьовує на силі довіри. Якщо на підставі будь-якого факту людина повірила в істинність або неістинність висловленого й після цього стикається з фактом, який суперечить першому, то її довіра зменшується на величину переконливої сили цього нового знання.

Аргументація: це положення, яке необхідно обґрунтувати. Після цього прийому подальше відстоювання думки стає даремним та безпідставним. «Убивчий аргумент» особливо впливовий, коли співвідноситься з думкою авторитетної особи.

Авторський коментар: сутність цього засобу полягає у використанні фальсифікацій, хибних аналогій, софізмів та інших засобів і зловживань опонента. Руйнуючи закамуфльовану аргументацію, цей прийом дозволяє позбавити тезу підтримувальних підґрунть. Думка стає неправдивою і не може претендувати на істинність.

Прийом «зловити на слові»: у процесі діалогу цей прийом передбачає вишукування логічних казусів у побудові тези, антитези. Його сутність – указати співрозмовникові на те, що він не приймає думки, яку сам пропонує.

Аналіз висновку: прийом репрезентує вивчення роздуму співрозмовника, яке веде до помилки. Руйнується логічна послідовність, виведена за індукцією, дедукцією та аналогією.

Гнівна відповідь: прийом, спрямований на нейтралізацію тези співрозмовника, але при цьому особистість опонента також страждає. Це заперечення в різкій, навіть агресивній формі проти стверджень, завуальованих під доброзичливе судження.

Контрприклад: прийом, який передбачає уникнення прямої відповіді на запитання в тактовній формі з метою не образити співрозмовника, але й не дати чіткої відповіді. Можна умовно схвалити запитання, навіть погодитися з думкою опонента, не повторюючи її, і навести аналогічний приклад, добре знайомий усім учасникам суперечки.

9.3. Способи комунікативного впливу викладача на студентів

Переконання – це метод педагогічного впливу, завдяки якому вихователь звертається до свідомості, почуттів і досвіду людей із метою формування в них свідомого ставлення до навколишньої дійсності.

Для того, щоб переконання як метод впливу на студентів було максимально доказовим, воно повинно відповідати цілій низці вимог:

- зміст і форма переконань повинні відповідати рівню вікового розвитку студентів, бути зрозумілими й доступними їм;
- переконання повинно будуватися з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента;
- за всіх умов переконання повинно бути послідовним, логічним, максимально доказовим;
- переконання повинно вмещувати як узагальнені положення (принципи, правила), так і конкретні факти, приклади. Коли мають справу з молоддю, то значне місце в переконанні як методі виховання повинен займати наочно-образний матеріал, приклади;
- переконуючи інших, викладач повинен сам глибоко вірити в те, що він повідомляє.

До умов ефективності переконливого впливу належать:

По-перше, сила самого впливу, яка визначається його змістовістю і авторитетом людини, яка переконує.

По-друге, ефективність переконливого впливу залежить від особливостей психічного складу тієї особистості, на яку впливають, їхнього врахування в побудові переконання.

По-третє, ефективність переконання залежить від інтелектуально-емоційного стану переконувача й переконуваного в момент їхніх стосунків.

Навіювання – переважно прихований вплив на підсвідомість і частково свідомість індивіда з метою зміни його загального стану та окремих характеристик психіки – установок, цінностей, переконань тощо.

Навіювання може бути прямим і непрямим

Пряме навіювання: характеризується відкритістю впливу, чітким формулюванням вимог, безпосередньою спрямованістю на конкретного індивіда.

Непряме навіювання здійснюється за допомогою опосередкованого впливу, шляхом натяків, незакінчених фраз. У цьому випадку більш широко використовується паравербальна інформація.

Необхідною умовою впливу, що навіює, є авторитетність джерела інформації.

Поміж таких факторів:

- особисті якості суб'єкта навіювання (сугестора), наявність у нього відповідних здатностей, особиста чарівність, упевненість у собі, почуття внутрішньої переваги, авторитетність, а також знання технік навіювання та умінь їх використовувати;
- особисті якості та стан об'єкта навіювання. Більш навіюваною людину роблять тривожність, непевність, боязкість, низька самооцінка, уразливість, підвищена емоційність, обмежений життєвий досвід і конкретний стан, що визначає сприйнятливості до навіювання;
- відносини між суб'єктом і об'єктом навіювання. Успіху сприяють взаємна довіра та повага, а також здатність першого

підлаштуватися до внутрішнього світу об'єкта спілкування та «вести» його в потрібному напрямку;

- ситуація, рівень особистісної значущості навіювання, що відбувається, для об'єкта, дефіцит часу, несподіванка;
- конструкція повідомлень під час навіювання. Найбільш ефективні повідомлення, що мають образну форму й навіть є безглуздими, але здатні безпосередньо звертатися до підсвідомого рівня людської психіки.

Зараження – психологічний вплив на особистість у процесі спілкування і взаємодії, який передає певні настрої, спонування не через свідомість та інтелект, а через емоційну сферу.

Відбувається зараження через передавання психічного настрою, наділеного великим емоційним зарядом. Воно є одночасно продуктом впливу на інших, а також здатністю людини до сприймання, співпереживання цього стану, співучасті.

Механізм соціально-психологічного зараження полягає в багаторазовому взаємному підсиленні емоційних впливів від багатьох індивідів.

Ступінь зараження людей, груп залежить від загального рівня розвитку, психічного стану, віку, емоційного настрою, самосвідомості. Конструктивна дія цього феномену виявляється в ще більшій груповій згуртованості, використовується також як засіб компенсації недостатньої її організації.

Наслідування – процес орієнтації на певний приклад, узірць, повторення і відтворення однією людиною дій, учинків, жестів, манер, інтонацій іншої людини, копіювання рис її характеру та стилю життя.

Наслідування буває воно як свідомим, так і несвідомим

Свідоме наслідування: цілеспрямований вияв активності, ініціативи, бажання індивіда. Людина намагається повторити все, що

здається їй правильним і корисним (навички майстерності, ефективні способи спілкування і діяльності, раціональні прийоми виконання трудових операцій)

Несвідоме наслідування: людина виявляє активність унаслідок впливу інших людей, які розраховують на таку реакцію, стимулюючи її різними засобами.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗА ТЕМАМИ

ТЕМА 1.

ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Навчальна мета: охарактеризувати основні методи, прийоми та засоби навчання, формування практичних умінь і навичок здобувачів вищої освіти стосовно організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Виховна мета: формування здатності до подальшого морального та професійного саморозвитку.

Розвивальна мета: розвивати спостережливість, активність і самостійність здобувачів вищої освіти тощо.

Програмні результати навчання: застосування методів і засобів навчання в професійній діяльності.

ПЛАН

1. Поняття про принципи навчання. Класифікація принципів навчання.
2. Методи, прийоми та форми організації навчання.
3. Освітній процес як педагогічна система.
4. Психолого-педагогічні проблеми навчання майбутнього юриста.

Основні поняття і ключові слова: методи навчання, прийоми навчання, форми організації навчального процесу, дидактика, зміст вищої освіти, функції компонентів освіти, метод навчання, засіб навчання, знання, уміння, навички, викладання, учіння.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. Покажіть схематично зв'язки між такими поняттями, як учіння, навчання та навчальна діяльність.
2. Поясніть сутність таких механізмів навчання, як «зворотний зв'язок» та «рефлексія».
3. Підготувати презентацію на тему: «Демократизація і гуманітаризація як освітні принципи».

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Сукупність елементів, які утворюють єдину суцільну структуру, що слугує досягненню завдань навчання, – це:

- a) психологічна система вищої освіти;
- b) дидактична система;
- c) викладання;
- d) учіння.

2. Навчальний процес у вищій школі – це:

- a) педагогічна система вищої освіти;
- b) система організації навчально-виховної діяльності, в основу якої покладено органічну єдність і взаємозв'язок викладання (діяльність викладача) і учіння (діяльність студента), спрямованих на досягнення цілей навчання, розвитку особистості студента, його підготовки до професійної діяльності;
- c) структурний компонент і одночасно спосіб реалізації викладачем методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на особистісне зростання і професійне становлення студентів;

- d) процес формування особистості майбутнього фахівця як результат його соціалізації, виховання і професійного навчання.

3. Дайте визначення поняттю «компетентність»:

- a) процес формування особистості майбутнього фахівця як результат його соціалізації, виховання і професійного навчання;
 b) сукупність знань, умінь та навичок;
 c) сукупність компетенцій, наявність знань і досвіду, необхідного для ефективної діяльності заданої предметної галузі;
 d) процес передачі знань, умінь та навичок.

4. Які існують види компетентностей?

- a) інформаційна, особиста, групова, соціально-трудова;
 b) навчально-пізнавальна, навчальна, соціальна, компетенція особистісного самовдосконалення;
 c) навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова, компетенція особистісного самовдосконалення;
 d) соціально-трудова, соціальна, інформаційна.

5. Дайте визначення поняттю «конкурентоспроможність»:

- a) володіння навиками взаємодії з оточенням, уміння працювати в групі, знайомство з різними соціальними ролями;
 b) здатність за допомогою наявних засобів інформаційних технологій (телевізор, комп'ютер, телефон, Інтернет та ін.) самостійно шукати, аналізувати, відбирати, опрацьовувати й передавати необхідну інформацію;
 c) сукупність компетенцій, наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної діяльності заданої предметної галузі;
 d) узагальнений показник, що характеризує рівень професійної, соціальної і особистісної компетенцій випускника, забезпечує йому впевненість у своїх силах і здатність витримувати конкуренцію на ринку праці, порівняно з випускниками аналогічних навчальних закладів.

6. Здатність за допомогою наявних засобів інформаційних технологій (телевізор, комп'ютер, телефон, Інтернет та ін.) самостійно шукати, аналізувати, відбирати, опрацьовувати та передавати необхідну інформацію – це:

- a) інформаційна компетенція;
 b) навчально-пізнавальна компетенція;
 c) комунікативна компетенція;
 d) компетенція особистісного самовдосконалення.

7. Грамотність, доведена до суспільно й особистісно необхідного максимуму, – це:

- a) професійна компетентність;
 b) освіченість;
 c) професійна культура;
 d) професіоналізм.

8. Дайте визначення поняттю «професійна компетентність»:

- a) процес формування особистості майбутнього фахівця як результат його соціалізації, виховання і професійного навчання;
 b) грамотність, доведена до суспільно й особистісно необхідного максимуму;
 c) наявність професійно значущих для особистості й суспільства якостей, які дозволяють людині найбільш повно реалізувати свій досвід;
 d) процес передачі знань, умінь та навичок.

9. Організація процесу навчання пов'язана з реалізацією основних функцій:

- a) освітньої, виховної, розвивальної, професійної;
 b) навчальної, пізнавальної, соціальної;
 c) професійної, особистісно орієнтованої, освітньої, виховальної;
 d) навчальної, розвивальної, особистісної.

10. Діяльність викладача, спрямована на управління навчально-пізнавальною діяльністю студента на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних закономірностей, принципів, методів, організаційних форм і засобів навчання, – це:

- a) професійна компетентність;
- b) викладання;
- c) навчання;
- d) учіння.

11. Цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, опанування вмінь і навичок, у широкому розумінні – оволодіння соціальним досвідом у його узагальненому вигляді – це:

- a) професійна компетентність;
- b) викладання;
- c) навчання;
- d) учіння.

12. Широке розмаїття закладів освіти, освітніх програм та органів управління – це:

- a) професійна компетентність;
- b) диференціація;
- c) диверсифікація;
- d) стандартизація.

13. Орієнтація загальноосвітніх установ на досягнення учнів або студентів при врахуванні, задоволенні та розвитку інтересів, нахилів і здібностей усіх учасників загальноосвітнього процесу – це:

- a) професійна компетентність;
- b) диференціація;
- c) диверсифікація;
- d) стандартизація.

14. Дайте визначення поняттю «диференціація»:

- a) орієнтація на опанування змісту освіти незалежно від його рівня і типу, що дозволяє з готовністю вирішувати основні

соціальні проблеми на користь і в ім'я людини; вільно спілкуватися з людьми різних національностей і народів, будь-яких професій і спеціальностей тощо;

- b) орієнтація освітньої системи та всього освітнього процесу на розвиток і становлення відносин взаємної поваги учнів і педагогів, заснованої на визнанні цінності прав кожної людини; на збереження і зміцнення їхнього здоров'я, почуття власної гідності та розвитку особистісного потенціалу;
- c) широке розмаїття закладів освіти, освітніх програм та органів управління;
- d) орієнтація освітньої системи на реалізацію щонайперше державного освітнього стандарту – набору обов'язкових навчальних дисциплін у чітко визначеному обсязі годин.

15. Орієнтація освітньої системи та всього освітнього процесу на розвиток і становлення відносин взаємної поваги учнів і педагогів, заснованої на визнанні цінності прав кожної людини; на збереження і зміцнення їхнього здоров'я, почуття власної гідності та розвитку особисті щодо потенціалу – це:

- a) гуманізація освіти;
- b) гуманітаризація;
- c) диверсифікація;
- d) стандартизація.

16. Дайте визначення поняттю «методи навчання»:

- a) спосіб упорядкованої взаємозв'язаної діяльності вчителя і студентів, спрямованої на вирішення завдань освіти;
- b) спосіб навчання та виховання;
- c) спосіб організації самостійної роботи студентів;
- d) методика організації навчальної діяльності.

17. Елемент методу навчання – це:

- a) засіб навчання;
- b) спосіб навчання;

- c) форма навчання;
- d) прийом навчання.

18. Дайте визначення поняттю «бесіда»:

- a) словесний метод навчання, основне завдання якого – розкрити зв'язки й закономірності в розвитку природи, людського суспільства та людського мислення;
- b) усний виклад навчального матеріалу, який характеризується великим обсягом, складністю логічних побудов, сконцентрованістю розумових образів, доведень і узагальнень (часто розглядається як форма організації навчання);
- c) словесний питально-відповідний метод навчання, завдання якого – спонукати учнів до актуалізації відомих і засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнення;
- d) метод навчання забезпечує можливість багаторазово опрацювати навчальну інформацію в доступному для учня темпі та в зручний час.

19. Метод навчання, суть якого полягає в обміні поглядами з конкретної проблеми для набуття нових знань, зміцнення власної думки, формування вміння її відстоювати – це:

- a) бесіда;
- b) навчальна дискусія;
- c) диспут;
- d) інструктаж.

20. До основних методів формування інтересу належать:

- a) бесіда, лекція, диспут, інструктаж;
- b) диференціація, проблемне навчання, монолог, діалог;
- c) дискусія, диспут, метод включення учнів у ситуацію особистого переживання успіху в навчанні; інші ситуації емоційно-моральних переживань; метод опори на здобутий життєвий досвід; метод пізнавальної, дидактичної, рольової гри;
- d) лекція, бесіда, демонстрація, інструктаж.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Автомонов П. П. Дидактика вищої школи : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 368 с.
2. Бесчастний В. М., Мухіна Г. В., Новікова О. О. Комунікативні та психологічні аспекти підготовки фахівців для Національної поліції : навч. посіб. Київ : ВД «Дакор», 2017. 240 с.
3. Бесчастний В. Н. Психологія ефективного керівника ОВД : научно-практичне посіб. Донецьк : ДЮИ МВД при ДонНУ, 2005. 206 с.
4. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
5. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
6. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
7. Педагогічна майстерність : навчальний посібник; за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.
8. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Академвидав, 2014. 456 с.

ТЕМА 2.

**ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА
ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Навчальна мета: формування здатності діяти відповідно до етичних стандартів та правил академічної доброчесності.

Виховна мета: формування моральних та інших якостей особистості здобувача вищої освіти, які є складовими професійно-педагогічної культури викладача.

Розвивальна мета: розвиток критичного та логічного мислення здобувачів вищої освіти тощо.

Програмні результати навчання: демонструвати знання основних видів діяльності суб'єктів освітнього процесу, умінь педагогічного спілкування.

ПЛАН

1. Здібності до духовної, педагогічної та професійної діяльності.
2. Сформованість духовної культури. Наявність професійно-педагогічних навичок і умінь.
3. Розвиток емоційної сфери.

Основні поняття і ключові слова: викладач, педагогічна культура, професіоналізм, спілкування, педагогічний такт, професійна діяльність, педагогічне спілкування, діалог.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. У схематичний спосіб представте складові педагогічної культури викладача.
2. Намалюйте портрет «ідеального викладача закладу вищої освіти».
3. Підготуйте презентацію на тему: «Професійна культура викладача вищої школи як певна сукупність особистісних якостей та характеристик із позицій цілісності професійного розвитку».

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Викладач закладу вищої освіти виконує такі функції:

- a) навчальну, виховальну, розвивальну, організаторську;
- b) організаторську, інформаційну, корекційну, рефлексійну;
- c) організаторську, інформаційну, трансформаційну, орієнтовно-регулятивну, мобілізуючу;

- d) трансформаційну, орієнтовно-регулятивну, мобілізуючу, навчально-виховну, особистісно орієнтовану.

2. Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти – це:

- a) особливий різновид творчої інтелектуальної праці;
- b) виконання функціональних обов'язків;
- c) виконання посадових інструкцій;
- d) різновид мисленневої та фізичної діяльності.

3. Психологічна структура діяльності викладача – це:

- a) психологічні особливості викладача вищої школи;
- b) умінь, навички та здібності викладача;
- c) взаємозв'язок, система й послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач;
- d) взаємозв'язок здібностей, умінь та навичок викладача.

4. Н. В. Кузьміна виділяє в психологічній структурі діяльності викладача такі функціональні компоненти:

- a) конструктивний, організаторський, комунікативний, гностичний;
- b) організаторський, інформаційний, корекційний, рефлексійний;
- c) організаторський, комунікативний і гностичний, мобілізуючий;
- d) трансформаційний, орієнтовно-регулятивний, конструктивний, організаторський.

5. Гностичний компонент психологічної структури діяльності викладача включає:

- a) добір і композицію змісту інформації, яка стає надбанням студентів; проектування діяльності студентів, у якій необхідна інформація може бути засвоєна; проектування власної майбутньої діяльності й поведінки, якими вони мають бути в процесі взаємодії зі студентами;

- b) вивчення змісту й способів впливу на студентів; вікових та індивідуальних особливостей студентів; особливостей навчально-виховного процесу та результатів власної діяльності, її переваг і недоліків;
- c) інтелектуальні вміння, необхідні для мисленого моделювання наукового пошуку або навчально-виховного процесу;
- d) аналіз інформації в процесі її повідомлення студентам; різних видів діяльності студентів таким чином, щоб результати відповідали цілям системи; власної діяльності й поведінки під час безпосередньої взаємодії зі студентами.

6. Добір і композиція змісту інформації, яка стає надбанням студентів; проектування діяльності студентів, у якій необхідна інформація може бути засвоєна; проектування власної майбутньої діяльності й поведінки, якими вони мають бути в процесі взаємодії зі студентами, – це:

- a) організаторський компонент психологічної структури діяльності викладача;
- b) конструктивний компонент психологічної структури діяльності викладача;
- c) комунікативний компонент психологічної структури діяльності викладача;
- d) гностичний компонент психологічної структури діяльності викладача.

7. Інформаційний компонент психологічної структури діяльності викладача включає:

- a) добір і композицію змісту інформації, яка стає надбанням студентів; проектування діяльності студентів, у якій необхідна інформація може бути засвоєна; проектування власної майбутньої діяльності й поведінки, якими вони мають бути в процесі взаємодії зі студентами;
- b) вивчення змісту та способів впливу на студентів; вікових та індивідуальних особливостей студентів; особливостей

- навчально-виховного процесу й результатів власної діяльності, її переваг і недоліків;
- c) інтелектуальні вміння, необхідні для мисленого моделювання наукового пошуку або навчально-виховного процесу;
- d) аналіз інформації в процесі її повідомлення студентам; різних видів діяльності студентів таким чином, щоб результати відповідали цілям системи; власної діяльності й поведінки під час безпосередньої взаємодії зі студентами.

8. Комунікативний компонент психологічної структури діяльності викладача включає:

- a) налагодження педагогічно доцільних стосунків із тими, на кого спрямований вплив; розвиток правильних взаємин із тими, хто виступає в ролі керівників зазначеної системи та партнерів по діяльності; співвіднесення своєї діяльності з державним завданням, що ставиться до керівника як громадянина своєї держави;
- b) вивчення змісту й способів впливу на студентів; вікових та індивідуальних особливостей студентів; особливостей навчально-виховного процесу й результатів власної діяльності, її переваг і недоліків;
- c) добір і композицію змісту інформації, яка стає надбанням студентів; проектування діяльності студентів, у якій необхідна інформація може бути засвоєна; проектування власної майбутньої діяльності й поведінки, якими вони мають бути в процесі взаємодії зі студентами;
- d) аналіз інформації в процесі її повідомлення студентам; різних видів діяльності студентів таким чином, щоб результати відповідали цілям системи; власної діяльності й поведінки під час безпосередньої взаємодії зі студентами.

9. Дайте визначення поняттю «педагогічна майстерність»:

- a) налагодження педагогічно доцільних стосунків із тими, на кого спрямований вплив; розвиток правильних взаємин із

тими, хто виступає в ролі керівників зазначеної системи й партнерів по діяльності; співвіднесення своєї діяльності з державним завданням, що ставиться до керівника як громадянина своєї держави;

- b) педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення;
- c) комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога;
- d) рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень володіння якоюсь галуззю знань або діяльністю.

10. У структурі професійної педагогічної діяльності можна виділити такі складові компоненти, як:

- a) професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення;
- b) педагогічна культура, педагогічний такт, професіоналізм знань;
- c) професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, особистісні цінності;
- d) рівень освіченості, педагогічна культура, професіоналізм спілкування.

11. Фундаментом професійного зростання викладача як спеціаліста, підґрунтям формування в нього соціально цінних і професійно значущих якостей є:

- a) професіоналізм;
- b) самооцінка;
- c) самоосвіта;
- d) самовдосконалення.

12. Під педагогічною культурою людини розуміється:

- a) інтелектуальні вміння, необхідні для мисленого моделювання наукового пошуку або навчально-виховного процесу;

- b) складний соціально-педагогічний феномен, який слід розглядати як інтегровану єдність певних структурних компонентів особистості, що гармонійно поєднуються між собою;
- c) взаємозв'язок, система й послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач;
- d) педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях.

13. Дайте визначення поняттю «стиль спілкування»:

- a) сукупність конкретних прийомів і засобів, які викладач доцільно, залежно від конкретних умов і можливостей навчання і виховання, реалізує у своїй діяльності на основі власних знань, професійного досвіду, здібностей і умінь;
- b) засвоєний рівень мистецтва педагога (педагогічної діяльності), який повсякденно виявляють у ставленні до себе, до інших людей, до дітей;
- c) професійне спілкування викладача-педагога з вихованцями на занятті й після нього, що виконує певні педагогічні функції і спрямоване (якщо воно повноцінне й оптимальне) на створення сприятливого, здорового психологічного клімату, на оптимізацію навчальної діяльності й стосунків між педагогом і студентом та в студентському колективі;
- d) педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення.

14. У професійному спілкуванні викладача виділяють такі взаємопов'язані між собою компоненти:

- a) сукупність конкретних прийомів і засобів, які викладач доцільно, залежно від конкретних умов і можливостей навчання і виховання, реалізує у своїй діяльності на основі власних

- знань, професійного досвіду, здібностей і умінь; здоровий психологічний клімат;
- b) загальні принципи (основа) спілкування, що закладаються самим характером суспільного ладу, наслідуванням цінностей минулого, у яких реалізується педагогічна діяльність педагога, єдина мета, задачі навчання і виховання та індивідуальні принципи (основа) спілкування, громадянська позиція, стиль спілкування;
 - c) взаємозв'язок, система й послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач та максимальне використання в навчальному процесі особистісних та професійних якостей викладача;
 - d) педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях та вміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення.

15. Що таке педагогічні здібності?

- a) сукупність психічних особливостей учителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю та її ефективного здійснення;
- b) науковий прогноз, вміння педагога кожного разу по-новому й ефективно застосовувати в навчально-виховному процесі різні комбінації форм і методів педагогічного впливу;
- c) фундамент педагогічної діяльності, що передбачає наявність глибоких професійних знань;
- d) найголовніша характеристика його майстерності, яка полягає у спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини.

16. Під професійною компетентністю розуміють:

- a) фундамент педагогічної діяльності, що передбачає наявність глибоких професійних знань, навичок та умінь, професіоналізм у галузі педагогіки та психології, досконале володіння

- методикою здійснення навчально-виховного процесу;
- b) найголовніша характеристика майстерності педагога, яка полягає у спрямованості його діяльності на особистість іншої людини;
- c) фундамент педагогічної діяльності, що передбачає наявність глибоких професійних знань;
- d) сукупність умінь та прийомів, що використовуються викладачем для найбільш повного досягнення цілей своєї діяльності.

17. С. С. Вітвицька називає такі складові педагогічної культури викладача:

- a) науковий світогляд, наукову ерудицію, духовне багатство, педагогічну майстерність, педагогічні здібності, природно-педагогічні людські якості, педагогічну техніку;
- b) педагогічні цінності, знання, вміння та навички;
- c) індивідуальні стилі спілкування, педагогічну культуру, здібності, науковий світогляд, майстерність;
- d) діловий стиль спілкування, такт, вищу освіту, компетентності.

18. Педагогічна спадщина А. Макаренка містить роздуми про:

- a) сутність педагогічного таланту;
- b) педагогічне спілкування;
- c) педагогічний досвід;
- d) педагогічні знання, вміння та навички.

19. Основними ознаками культури є:

- a) спільність поглядів людей, відносність, колективність;
- b) спілкування, колективність, знання;
- c) спільність поглядів людей, спілкування, досвід;
- d) взаємини зі студентом будуються на грі, суть якої полягає в бажанні будь-що виграти, використовуючи різні прийоми, лестоці.

20. До перцептивних умінь викладача належать такі:

- a) увага як спостережливість, стійкість, переключення, розподіл, вибірковість;

- b) доброзичливість, тактовність, емпатійність, вміння зрозуміти стан інших людей тощо;
- c) здатність особистості добирати потрібну інформацію, матеріал, швидко, у разі необхідності, змінювати їх, будувати в певній логічній послідовності, за певною смисловою структурою і організацією;
- d) здатність викладача організувати аудиторію, включити її в спілкування, «провокувати» слухачів на запитання, відповіді, полеміку, «диригувати» всім цим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Автомонов П. П. Дидактика вищої школи : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 368 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. К. : Либідь, 1998.
3. Бесчастний В. М., Мухіна Г. В., Новікова О. О. Комунікативні та психологічні аспекти підготовки фахівців для Національної поліції : навч. посіб. Київ : ВД «Дакор», 2017. 240 с.
4. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Основи педагогіки та психології вищої школи України. К. : ІНТЕЛ, 1995.
5. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
6. Мороз О. В., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. К. : НПУ, 2003.
7. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
8. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
9. Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.
10. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.

11. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Академвидав, 2014. 456 с.

ТЕМА 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРЕДМЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Навчальна мета: окреслення та характеристика інформаційно-предметного забезпечення освітнього процесу; застосування набутих знань, умінь і навичок у педагогічній практиці, формування здатності працювати в команді та самостійно.

Виховна мета: формування здатності вдосконалювати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень.

Розвивальна мета: розвиток спостережливості, активності та самостійності здобувачів вищої освіти, практичних умінь розробляти навчально-методичне забезпечення навчальних дисциплін тощо.

Програмні результати навчання: розробляти та застосовувати на практиці навчально-методичні комплекси навчальних дисциплін, методи та засоби навчання тощо.

ПЛАН

1. Інформаційно-методичні матеріали та їхні дидактичні функції.
2. Робоча програма з навчальної дисципліни й особливості її розробки для юридичних навчальних дисциплін.
3. Методи та інноваційні технології навчання.
4. Комп'ютерна підтримка навчального процесу.

Основні поняття і ключові слова: інформаційно-предметне забезпечення, інформаційні ресурси, дистанційне навчання.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. Зробіть порівняльний аналіз структури та змісту силабусу й робочої програми з навчальної дисципліни.

2. Використовуючи сервіс *LearningApps.org* розробити дидактичні матеріали до двох тем із навчальної дисципліни «Юридична психологія».

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Дайте визначення поняттю «стандарт освітньої діяльності».

- це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти й наукової установи;
- обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- перелік компетентностей випускника.

2. Стандарти вищої освіти – це:

- сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти й наукової установи;
- сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти й наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності;
- нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- перелік компетентностей випускника.

3. Освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма – це:

- система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їхнього вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти;
- складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти;
- нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- перелік компетентностей випускника.

4. Складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти, – це:

- освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма;
- спеціальність;
- зміст навчання;
- спеціалізація.

5. Освітній процес – це:

- сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти й наукової установи;
- інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти й науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та

спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використан-
ня знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчають-
ся, а також на формування гармонійно розвиненої особистості;

- c) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- d) складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти.

6. Навчання в закладах вищої освіти здійснюється за такими формами:

- a) очна (денна, вечірня); заочна (дистанційна);
- b) індивідуальна, колективна, денна, заочна;
- c) очна, заочна, вечірня, екстернат;
- d) денна, дистанційна, екстернат.

7. Дайте визначення поняттю «кваліфікація»:

- a) це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти й наукової установи;
- b) динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти;
- c) основна предметна область освіти й науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка;
- d) процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності.

8. Робочий час науково-педагогічних працівників становить:

- a) ненормований робочий час;
- b) 38 годин на тиждень (скорочена тривалість робочого часу);
- c) 40 годин на тиждень (скорочена тривалість робочого часу);
- d) 36 годин на тиждень (скорочена тривалість робочого часу).

9. Що таке навчальний план?

- a) перелік навчальних дисциплін та форм контролю;
- b) перелік компетентностей випускника;
- c) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- d) основний нормативний документ закладу освіти, за допомогою якого здійснюється організація навчального процесу.

10. Під словосполученням «інформаційно-предметне забезпечення» слід розуміти:

- a) поточне календарно-тематичне й поурочне планування навчального процесу;
- b) кваліфікаційні характеристики, навчальні плани й програми, які враховуються надалі при розробці нових варіантів нормативно-методичної документації;
- c) засоби, що сприяють передачі студентам наукової інформації, визначеної метою навчання; усі матеріальні (речові) засоби, що використовуються з навчальною метою і здатні безпосередньо або опосередковано передавати студентам інформацію, розвивати вміння і навички;
- d) підручники й інші друковані текстові засоби.

11. Нова технологія неконтактної інформаційної взаємодії, яка реалізує ілюзію за допомогою комплексних мультимедійних операційних засобів безпосереднього входження і присутності в реальному часі в стереоскопічно поданому «екранному світі», – це:

- a) комп'ютерна технологія;

- b) віртуальна реальність;
- c) інформаційна технологія;
- d) інформаційне середовище.

12. Дайте визначення поняттю «силабус»:

- a) один із спеціальних напрямків педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня, гарантувати його високий рівень;
- b) документ, у якому роз'яснюється взаємна відповідальність викладача й студента;
- c) сукупність та застосування певних педагогічних прийомів навчання;
- d) один із видів застосування методів, засобів та прийомів учіння.

13. Довідник – це:

- a) навчальне видання, яке містить повний виклад лекційного матеріалу до затвердженої навчальної дисципліни (усіх лекцій або змістового блоку);
- b) навчальне видання довідкового характеру, яке містить упорядкований предметний матеріал, узагальнені, стислі відомості з певних галузей науки, професій тощо;
- c) навчальне видання для студентів із методики засвоєння навчальної дисципліни;
- d) документ, у якому роз'яснюється взаємна відповідальність викладача й студента.

14. Основним документом навчально-методичного забезпечення дисципліни, передбаченим освітнім законодавством, є:

- a) робоча програма навчальної дисципліни;
- b) навчально-методичні матеріали;
- c) навчальний план;
- d) силабус.

15. За формою організації пізнавальної діяльності студентів дидактичні засоби поділяються на:

- a) дидактичні засоби;
- b) засоби для самостійної роботи; засоби для фронтальної роботи;
- c) індивідуальні та групові;
- d) мотиваційно-пізнавальні та проблемні.

16. За цілями та дидактичним призначенням технічні засоби навчання поділяються на:

- a) мотиваційно-пізнавальні; проблемні; навчальні; узагальнювальні; ілюстративні;
- b) засоби для самостійної роботи; засоби для фронтальної роботи;
- c) індивідуальні та групові;
- d) дидактичні засоби.

17. Складне теоретичне або практичне завдання, що потребує вивчення, дослідження і вирішення

- a) концепція;
- b) проблема;
- c) ідея;
- d) вправа.

18. За видом навчальних дій і призначенням засобів навчання та навчальні знаряддя поділяють на:

- a) індивідуальні та групові;
- b) проблемні та інформаційні;
- c) інформаційні, операційні, контрольні;
- d) інноваційні та педагогічні технології;

19. До простих візуальних засобів навчання належать:

- a) діаскоп, епідіаскоп, мікроскоп, телескоп;
- b) програвачі, магнітофони, радіоприймачі;
- c) оригінальні предмети, моделі, картини, діаграми, графіки, карти;
- d) телевізори, кіно- й відеокамери, відеомагнітофони.

20. У традиційній педагогічній технології переважно застосовуються такі методи, як:

- a) індивідуальний та груповий підходи до навчання;
- b) проблемний підхід до навчання із застосуванням інформаційних технологій;
- c) усні, письмові методи навчання;
- d) повідомлення готових знань; вправи за зразком; індуктивна логіка викладу; репродуктивне відтворення на основі механічної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Автомонов П. П. Дидактика вищої школи : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 368 с.
2. Бесчастний В. М., Мухіна Г. В., Новікова О. О. Комунікативні та психологічні аспекти підготовки фахівців для Національної поліції : навч. посіб. Київ : ВД «Дакор», 2017. 240 с.
3. Бесчастний В. Н. Психология эффективного руководителя ОВД : научно-практическое пособие. Донецк : ДЮИ МВД при ДонНУ, 2005. 206 с.
4. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
5. Мороз О. В., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. К. : НПУ, 2003.
6. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
7. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
8. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : підручник. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000.
9. Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.

10. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Академвидав, 2014. 456 с.

ТЕМА 4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Навчальна мета: формування практичних умінь і навичок здобувачів вищої освіти щодо застосування прийомів, методів навчання та педагогічних технологій в освітньому процесі.

Виховна мета: сприяння формуванню наукового світогляду, моральних та інших якостей особистості здобувача вищої освіти.

Розвивальна мета: розвиток педагогічних умінь та навичок.

Програмні результати навчання: застосовувати педагогічні технології, методи й засоби навчання в освітньому процесі, демонструвати власний індивідуальний стиль науково-педагогічної діяльності тощо.

ПЛАН

1. Методи навчання.
2. Сутність і взаємозв'язок понять «освітні технології», «педагогічні технології» та «навчальні технології».
3. Класифікація педагогічних технологій та їхня характеристика.
4. Новітні педагогічні технології та їхня характеристика.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. Порівняйте репродуктивний та евристичний метод навчання.

2. Використовуючи метод «Фішбоун», або «Риб'ячий скелет», підготуйте тему «Конфлікт у професійній діяльності вчителя».

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Метод навчання – це:

- спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, яка спрямована на розв'язання задач освіти, виховання та розвитку в процесі навчання;
- словесне тлумачення понять, явищ, принципів дій пристроїв, наочності, слів, термінів тощо;
- послідовне розкриття змісту навчального матеріалу, яке за своїм характером може бути художнім, науковим, науково-популярним чи описовим;
- повідомлення готових знань; вправи за зразком; індуктивна логіка викладу; репродуктивне відтворення на основі механічної пам'яті.

2. Публічні обговорення важливого питання, що передбачає обмін думками між студентами або викладачем і студентами, – це:

- дискусія;
- пояснення;
- ілюстрація;
- лекція.

3. У традиційній педагогічній технології переважно застосовуються такі методи, як:

- індивідуальний та груповий підходи до навчання;
- проблемний підхід до навчання із застосуванням інформаційних технологій;
- усні, письмові методи навчання;
- повідомлення готових знань; вправи за зразком; індуктивна логіка викладу; репродуктивне відтворення на основі механічної пам'яті.

4. Словесне тлумачення понять, явищ, принципів дій пристроїв, наочності, слів, термінів тощо – це:

- пояснення;
- бесіда;
- диспут;
- повідомлення.

5. До методів стимулювання обов'язку та відповідальності належать:

- бесіда й пояснення;
- переконання і висування вимог;
- усні та письмові методи навчання;
- повідомлення готових знань і вправи за зразком.

6. У дидактиці пропонують таку класифікацію методів навчання:

- за метою, за результатом, за вправою;
- за формами, за методами;
- за способом організації; за формою;
- за основними дидактичними завданнями; за характером пізнавальної діяльності; за бінарною класифікацією.

7. Логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності та супроводжуваний демонструванням дослідів, – це:

- семінар;
- метод;
- практичне заняття;
- лекція.

8. За дидактичними завданнями лекції поділяють на:

- вступні, тематичні, оглядові, заключні;
- проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції;

- c) лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками;
- d) лекції-пресконференції, вступні, тематичні.

9. За способом викладу навчального матеріалу лекції бувають:

- a) вступні, тематичні, оглядові, заключні;
- b) проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції; лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками; лекції-пресконференції;
- c) тематичні, лекція-співпраця, заключні;
- d) вступні, тематичні.

10. Наочні методи навчання –

- a) пояснення; навчальна дискусія;
- b) бесіда; диспут; ілюстрація;
- c) ілюстрація; демонстрація; самостійне спостереження;
- d) повідомлення; переконання, навіювання.

11. Вид навчальних занять студентів, який передбачає самостійне вивчення студентами за завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення, – це:

- a) семінар;
- b) бесіда;
- c) лекція;
- d) диспут.

12. Семінари поділяються на такі види:

- a) просемінар, спецсемінар, семінар;
- b) вступний семінар, просемінар;
- c) спецсемінар, оглядовий семінар;
- d) семінар-повідомлення, просемінар.

13. Педагогічна технологія – це:

- a) один із напрямків педагогічної науки, покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня, гарантувати його високий рівень;
- b) вид занять студентів, який передбачає самостійне вивчення студентами за завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу;
- c) логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання;
- d) словесне тлумачення понять, явищ, принципів дій пристроїв, наочності, слів, термінів.

14. Педагогічні технології на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу:

- a) педагогіка співробітництва; гуманно особистісна технологія; особистісно орієнтована технологія;
- b) ігрові технології; проблемне навчання; технологія інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу;
- c) традиційні технології, репродуктивні технології;
- d) технологія індивідуалізації навчання; технологія програмованого навчання.

15. За джерелом знань методи навчання поділяються на:

- a) практичні, наочні, словесні;
- b) індуктивні, дедуктивні, змішані;
- c) методи дослідження, пошукові, репродуктивні;
- d) інформаційні методи, творчі, пошукові.

16. За дидактичними цілями та задачами методи навчання поділяються на:

- a) практичні, наочні, словесні;
- b) індуктивні, дедуктивні, змішані;
- c) методи дослідження, пошукові, репродуктивні;

- d) методи придбання нових знань, їхнього закріплення та контролю.

17. Дидактичні прийоми – це:

- a) способи досягнення найближчих цілей, складові частини методів;
 b) способи та системи прийомів роботи в навчанні;
 c) методи дослідження та опанування знань;
 d) способи навчально-пізнавальної діяльності студентів.

18. Способи навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, спрямовані на досягнення навчальних цілей, що відбивають закономірності навчального пізнання і реалізуються через систему прийомів навчання, – це:

- a) методи навчання;
 b) методи учіння;
 c) методи викладання;
 d) прийом навчання.

19. Дискусія – це:

- a) обговорення суперечливих питань, обмін думками, ідеями між двома або більше особами;
 b) послідовне розкриття змісту навчального матеріалу, яке за своїм характером може бути художнім, науковим, науково-популярним чи описовим;
 c) словесне тлумачення понять, явищ, принципів дій пристроїв, наочності, слів, термінів;
 d) використання приладів, дослідів, технічних установок тощо.

20. За своїм призначенням бесіда може бути:

- a) вступною, бесідою-повторенням, контрольною;
 b) оглядовою, тематичною;
 c) пошуковою, репродуктивною;
 d) творчою, пошуковою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Автомонов П. П. Дидактика вищої школи : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 368 с.
2. Бесчастний В. М., Мухіна Г. В., Новікова О. О. Комунікативні та психологічні аспекти підготовки фахівців для Національної поліції : навч. посіб. Київ : ВД «Дакор», 2017. 240 с.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання. К. : Українська Видавнича Спілка, 1997.
4. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
5. Мороз О. В., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. К. : НПУ, 2003.
6. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
7. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
8. Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.
9. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Академвидав, 2014. 456 с.

**ТЕМА 5.
КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ**

Навчальна мета: опанування знань здобувачами вищої освіти щодо методів контролю та критеріїв якості навчання.

Виховна мета: сприяння формуванню наукового світогляду, моральних та інших якостей особистості здобувача вищої освіти.

Розвивальна мета: розвиток педагогічних умінь щодо застосування методів контролю за навчальною діяльністю здобувачів вищої освіти тощо.

Програмні результати навчання: демонструвати знання основних видів діяльності суб'єктів освітнього процесу, застосовувати методи контролю на практиці тощо.

ПЛАН

1. Сутність понять «контроль», «облік» та «оцінка знань, умінь та навичок».
2. Функції контролю знань, умінь та навичок студентів.
3. Основні принципи контролю та оцінки знань.
4. Методи контролю знань, умінь та навичок.

Основні поняття і ключові слова: знання, уміння та навички, контроль, облік, оцінка знань, умінь та навичок, види контролю, критерії оцінювання.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. Виконайте вправу «Не помиляється той, хто нічого не робить».

Поміркуйте й запишіть свої висловлювання, які виражали б позитивне ставлення до невдач і помилок та висвітлювали перспективу їхнього подолання. Ці вислови ви можете застосувати для підтримання як своєї мотивації, так і мотивації інших людей.

Придумайте кілька девізів (для себе та інших), які допомогли б вам реагувати на власні невдачі та помилки. Наприклад, Максим написав: «Помилки – це чудово! Я тепер знаю, над чим працювати».

2. Виконайте вправу «**Незакінчене речення**»: «Для мене зовнішнє незалежне оцінювання – це ...».

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Під поняттям «контроль» розуміють:

- a) забезпечення зворотного зв'язку між викладачем і студентом;
- b) одержання викладачем об'єктивної інформації про ступінь засвоєння навчального матеріалу;
- c) своєчасне виявлення недоліків і прогалин у знаннях;
- d) виявлення, вимір і оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається.

2. Контроль містить у собі:

- a) оцінювання (як процес) і оцінку (як результат) перевірки;
- b) визначення рівня і якості навчальних досягнень студентів;
- c) визначення ступеня невдач студента;
- d) засіб стимулювання учіння.

3. Принципи організації діагностики та контролю за навчальною діяльністю студентів:

- a) об'єктивність, систематичність, гласність;
- b) логічність, надійність, об'єктивність;
- c) системність, регулярність, логічність;
- d) своєчасність, об'єктивність, гуманність.

4. Залежно від специфіки організації контролю за навчальною діяльністю студентів використовуються такі форми контролю:

- a) об'єктивна, систематична, індивідуальна, комбінована, самоконтроль;
- b) фронтальна, групова, індивідуальна, комбінована, самоконтроль;
- c) системна, регулярна, комбінована, самоконтроль;
- d) групова, індивідуальна, колективна.

5. Перевірка й оцінка знань студентів виконують такі функції:

- a) фронтальну, групову, індивідуальну, комбіновану;
- b) контрольну, навчальну, виховну, організаторську, розвивальну та методичну;

- c) системну, регулярну, комбіновану, функцію самоконтролю;
- d) групову, індивідуальну, колективну, виховну.

6. За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі, розрізняють:

- a) попередній (вхідний), поточний, рубіжний і підсумковий контроль;
- b) фронтальний, груповий, індивідуальний контроль;
- c) підсумковий, поточний, індивідуальний контроль;
- d) вхідний, вихідний, індивідуальний контроль.

7. Форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з певної дисципліни та на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях, що проводиться як контрольний захід під час залікового тижня, – це:

- a) семестровий екзамен;
- b) підсумковий модульний контроль;
- c) семестровий залік;
- d) модульний контроль.

8. Дайте визначення поняттю «результати навчання»:

- a) форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з певної дисципліни та на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях, що проводиться як контрольний захід під час залікового тижня;
- b) рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти;
- c) сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою в процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти;

- d) рівень організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

9. Сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти й наукової установи – це:

- a) атестація;
- b) стандарт освітньої діяльності;
- c) освітня діяльність;
- d) ліцензування.

10. Оцінювання рівня знань, умінь та навичок студентів, що здійснюється під час навчального процесу шляхом проведення усного чи письмового опитування, контрольних робіт, тестування, колоквиумів, – це:

- a) семестровий екзамен;
- b) поточний контроль;
- c) семестровий залік;
- d) модульний контроль.

11. У закладі вищої освіти склалися такі види контролю знань, умінь і навичок, як:

- a) семестровий та вхідний;
- b) поточний та заліковий;
- c) відбірний та навчальний;
- d) модульний та системний.

12. Спеціальними принципами перевірки й оцінки знань є:

- a) суб'єктивність, гласність, вибірковість;
- b) поточність, вибірковість, безсистемність, наочність;
- c) об'єктивність, усебічність, системність, індивідуальність, диференційованість, наочність;
- d) модульність, усебічність, індивідуальність.

13. Принцип об'єктивності передбачає:

- a) науково-обґрунтований зміст діагностичних тестів, діагностичних процедур, партнерське, дружнє ставлення педагога до всіх студентів;
- b) перевірку й оцінку знань студентів, які охоплюють різний за змістом матеріал;
- c) оцінювання успіхів студентів чи недоліків їхньої праці, зважаючи на індивідуальні особливості, що виявляються в стилі розумової діяльності, способів викладу;
- d) спрямовує викладачів вищої школи на врахування специфіки навчального матеріалу, складності предмета перевірки тощо.

14. В основу принципу, що спрямовує викладачів вищої школи на врахування специфіки навчального матеріалу, складності предмета перевірки, покладено:

- a) об'єктивність;
- b) індивідуальність;
- c) диференційованість;
- d) усебічність.

15. Оцінка – це:

- a) це процес порівняння ступеня засвоєння учнями знань, навичок і вмінь з еталонними уявленнями, описами в навчальних програмах, порадиниках та інших нормативних документах;
- b) це процес перевірки й оцінки знань студентів;
- c) це процес, що спрямовує викладачів вищої школи на врахування специфіки навчального матеріалу, складності предмета перевірки тощо;
- d) усі відповіді вірні.

16. Процес аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів передбачає реалізацію таких функцій:

- a) виховної, розвивальної, навчальної, діагностичної, стимулювальної, коригувальної, прогностичної, контрольної;

- b) розвивальну, системну, перцептивну, виховальну;
- c) інтеграційну, інформаційну, діагностичну, коригувальну;
- d) усі відповіді вірні.

17. Діагностична функція – це:

- a) процес порівняння ступеня засвоєння учнями знань, навичок і вмінь з еталонними уявленнями, описами в навчальних програмах, порадиниках та інших нормативних документах;
- b) передбачає виявлення прогалин у знаннях студентів;
- c) процес, що спрямовує викладачів вищої школи на врахування специфіки навчального матеріалу, складності предмета перевірки тощо;
- d) зумовлюється психологічними особливостями людини, що виявляється в бажанні особистості отримати оцінку результатів своєї діяльності, зокрема навчальної.

18. Виховна функція – це:

- a) процес порівняння ступеня засвоєння учнями знань, навичок і вмінь з еталонними уявленнями, описами в навчальних програмах, порадиниках та інших нормативних документах;
- b) полягає у впливі аналізу й оцінки навчальної діяльності на формування в студентів низки соціально-психологічних якостей: організованості, дисциплінованості, відповідальності, сумлінності, працьовитості, дбайливості й охайності, наполегливості тощо;
- c) процес, що спрямовує викладачів вищої школи на врахування специфіки навчального матеріалу, складності предмета перевірки тощо;
- d) зумовлюється психологічними особливостями людини, що виявляється в бажанні особистості отримати оцінку результатів своєї діяльності, зокрема навчальної.

19. Типові помилки під час оцінювання:

- a) помилки великодушності, екстраполяція, ореол, контраст, централізм;

- b) об'єктивність, негативізм, ореол;
- c) контраст, стереотип, нігілізм;
- d) усі відповіді вірні.

20. Суть екстраполяції:

- a) під час оцінювання викладач орієнтується не на дійсний рівень досягнень студента, а на попередні оцінки в його заліковій книжці;
- b) упереджене ставлення викладача до студента, яке проявляється у виставленні завищеної оцінки тому, до кого він ставиться прихильно, і заниженої тому, до кого в нього негативне ставлення;
- c) знання і поведінка студента оцінюються нижче або вище, залежно від того, нижче чи вище виражені ці характеристики в самого викладача;
- d) намагання не виставляти екстремальних оцінок: «незадовільно» та «відмінно».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Автомонов П. П. Дидактика вищої школи : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 368 с.
2. Бесчастний В. М., Мухіна Г. В., Новікова О. О. Комунікативні та психологічні аспекти підготовки фахівців для Національної поліції : навч. посіб. Київ : ВД «Дакор», 2017. 240 с.
3. Бесчастный В. Н. Психология эффективного руководителя ОВД : научно-практическое пособие. Донецк : ДЮИ МВД при ДонНУ, 2005. 206 с.
4. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
5. Мороз О. В., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. К. : НПУ, 2003.

6. Сергеевкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
7. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
8. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : підручник. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000.
9. Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.
10. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Академвидав, 2014. 456 с.

ТЕМА 6. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Навчальна мета: ознайомлення здобувачів вищої освіти з особливостями студентства як специфічної соціальної і вікової групи.

Виховна мета: сприяння формуванню моральних якостей особистості здобувача вищої освіти.

Розвивальна мета: розвиток критичного мислення, спостережливості, активності й самостійності здобувачів вищої освіти тощо.

Програмні результати навчання: демонструвати вміння професійно-педагогічного спілкування, характеризувати різні індивідуальні стилі науково-педагогічної діяльності тощо.

ПЛАН

1. Студентство як соціальна група.
2. Права й обов'язки студентів закладів вищої освіти.

3. Психологічні особливості старшого юнацького віку.
4. Адаптація студентства в закладі вищої освіти.

Основні поняття і ключові слова: студентство, соціальна група, психологічні особливості старшого юнацького віку, індивідуальність, соціально-педагогічна адаптація, студентський колектив, студентське самоврядування.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. Підготуйте есе на тему: «Найголовніші цінності мого життя» (описати 20 найважливіших для вас цінностей).
2. Охарактеризуйте основні механізми психологічного захисту: заперечення, витіснення, проєкція, регресія, раціоналізація, заміщення, компенсація.

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Особлива соціальна група, що формується з різних соціальних утворень суспільства й характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою суспільною поведінкою і психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи в суспільному виробництві, науці й культурі є головним і здебільшого єдиним заняттям», – це:

- a) юнацтво;
- b) студентство;
- c) молодь;
- d) соціальна група.

2. За типом спрямованості особистості студента виділяють:

- a) тип лідера, тип активіста, тип руйнівника;
- b) тип позитивний, тип негативний, тип будівничого;
- c) тип будівничого, тип споживача, тип руйнівника;
- d) тип активіста, тип споживача, тип руйнівника.

3. Студентів за рівнем відповідального ставлення до навчальної діяльності поділяють на:

- a) дійсно відповідальних, виконавців, безвідповідальних;
- b) позитивних, негативних, свідомих виконавців;
- c) тип будівничого, тип споживача, тип руйнівника;
- d) тип активіста, тип споживач, тип руйнівника.

4. Г. О. Нагорна розподіляє студентів педагогічних ЗВО залежно від типу мислення на чотири групи:

- a) з високим, достатнім, середнім, низьким рівнем;
- b) дійсно відповідальних, виконавців, безвідповідальних;
- c) тип будівничого, тип споживача, тип руйнівника;
- d) із творчим; репродуктивним; інтуїтивним мисленням.

5. Своєрідність психіки особистості індивіда, її неповторність – це:

- a) темперамент;
- b) характер;
- c) індивідуальність;
- d) особливість.

6. Соціально-педагогічна адаптація – це:

- a) своєрідність психіки особистості індивіда, її неповторність;
- b) засвоєння молоді людиною норм студентського життя, включення в систему міжособових стосунків групи;
- c) вивчення правил поведінки;
- d) дотримання розпорядку дня.

7. Студентське самоврядування в закладі вищої освіти функціонує задля:

- a) прагнення до самореалізації і самовираження обох суб'єктів у навчальному процесі;
- b) забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їхніх прав і сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню в нього навичок майбутнього організатора, керівника;

- c) розвитку творчого потенціалу студентів на базі співробітництва;
- d) удосконалення техніки спілкування.

8. Напружений період формування моральної свідомості, утвердження ціннісних орієнтацій та ідеалів, стійкого світогляду, громадянських якостей особистості – це:

- a) юність;
- b) студентство;
- c) становлення;
- d) зрілість.

9. Студент, зазвичай, уходить до складу соціальних груп:

- a) існування яких зумовлене формою організації позанавчально-виховного процесу та необхідністю розвитку громадсько-політичної і організаторської активності молоді, формування громадянської і політичної її свідомості;
- b) академічної; трудової; наукової; художньої самодіяльності; неформальної;
- c) ситуативної, епізодичної або довготривалої груп, існування яких пов'язане із проведенням організованого спільного відпочинку й оздоровлення студентів, проживання в гуртожитку;
- d) академічної; наукової; групи самоврядування; спільного мешкання.

10. Характерні ознаки студентських неформальних груп:

- a) існування зумовлене формою організації позанавчально-виховного процесу та необхідністю розвитку громадсько-політичної і організаторської активності молоді, формування громадянської і політичної її свідомості;
- b) існування зумовлене необхідністю організації трудового виховання студентів і забезпечення їхньої потреби в праці;
- c) виникають несанкціоновано на основі особистих симпатій, приязні, взаємної привабливості;
- d) усі варіанти правильні.

11. Якими психологічними явищами характеризується студентський колектив?

- a) громадська думка, групові норми, груповий настрій, згуртованість, самоствердження, колективні традиції;
- b) відсутність чітко регламентованого, усталеного розподілу функцій між членами групи, відсутність формального керівника, функції якого здійснюють окремі лідери;
- c) кожен член групи повинен бути «фахівцем широкого профілю», тобто вміти виконувати всі дії з розв'язування навчальних завдань;
- d) усі варіанти правильні.

12. Яка з характеристик не є ознакою колективу:

- a) група характеризується високим рівнем організованості та згуртованості;
- b) мікрогрупи протистоять одна одній, існують як окремі утворення;
- c) громадська думка, групові норми, груповий настрій, згуртованість, самоствердження, колективні традиції;
- d) кожен член групи приймає на себе цілі та завдання спільної навчально-професійної діяльності, яка вже має високу ефективність?

13. Соціально-психологічна адаптація курсантів –

- a) процес набуття ними певного соціально-психічного статусу, опанування тих чи інших суспільних рольових функцій;
- b) існування, що зумовлене необхідністю організації трудового виховання студентів і забезпечення їхньої потреби в праці;
- c) процес, який виникає несанкціоновано на основі особистих симпатій, приязні, взаємної привабливості;
- d) усі варіанти правильні.

14. Адаптація курсантів до соціального середовища завершується:

- a) на першому курсі;

- b) на другому курсі;
- c) на старших курсах;
- d) усі відповіді правильні.

15. Адаптація до навчальної і професійної діяльності в курсантів завершується:

- a) першому курсі;
- b) на другому курсі;
- c) на старших курсах;
- d) усі відповіді правильні.

16. Скільки етапів психологічної адаптації курсантів (студентів) виокремлюють більшість науковців:

- a) два етапи;
- b) три етапи;
- c) чотири етапи;
- d) п'ять етапів.

17. Цілісна, динамічна, рівнева та змістовна характеристика індивідуальної і водночас актуальної свідомості, що спричинена набором актуалізованих властивостей особистості, – це:

- a) темперамент;
- b) характер;
- c) психічний стан;
- d) особливість.

18. Комплекс негативних психічних станів – це:

- a) усі відповіді правильні;
- b) утворені зв'язки між станами в комплексах, що формують відносно замкнені системи, які характеризуються високим рівнем зв'язаності, цілісності, стійкості та пластичності;
- c) негативний стан, який актуалізований упродовж певного періоду життєдіяльності суб'єкта, стійко виявляється на всіх рівнях та утворює сукупність взаємозв'язків з іншими негативними станами;

- d) сукупність, поєднання комплексуютьовальних та інших негативних психічних станів певної організованості, що об'єднані стійкими взаємозв'язками протягом певного часу й спричинені набором актуалізованих властивостей особистості.

19. Елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особи, власних здібностей, етичних якостей і вчинків; важливий регулятор поведінки – це:

- a) самовизначення;
- b) адаптація;
- c) самооцінка;
- d) самоактуалізація.

20. Особистісне самовизначення – це:

- a) елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особи, власних здібностей, етичних якостей і вчинків; важливий регулятор поведінки;
- b) утворені зв'язки між станами в комплексах, що формують відносно замкнені системи, які характеризуються високим рівнем зв'язаності, цілісності, стійкості та пластичності;
- c) визначення себе стосовно суспільно прийнятих (і прийнятих цією людиною) критеріїв особистісного становлення та подальша дієва реалізація себе на основі цих критеріїв;
- d) негативний стан, який актуалізований упродовж певного періоду життєдіяльності суб'єкта, стійко виявляється на всіх рівнях та утворює сукупність взаємозв'язків з іншими негативними станами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
2. Мороз О. В., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. К. : НПУ, 2003.

3. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
4. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
5. Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.
6. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.

ТЕМА 7.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИКЛАДАЧЕМ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Навчальна мета: описання і порівняння різних видів лекцій; характеристика основних складових та етапів підготовки до лекції.

Виховна мета: сприяння формуванню педагогічної культури в майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Розвивальна мета: формування вмінь переконливо, комунікативно виправдано будувати монолог, вести конструктивний діалог, бесіду, дебати тощо.

Програмні результати навчання: продемонструвати розуміння основних складових побудови різних видів лекцій та ораторські вміння під час публічного виступу тощо.

ПЛАН

1. Лекція як організаційна форма навчання в закладах вищої освіти, її види та функції.
2. Дидактичні цілі та функції лекційних занять.
3. Підготовка викладача до лекції. Активізація уваги студентів на лекції.

4. Ораторські вміння, що допомагають викладачу забезпечити ефективність лекції.

Основні поняття і ключові слова: лекція, зміст лекції, ораторські вміння, види лекцій, функції лекцій.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. Використовуючи метод «Фішбоун», або «Риб'ячий скелет», підготуйте фрагмент лекції за будь-якою темою з навчальної дисципліни «Юридична психологія».
2. У чому полягають переваги й недоліки лекційного викладання?

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Що розуміють під дидактичними методами:

- a) сукупність шляхів, способів досягнення цілей, вирішення завдань освіти;
- b) комунікативні перешкоди, породжувані людськими емоціями, системами цінностей і невмінням слухати співрозмовника;
- c) упорядковану діяльність педагога й тих, хто навчається, спрямовану на досягнення заданої мети навчання;
- d) усі відповіді вірні?

2. Зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя і тих, хто навчається, що здійснюється у встановленому порядку та в певному режимі, – це:

- a) форма організації навчання;
- b) дидактичні методи;
- c) метод навчання;
- d) прийом навчання.

3. Методика рекомендує такі загальні принципи композиційної побудови лекції:

- a) послідовність, структурність, монологічність;
- b) монологічність, структурність, узагальненість, економію засобів;
- c) послідовність, посилення, органічну єдність, економію засобів;
- d) індивідуальність, конкретність, посилення, органічну єдність.

4. Підготовку до лекції можна умовно розділити на етапи:

- a) початковий, середній, завершальний;
- b) підготовчий, основний, дослідний;
- c) практичний, дослідний, завершальний, основний;
- d) дослідницький процес, розробка змісту майбутньої лекції, підготовка до лекції як до акту публічного виступу.

5. Зміст лекції – це:

- a) основний навчальний матеріал;
- b) науковість, відповідність сучасному рівню розвитку науки, наявність проблемних питань, вірне їхнє трактування;
- c) додатковий матеріал;
- d) факти, події, докази.

6. Що таке лекторські дані:

- a) педагогічний фах;
- b) педагогічний досвід;
- c) практичний досвід, знання;
- d) знання предмета, емоційність, голос, дикція тощо?

7. Досконале вміння говорити до групи людей у структурованій, виважений спосіб із наміром надати інформацію, вплинути чи розважити слухачів, що в широкому сенсі є розділом мистецтва, – це:

- a) педагогічний фах;
- b) педагогічний досвід;

- c) ораторське мистецтво;
- d) дикція.

8. Рівень володіння нормами усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування, – це:

- a) культура мови;
- b) педагогічний досвід;
- c) ораторське мистецтво;
- d) дикція.

9. До словесних методів навчання належать:

- a) ілюстрація, самостійне спостереження, бесіда, дискусія тощо;
- b) пояснення, бесіда, дискусія, диспут тощо;
- c) пояснення, бесіда, досвід, вправи тощо;
- d) дискусія, диспут, самостійне спостереження тощо.

10. Методами стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності називають методи, що:

- a) спрямовані на передачу й засвоєння студентами знань, формування вмінь і навичок (словесні, наочні та практичні);
- b) спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню студентів навчальною інформацією;
- c) дають можливість перевірити рівень засвоєння студентами знань, сформованості вмінь та навичок;
- d) усі відповіді правильні.

11. Одна з основних форм проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу, – це:

- a) лекція;
- b) семінар;
- c) практичне заняття;
- d) індивідуальне заняття.

12. Теза в лекції – це:

- a) розгорнута відповідь на питання чи проблему, зазначену в плані лекції;
- b) підкріплення її правоти, доводи на її користь;
- c) наявні протилежні погляди на зазначену проблему, мотивація саме такої позиції;
- d) статистичні дані, конкретні випадки із практики, цитати.

13. Ілюстрація в лекції – це:

- a) розгорнута відповідь на питання чи проблему, зазначену в плані лекції;
- b) підкріплення правоти зазначеної тези, доводи на її користь;
- c) наявні протилежні погляди на зазначену проблему, мотивація саме такої позиції;
- d) статистичні дані, конкретні випадки із практики, цитати.

14. Лекція виконує певні функції:

- a) інформаційну, орієнтовну, пояснювальну, переконувальну, систематизувальну, виховну й розвивальну;
- b) роз'яснювальну, пояснювальну, інформаційну, суб'єктивну;
- c) практичну, індивідуальну, переконувальну, виховну;
- d) індивідуальну, інформаційну, системну, об'єктивну, пояснювальну.

15. Виховна й розвивальна функція лекції передбачає:

- a) оцінювання явищ, фактів, процесів, які розглядають на лекції, розвиток мислення, уваги, уяви, пам'яті та інших пізнавальних здібностей;
- b) підкріплення її правоти, доводи на її користь;
- c) пробудження інтересу до навчальної інформації з певної науки;
- d) структурування всього масиву знань із певної дисципліни.

16. За дидактичними завданнями лекції поділяють на:

- a) інформаційні, орієнтовні, пояснювальні, переконувальні;
- b) роз'яснювальні, пояснювальні, інформаційні, суб'єктивні;

- c) вступні, тематичні, настановні, оглядові, заключні;
- d) індивідуальні, інформаційні, системні, об'єктивні, пояснювальні.

17. Основна мета оглядової лекції:

- a) полягає в забезпеченні належного взаємозв'язку й наступності між теоретичними знаннями й практичними вміннями та навичками студентів;
- b) передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни;
- c) зорієнтована на те, щоб дати студентам загальне уявлення про завдання і зміст усієї навчальної дисципліни;
- d) підбиває підсумки вивченого матеріалу із предмета шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу.

18. Основна мета тематичної лекції:

- a) полягає в забезпеченні належного взаємозв'язку й наступності між теоретичними знаннями і практичними вміннями та навичками студентів;
- b) передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни;
- c) зорієнтована на те, щоб дати студентам загальне уявлення про завдання і зміст усієї навчальної дисципліни;
- d) підбиває підсумки вивченого матеріалу із предмета шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу.

19. За способом викладу навчального матеріалу виокремлюють такі види лекції:

- a) інформаційні, орієнтовні, пояснювальні, переконувальні;
- b) роз'яснювальні, пояснювальні, інформаційні, суб'єктивні;
- c) вступні, тематичні, настановні, оглядові, заключні;
- d) проблемні, лекції-візуалізації, бінарні, лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції-пресконференції.

20. Лекція-візуалізація передбачає, що:

- a) викладач на такій лекції використовує демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації;
- b) викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає студентів до пошуків її розв'язання, крок за кроком підводячи до цілі;
- c) передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру. Їхній список викладач дає студентам на початку лекції;
- d) викладач пропонує студентам письмово поставити йому запитання з названої ним теми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
2. Мороз О. В., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. К. : НПУ, 2003.
3. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : підручник. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000.
4. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
5. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
6. Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ : «Вища школа», 2004.
7. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
8. Дьяченко М. І., Кандилович Л. А. Психологія вищої школи. Мінськ, 1981.
9. Основи педагогічної майстерності. Під ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1987. 207 с.

**ТЕМА 8.
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ
ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИКЛАДАЧЕМ
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

Навчальна мета: вивчення особливостей підготовки викладача до семінарського або практичного заняття; вивчення форм та методів організації самостійної роботи студентів.

Виховна мета: сприяння формуванню педагогічної культури в майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Розвивальна мета: розвиток спостережливості, активності й самостійності здобувачів вищої освіти тощо.

Програмні результати навчання: розробляти структуру початкового заняття (семінару або практичного заняття).

ПЛАН

1. Дидактичні цілі та функції семінарських і практичних занять.
2. Проблемні запитання як спосіб активізації пізнавальної активності студентів на семінарському та практичному занятті.
3. Організація та методика проведення семінарських і практичних занять зі студентами.
4. Форми та методи організації самостійної роботи студентів.

Основні поняття і ключові слова: пізнавальна сфера, семінар, практичне заняття, самостійна робота, навчальні стимули, мотивація.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ**ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:**

1. Використовуючи метод «Процедура У» (метод ведення дискусії, метою якого є аналіз, оцінка та опис наявного стану справ),

підготуйте семінар за будь-якою темою з навчальної дисципліни «Юридична психологія».

2. У чому визначаються переваги й недоліки семінарського заняття?

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Вид практичних занять, який передбачає самостійне опрацювання студентами окремих тем і проблем відповідно до змісту навчальної дисципліни та обговорення результатів цього вивчення, представлених у вигляді тез, повідомлень, доповідей, рефератів, – це:

- a) лекція;
- b) семінар;
- c) практичне заняття;
- d) індивідуальне заняття.

2. Семінарські заняття виконують такі основні функції:

- a) навчальну, контролюючу, стимулюючу;
- b) навчальну, розвивальну, виховну, діагностично-корекційну та контролюючу;
- c) виховну, практичну, діагностично-корекційну та контролюючу;
- d) навчальну, освітню, виховну, розвивальну.

3. Типовими помилками під час організації семінарського заняття викладачем є:

- a) організація дискусії, постановка проблемних питань;
- b) використання індивідуальних та групових форм організації навчальної діяльності;
- c) намагання викладача перетворити семінар на лекцію, перетворення виступу слухача на діалог «викладач – студент» на фоні інертності аудиторії;
- d) застосування різноманітних педагогічних методів та прийомів навчання.

4. До словесних методів навчання зараховують:

- a) ілюстрацію, самостійне спостереження, бесіду, дискусію тощо;
- b) пояснення, бесіду, дискусію, диспут тощо;
- c) пояснення, бесіду, досвід, вправи тощо;
- d) дискусію, диспут, самостійне спостереження тощо.

5. Методами стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності називають методи, що:

- a) спрямовані на передачу й засвоєння студентами знань, формування вмінь і навичок (словесні, наочні та практичні);
- b) спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню студентів навчальною інформацією;
- c) дають можливість перевірити рівень засвоєння студентами знань, сформованості вмінь та навичок;
- d) усі відповіді правильні.

6. Елемент методу, що становить сукупність навчальних ситуацій, спрямованих на досягнення його проміжної мети, – це:

- a) форма організації навчання;
- b) дидактичний засіб;
- c) метод навчання;
- d) прийом навчання.

7. Семінарське заняття :

- a) передбачає самостійне вивчення студентами за завданням викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо;
- b) передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру. Їхній список викладач дає студентам на початку лекції;
- c) підбиття підсумків вивченого матеріалу із предмета шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу й зосередження

- уваги на практичному значенні здобутих знань для подальшого навчання і майбутньої професійної діяльності студентів;
- d) логічно завершений науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідністю наочною та супроводжуваний демонструванням дослідів.

8. Семінарські заняття виконують такі основні функції:

- a) розвивальну, виховну, діагностично-корекційну та контролюючу;
- b) дидактичну, методичну, розвивальну;
- c) корекційну, контролюючу та об'єктивну;
- d) навчальну, діагностичну, системну.

9. Діагностично-корекційна та контролююча функція семінару передбачає:

- a) поглиблення, конкретизацію, систематизацію знань, засвоєних під час лекційних занять та в процесі самостійної підготовки до семінару;
- b) розвиток логічного мислення студентів, набуття ними вмінь працювати з різними літературними джерелами, формування вмінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо;
- c) виховання відповідальності, працездатності, виховання культури спілкування і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та організації дозвілля;
- d) контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин в його засвоєнні та їхнє подолання.

10. Виховна функція семінару – це:

- a) поглиблення, конкретизація, систематизація знань, засвоєних під час лекційних занять та в процесі самостійної підготовки до семінару;

- b) розвиток логічного мислення студентів, набуття ними вмінь працювати з різними літературними джерелами, формування вмінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо;
- c) виховання відповідальності, працездатності, виховання культури спілкування і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та організації дозвілля;
- d) контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин в його засвоєнні та їхнє подолання.

11. Відповідно до завдань і змісту, у сучасних закладах вищої освіти поширені семінарські заняття трьох типів, як-от:

- a) вступний, проблемний, оглядовий, заключний;
- b) дидактичний, методичний, настановний, просемінар, семінар-бесіда;
- c) просемінар, власне семінар, спецсемінар, семінар-диспут, семінар-коментоване читання;
- d) просемінар, заключний, підсумковий, семінар-коментоване читання.

12. Просемінар – це:

- a) традиційне заняття, у якому акцентовано на закріпленні теоретичних відомостей, формуванні системи знань, підготовці до виконання подальших практичних завдань;
- b) заняття дослідницького характеру з незалежною від лекцій тематикою, тобто присвячений більш ґрунтовному вивченню тієї чи іншої наукової проблеми й тому має окреслений характер;
- c) метод навчання;
- d) заняття, суть якого полягає в тому, що обговорення порушених на ньому питань проводиться у формі дискусії.

13. Семінар-диспут – це:

- a) традиційне заняття, у якому акцентовано на закріпленні теоретичних відомостей, формуванні системи знань, підготовці до виконання подальших практичних завдань;
- b) заняття дослідницького характеру з незалежною від лекцій тематикою, тобто присвячений більш ґрунтовному вивченню тієї чи іншої наукової проблеми й тому має окреслений характер;
- c) заняття, що проводиться для закріплення теоретичних знань, набуття навичок в організації і проведенні оперативних і технічних заходів, слідчих дій у роботі з документами, технічними засобами, на тренажерах, навчальних полігонах тощо;
- d) заняття, суть якого полягає в тому, що обговорення порушених на ньому питань проводиться у формі дискусії.

14. Форма заняття, яка проводиться для закріплення теоретичних знань, набуття навичок в організації і проведенні оперативних і технічних заходів, слідчих дій у роботі з документами, технічними засобами, на тренажерах, навчальних полігонах, – це:

- a) практичне заняття;
- b) колоквиум;
- c) лекція;
- d) консультація.

15. За методикою проведення розрізняють семінари:

- a) вступний, пошуковий, оглядовий, самоорганізуючий, семінар-«круглий стіл»;
- b) дидактичний, методичний, настановний, просемінар, семінар-бесіду;
- c) просемінар, власне семінар, спецсемінар, семінар-диспут, семінар-коментоване читання;
- d) просемінар, заключний, підсумковий, семінар-коментоване читання.

16. Характерними ознаками семінару-«круглого столу» є:

- a) обмін інформацією, відповіді на питання, колективний пошук нових шляхів вирішення проблеми (якщо вона є);
- b) включення в дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти;
- c) самостійний огляд слухачами (курсантами, студентами) усієї теми за допомогою літератури;
- d) використання досвіду та знань здобувачів вищої освіти, котрі збирають інформацію по новій темі та класифікують її.

17. Вступні семінари передбачають:

- a) обмін інформацією, відповіді на питання, колективний пошук нових шляхів вирішення проблеми (якщо вона є);
- b) дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти;
- c) самостійний огляд слухачами (курсантами, студентами) усієї теми за допомогою літератури;
- d) використання досвіду та знань здобувачів вищої освіти, котрі збирають інформацію по новій темі та класифікують її.

18. Обговорення питань, порушених на занятті, проводиться у формі дискусії на:

- a) семінарі-диспуті;
- b) семінарі-бесіді;
- c) просемінарі;
- d) семінарі-коментованому читанні.

19. Здобувачі вищої освіти самостійно визначають мету заняття, розподіляють теми рефератів між собою, а в деяких випадках – готують реферати за власною ініціативою, доповідають та коментують їх на:

- a) семінарі-диспуті;
- b) семінарі-бесіді;
- c) самоорганізуючому семінарі;
- d) семінарі-коментованому читанні.

20. Самостійних огляд слухачами (курсантами, студентами) усієї теми за допомогою літератури – це:

- семінар-диспут;
- оглядовий семінар;
- просемінар;
- семінар-коментоване читання.

ЛІТЕРАТУРА:

- Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
- Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
- Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
- Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.
- Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
- Бондар В. І. Дидактика : підручник. К. : Либідь, 2005. 264 с.
- Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник. К. : Центр навч. літератури, 2003. 316 с.
- Педагогіка : хрестоматія / Уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеля-ненко. К. : Знання-Прес, 2006. 700 с.

ТЕМА 9.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ

Навчальна мета: описання стилів спілкування викладача, способів комунікативного впливу викладача на студентів;

визначення особливостей взаємодії викладача з навчальною аудиторією.

Виховна мета: сприяння формуванню педагогічної культури, моральних та інших якостей особистості здобувача вищої освіти.

Розвивальна мета: розвиток педагогічних умінь та навичок у майбутніх викладачів вищої освіти.

Програмні результати навчання: демонструвати вміння професійно-педагогічного спілкування, характеризувати різні індивідуальні стилі науково-педагогічної діяльності тощо.

ПЛАН

- Стилі спілкування викладача. Педагогічний такт викладача.
- Способи комунікативного впливу викладача на студентів.
- Урахування викладачем соціально-психологічних особливостей аудиторії та навчального матеріалу.
- Особливості взаємодії викладача з аудиторією студентів.

Основні поняття і ключові слова: педагогічне спілкування, професійне спілкування, взаємини «студент – викладач», взаємні оцінні ставлення, бар'єри педагогічного спілкування, стилі педагогічного спілкування, діалог, педагогічна соціальна перцепція.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ

ПІДГОТУВАТИ ПИСЬМОВУ ВІДПОВІДЬ:

1. Проаналізуйте власні комунікативні здібності, використовуючи тест «Методика виявлення комунікативних та організаторських здібностей майбутнього педагога».

2. Складіть пам'ятку «Поради майбутнім викладачам щодо самовиховання комунікативної культури».

ВИКОНАТИ ДВАДЦЯТЬ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ:

1. Передача інформації в будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу – це:

- a) навчання;
- b) розуміння;
- c) осмислення;
- d) спілкування.

2. За характером комунікантів у просторі та часі розрізняють види спілкування:

- a) особистісне, групове;
- b) контактне, міжособистісне;
- c) контактне, дистантне;
- d) групове, дистантне.

3. За наявністю чи відсутністю будь-якого посередника розрізняють спілкування:

- a) особистісне, групове;
- b) контактне, міжособистісне;
- c) безпосереднє (пряме), опосередковане (непряме);
- d) групове, дистантне.

4. Педагогічний такт – це:

- a) педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення;
- b) передача інформації в будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу;
- c) процес створення чогось нового на основі перетворення пізнаного: результату або оригінальних шляхів;
- d) сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію

обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи зі студентом.

5. Сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи зі студентом, студентським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їх передумов, – це:

- a) педагогічне спілкування;
- b) педагогічний досвід;
- c) педагогічна майстерність;
- d) педагогічна техніка.

6. Професійно-педагогічним спілкуванням називають:

- a) педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення;
- b) передачу інформації в будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу;
- c) систему прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога й вихованців, змістом якої є обмін інформацією;
- d) сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи зі студентом.

7. Мовленнєва майстерність, уміння вибрати стилістично доречний варіант виразно й дохідливо викладати думку – це:

- a) педагогічна культура;
- b) культура мовлення педагога;
- c) педагогічний такт;
- d) педагогічне спілкування.

8. Стиль педагогічного спілкування – це:

- a) педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення;
- b) передача інформації в будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу;
- c) усталена система способів і прийомів, які використовує вчитель під час взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі;
- d) сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи зі студентом, студентським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їхніх передумов.

9. Стиль спілкування викладача може бути:

- a) авторитарним, ліберальним і демократичним;
- b) авторитарним, консервативним, ліберальним;
- c) ліберальним та демократичним;
- d) демократичним та авторитарним.

10. Принципом мовленнєвої поведінки індивіда, пов'язаним із постановкою конкретного практичного завдання та планом його реалізації, є:

- a) комунікація;
- b) стратегія спілкування;
- c) спілкування;
- d) стиль спілкування.

11. Авторитарний стиль у педагогіці ґрунтується на:

- a) безпосередньому підкоренні окремої людини або колективу владній особистості;

- b) урахуванні думки колективу в організації життєдіяльності вихованців;
- c) безпринципному, байдужому ставленні педагога як до позитивних, так і до негативних дій вихованців, що характеризується потуранням будь-яким їхнім діям;
- d) тотальному контролю за навчальною діяльністю.

12. Демократичний стиль у педагогіці ґрунтується на:

- a) безпосередньому підкоренні окремої людини або колективу владній особистості;
- b) урахуванні думки колективу в організації життєдіяльності вихованців;
- c) безпринципному, байдужому ставленні педагога як до позитивних, так і до негативних дій вихованців, що характеризується потуранням будь-яким їхнім діям;
- d) тотальному контролю за навчальною діяльністю.

13. Безпринципне, байдуже ставлення педагога як до позитивних, так і до негативних дій вихованців, що характеризується потуранням будь-яким їхнім діям, є характеристикою:

- a) авторитарного типу;
- b) особистісно «м'якого» типу;
- c) ліберального типу;
- d) демократичного типу.

14. Педагогічне спілкування викладача зі студентами має такі цілі:

- a) навчальну, виховну, розвивальну;
- b) інформаційну, ціннісноорієнтовану, спонукальну, соціальну;
- c) освітню, виховну, соціальну;
- d) інформаційну, спонукальну, навчальну.

15. Педагогічне спілкування, як особливе соціально-психологічне явище, характеризується такими функціями:

- соціально-перцептивною, комунікативно-поведінковою, емоційною, соціальною самопрезентацією;
- інформаційною, ціннісноорієнтаційною, спонукальною, соціальною;
- освітньою, виховною, соціальною;
- інформаційною, спонукальною, навчальною.

16. Психологічна перепона різного походження, яку реципієнт установлює на шляху небажаної, стомлюючої або небезпечної інформації, називається

- педагогічним прийомом;
- комунікативним бар'єром;
- навчальним методом;
- виховним впливом.

17. Цілеспрямований інформаційний обмін у різноманітних процесах спілкування – це:

- комунікація;
- взаємодія;
- бар'єри розуміння;
- бар'єри відносин.

18. Особистісні бар'єри – це:

- явища деформації комунікаційного процесу, викликані різними причинами, що можуть призводити до неадекватних дій одержувача;
- комунікативні перешкоди, породжувані людськими емоціями, системами цінностей і невмінням слухати співрозмовника;
- відсутність педагогічного досвіду й такту;
- усі відповіді вірні.

19. Семантичні бар'єри виникають у результаті:

- обмежень привільного розуміння використаних мовних символів;
- комунікативних перешкод і невміння слухати співрозмовника;
- відсутності педагогічного досвіду й такту;
- усі відповіді вірні.

20. Фізичні бар'єри в спілкуванні – це:

- явища деформації комунікаційного процесу, викликані різними причинами, що можуть призводити до неадекватних дій одержувача;
- комунікативні перешкоди, породжувані людськими емоціями, системами цінностей і невмінням слухати співрозмовника;
- відсутність педагогічного досвіду й такту;
- несподіваний відволікаючий шум, що тимчасово заглушає голос; відстані між людьми; стіни або інші статичні перешкоди, що виникають під час прийому інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

- Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
- Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
- Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
- Педагогічна майстерність : навчальний посібник за ред. І. А. Зязюна. Київ. «Вища школа», 2004.
- Подольак Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. К. : Філ-студія, 2006. 320 с.
- Подольак Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
- Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи: курс лекцій: модульне навчання. Київ : Академвидавництво, 1993.

8. Немов Р. С. Психология : учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 632 с.
9. Психологический словарь. М. : Педагогика-Пресс, 1999. 440 с.
10. Столяренко А. М. Психология и педагогика : учеб. пособие. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 423 с.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

В. О. Сухомлинський СТО ПОРАД УЧИТЕЛЕВІ

1. ЩО ТАКЕ ПОКЛИКАННЯ ДО ПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ? ЯК ВОНО ФОРМУЄТЬСЯ?

Як і будь-яка кваліфікована, цілеспрямована, планомірна й систематична праця, виховання людини є професією, спеціальністю. Але це особлива професія, яку не порівняєш ні з якою іншою справою. Вона має низку специфічних властивостей і характеристик:

- а) ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце та роль у житті, її щастя;
- б) кінцевий результат педагогічної праці можна побачити не сьогодні, не завтра, а через дуже тривалий час. Те, що ви зробили, сказали, зуміли прищепити дитині, інколи виявляється через п'ять-десять років;
- в) на дитину впливає багато людей і явищ життя, зокрема мати, батько, шкільні товариші, так зване вуличне середовище, прочитані книжки й переглянуті кінофільми, про які ви й не знаєте, зовсім не передбачена зустріч із людиною і т. ін. Вплив на дитину може бути позитивним і негативним. Трапляються сім'ї, у яких важка, гнітюча обстановка накладає незгладимий відбиток на все життя (позначається на всьому житті) людини. Місія школи, наша з вами найважливіше завдання,

дорогий колего, боротися за людину, переборювати негативні впливи й давати простір позитивним. А для цього необхідно, щоб особистість учителя р найбільш яскраво, дієво й благодібно впливала на особистість учня. «Людська природа настільки багата, сильна й еластична, – писав Д. І. Писарев, – що вона може зберігати свою свіжість і свою красу серед найгнітючішого неподобства навколишньої дійсності». Але людська природа може розкритися повною мірою лише тоді, коли в дитини є розумний, умілий, мудрий вихователь;

- г) найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього світу й мистецтва, створення обставин, у яких найяскравіше виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин. ...Така специфіка педагогічної праці. У чому ж полягає покликання до неї, які об'єктивні дані необхідні для неї, як виховувати, утверджувати, розвивати й відшліфовувати це покликання?

Невикорінною духовною потребою будь-якої людини є спілкування з людьми, у нім він знаходить радість і повноту життя. Але в одних через різні обставини ця потреба дуже мало розвинена, а в інших вона ніби є рисою характеру, яка домінує над іншими рисами. Є люди, як кажуть, «по природі» своєї відлюдкуваті, замкнені, мовчазні, вони прагнуть більше до самотності або до спілкування з вузьким колом друзів (природа, звичайно, тут ні до чого: вирішальне значення має виховання, особливо в роки раннього дитинства). Якщо спілкування з багатолюдним колективом завдає вам головного болю, якщо вам краще працювати на самоті або з двома-трьома друзями, ніж поряд із великою групою товаришів, не обирайте своєю професією вчительську працю.

Професія вчителя – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один із тих коренів, яке живлять покликання до педагогічної праці. Я твердо переконаний, що цей корінь закладається в людині в дитинстві й отрочстві, закладається і в особливо в сім'ї та школі. Він закладається турботами

старших – батька, матері, учителя, – які виховують дитину в душі любові до людей, пошани до людини.

(Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. К. : Рад. шк. 1976. Т. 2. С. 420–421.)

ЧОТИРИ ПРИТЧІ ПРО МУДРОГО ВЧИТЕЛЯ

ЗАВЖДИ Є, ЧОМУ ЩЕ НАВЧИТИ

Учитель покликав своїх учнів і показав їм аркуш білого паперу.

– Що ви тут бачите? – запитав Учитель.

– Крапку, – відповів один.

Усі інші учні закивали головами на знак того, що теж бачать крапку.

– Подивіться уважно, – сказав Учитель.

– Тут – чорна крапка, – сказав інший учень.

– Ні! – заперечив третій учень, – тут маленька чорна крапка.

Адже так?

Усі інші учні закивали головами на знак згоди й подивилися на Учителя в очікуванні, що ж він скаже:

– Шкода, що всі мої учні побачили тільки маленьку чорну крапку, і ніхто не помітив чистого білого аркуша ...

І додав, після довгої паузи:

– Отже, мені є ще чому вас вчити.

НАВІЩО ПОТРІБЕН УЧИТЕЛЬ

Одного разу до Великого Майстра прийшов молодий чоловік. У нього було всього лише одне запитання: «Я вже все вивчив і все знаю. Я прочитав багато книжок, сам можу виступати з лекціями. І всьому цьому я навчився сам, мені ніхто не допомагав. Тож дайте мені тоді відповідь на моє запитання: чи потрібен мені Учитель?».

Майстер розсміявся: «Приходь через пару днів, і ти отримаєш свою відповідь».

Через кілька днів він усе ж повернувся. Майстер вручив йому конверт і сказав: «Віднеси, будь ласка, цього листа в село, що знаходиться по той бік річки. На березі є човен, є човняр, він тебе переправить».

Наступного дня юнак відправився на берег, знайшов човняра й сів у човен. Але коли вони відплили, він раптом згадав, що не розпитав про дорогу в село й власне не знає, як дістатися туди. Юнак поцікавився в човняра, але той теж не знав дороги.

Довелося знову йти до Майстра, щоб дізнатися про дорогу до цього села. І тоді Майстер сказав юнакові: «Це і є відповідь на твоє питання. У тебе є мета подорожі, є засіб, щоб досягти її, але ти не знаєш дороги, якою тобі потрібно йти. Ось причина, чому ти зупинився. Тобі знадобився провідник, який добре знає цей шлях. Мало мати знання. Щоб правильно ними скористатися, потрібен Учитель».

ПОРАДА

Один учень запитав свого наставника-суфія:

- Учителю, що б ти сказав, якби дізнався про моє падіння?
- Підводься!
- А наступного разу?
- Знову підводься!
- І скільки це може тривати. Весь час падати й підводитися?
- Падай і підводься, доки живий! Адже ті, хто впав і не підвівся, мертві.

ПРИТЧА ПРО ТРЬОХ ВИКЛАДАЧІВ

Бог обрав декількох синів людських, дав їм Вищі Знання і відправив, щоб вчити їх істині.

Один під час зустрічі з людьми завжди сідав на висоту й спрямовував свій погляд поверх голів. Народ слухав його, але чимось холодним віяло від цієї людини. І начебто зрозумілим було вчення його, але воно не лягало на серце, і люди, послухавши, розходилися. І ходив учитель від селища до селища один, і ніхто не супроводжував

його. Коли він приходив до людей, вони поспішали до нього, бажаючи почути Добру Новину, але після його бесід йшли з порожнім серцем, бо погляд не проникав у душу й не закріплював там сказане слово. Люди не вірили тому, хто відвертав від них очі.

Другий учитель під час зустрічі з людьми завжди гордо заявляв, що він – бог, що він усесильний і всемогутній, що він може дати народу здоров'я, щастя і благополуччя, але за ним чомусь ішли тільки жадібні й корисливі люди.

Третій їх брат був оточений завжди людьми, які із захопленням слухали його промови. Вони змінювалися під його поглядом, ставали чистішими й добрішими. Коли після довгого свого шляху посланці Бога прийшли до Всевишнього, один був у оточенні людей, а двоє інших – у цілковитій самоті.

– Скажи, – звернулися двоє одиноких до Бога, – чому один удостоєний народної любові, а ми, які проповідують те ж вчення, були позбавлені її?

І відповів Всевишній:

– Справжній наставник не приховує свого обличчя, не відводить погляд від істот, які стоять нижче від нього, не возвеличує себе перед тими, хто прагне дорости до Божественних Висот. Той, хто з благоговінням ставиться до свого Божественного Начала, ніколи не буде ховати очей своїх від людей або випинати себе перед ними. Божественна Суть іде через зіниці до душ людських, тож істинний учитель знає, що сила його – у погляді його. Навіть слова бувають безсилі, бо не всі розуміють сенс їх, але погляд – це та сила, рівної якій немає у світі.

ЖАРТІВЛИВА ПРИТЧА ПРО ВЧИТЕЛЯ

Коли народився новий учитель, до його колиски спустилися три феї. І сказала перша фея: «Ти будеш вічно молодий, бо поруч із тобою завжди будуть діти». І сказала друга фея: «Ти будеш гарна думками й душею, тому що немає шляхетнішого покликання дарувати своє серце дітям». І сказала третя фея: «Ти будеш безсмертний, тому що ти продовжиш своє життя у своїх учнях».

Але тут до колиски спустилася четверта фея, зла, і похмурим голосом проверещала: «Але ти вічно будеш перевіряти зошити, робочий день твій буде 8 годин до обіду й 8 годин після, усі думки твої будуть у школі й тільки про школу, і ніколи ти не заспокоїшся. Так що вибирай, доки не пізно!

Учитель: «Пізно, ця фея завжди з'являється занадто пізно, і ті вчителі, які вирішили пов'язати своє життя зі школою, з дітьми, ніколи не змінять цієї прекрасної професії».

ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ

Педагогічна ситуація № 1. Студентка I курсу Галина Д. уже в перші місяці навчання в університеті відчула труднощі в підготовці до практичних занять із різних предметів, хоча вона й багато часу проводила в читальному залі, писала чимало конспектів. Однак її відповіді на заняттях дуже часто були неглибокі, поверхові. Студентка замислилася.

Назвіть можливі причини невдалої підготовки Галини? Які форми, методи самоосвітньої підготовки можна порекомендувати дівчині, щоб змінити ситуацію на краще?

Педагогічна ситуація № 2. Надія Г., студентка I курсу педагогічного університету, мала важкий характер, нерідко в неї бував поганий настрій, їй не вдавалося нормально спілкуватися зі своїми одногрупниками часто ображалася на них за висловлені ними зауваження. Поступово Надія ставала самотньою, з нею майже ніхто не контактував.

Які причини призвели до такого становища? Чи мають значення для майбутнього вчителя властивості його особистого характеру? Запропонуйте методи самовиховання, які були б більш ефективними в цій ситуації?

Педагогічна ситуація № 3. Студент III курсу Андрій М. звик запізнюватися на заняття, а то й пропускати їх, часто не встигав якісно підготуватися до них, мотивуючи тим, що в нього мало залишається часу на підготовку.

Чи можна вважати заяви Андрія достатньо обґрунтованими? Чи має значення для майбутнього вчителя така властивість, як самоорганізація своєї поведінки й діяльності?

Педагогічна ситуація № 4. Частина студентів II курсу педагогічного закладу освіти на лекціях в основному займалася сторонніми справами. Вони вважали, що й самі можуть прочитати літературу, самостійно підготуватися до екзамену.

Чи згодні Ви з думкою цих студентів? У чому полягає перевага лекційно-семінарської системи підготовки майбутніх учителів над їхньою самоосвітньою підготовкою?

Педагогічна ситуація № 5. «Ви закликаєте рівнятися на порядних людей. А де їх можна побачити сьогодні?» таке запитання під час диспуту висунула Даша.

Як ви прореагуєте на таку заяву дівчини? Які з якостей сучасної людини Ви зараховуєте до високих моральних настанов особистості? Чим викликана заява дівчинки?

Педагогічна ситуація № 6. Учитель спокійно, з категоричною впевненістю викладає навчальний матеріал для студентів 1-го курсу. Несподівано в зосередженій тиші лунає голос студента К.: «Я не погоджуюся з Вашим твердженням, що...». Група із цікавістю чекає на реакцію викладача.

Назвіть можливі варіанти поведінки викладача. Як педагогу треба врахувати в такій ситуації особливості юнацького віку? Як би Ви повели себе в подібній ситуації?

Педагогічна ситуація № 7. На занятті з історії України викладач захоплено розповідає про події, читає студентам уривки з книжок, що викликає в них справжню зацікавленість. Педагог рекомендує

студентам прочитати книжки, з яких було процитовано уривки, і диктує студентам, щоб вони записали у своїх зошитах відповідні назви. Цієї миті студент піднімає руку.

– Слухаю тебе, – говорить викладач.

– А ось ще одна цікава книжка... – починає студент.

– Сідай і помовчи, – різко обриває його педагог.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася на семінарському занятті. Чим саме було порушено структуру навчального процесу? Якими можуть бути наслідки позиції педагога?

Педагогічна ситуація № 8. Учителька ввійшла до класу. Розпочала урок. Чітко сформулювала запитання. Для відповіді викликала учня. Проте високий десятикласник, не вважаючи за потрібне встати, недбало відповів:

А я сьогодні відповідати не буду. Чому? Не хочу, та й настрою немає.

Клас дружнім реготом реагує на цю зухвалість. Викликає іншого, але й він, наслідуючи попереднього, промовляє:

– Я до уроку не готовий.

– З якої причини?

– Не хотілося вчора займатися Вашою біологією.

Називаються прізвиська ще п'ятьох учнів, і всі вони відмовляються. Людина, яка не працювала в школі, може не зрозуміти складності такої ситуації: мовляв, звичайна хлопчача бравада, прагнення позувати. Чи варто звертати увагу? Поставити їм всім «погані» оцінки – і все тут.

Наведіть варіанти розв'язання цієї ситуації. Чи варто в подібних випадках виставляти учням «погані» оцінки? Незнання яких законностей процесу навчання зумовлюють прорахунки вчителя в навчальній роботі?

Педагогічна ситуація № 9. На занятті з іноземної мови педагог, звертаючись до Наталки, попереджає: «Приготуйся. Зараз буде опитування. Ось текст, який ти можеш самостійно опрацювати». Оскільки викладач добре знає про сором'язливість студентки, тому дає їй час

подолати схвильованість, зібратися з думками. Більшість студентів у групі вже мають заохочувальні оцінки із цієї теми, а у Наталки оцінки немає: навчання дається їй нелегко.

У чому полягає педагогічна цінність такої організації перевірки знань? Які установки дає педагог? Який підхід до організації освіти реалізований у цій ситуації?

Педагогічна ситуація № 10. Викладачем закладу вищої освіти в процесі використання методу рольової гри розігрується ситуація: кілька студентів старших курсів пропонують першокурснику випити з ними, він відмовляється, за що вони називають слабаком, маминим синочком, «жовторотиком». Студенти пропонують різні варіанти відмови. Один із них звертається до Вас: «А як би Ви повели себе в цій ситуації?».

Уявіть себе на місці цього студента й змодельуйте варіанти відмови від алкоголю.

Педагогічна ситуація № 11. Уявіть, що ви завідувач кафедри. Щойно побували на лекції в молодого викладача. Він не зумів забезпечити зустрічної активності студентів, які були неухважні, пасивні, шуміли й майже не слухали викладача.

Які поради Ви дасте викладачу щодо забезпечення ефективності методу лекції?

Педагогічна ситуація № 12. Другокурснику Максиму здавалося, що йому постійно занижують оцінки на практичних заняттях. Одного разу, коли він ледве впорався з абсолютно нескладним завданням і отримав цілком заслужену оцінку, він підійшов на перерві й простягнув мені авторучку: «Виправте, будь ласка. Завдання я виконав, безперечно, на «4» бали, а Ви мені поставили лише «3». Щоб вплинути на студента, зверніться до методу переконування.

Яким змістом Ви його наповните? До яких звернетесь аргументів? Ваша ціль – домогтися припинення такої поведінки студента надалі.

Педагогічна ситуація № 13. Ви проводите свою першу лекцію в ролі викладача ЗВО. Усі студенти уважно слухають, крім одного. Зрештою хлопець засинає, а далі чути його тихеньке хропіння. Студенти переключають увагу на нього. Вас вже перестали слухати – чекають реакції.

Якою буде Ваша реакція? Які методи активізації пізнавальної діяльності можна застосовувати під час лекції?

Педагогічна ситуація № 14. На одній із лекцій студент звертається до Вас із запитанням, а Ви не знаєте відповіді.

Якими будуть Ваші подальші дії?

Педагогічна ситуація № 15. У вікнах будинку, навпроти котрого злочинець убивав водія таксі, ще світилося. Молодий слідчий одразу відчув, що господарі, зовні інтелігентні люди, мовчатимуть, боячись наслідків своїх свідчень. Але тільки вони могли йому допомогти.

– Невже Ви не бачили, як дві години тому перед вікнами Вашого будинку вбивали людину? Мабуть, він і допомоги просив...

– Ні. Ми були зайняті. Ось готуємося переселятися в нову квартиру, пакуємо книги...

Уявімо, що не слідчий, а Ви, педагог, прийшли до цих людей і маєте схилити їх до відвертого зізнання. Продемонструйте, як Ви це будете робити, використовуючи метод переконування. Назвіть умови ефективного переконування.

Педагогічна ситуація № 16. Ви приходите на лекцію. П'ята пара. Студенти втомлені й зустрічають Вас незадоволеними поглядами. Або Ви читаєте лекцію, а деякі студенти Вам заважають (розмовляють, сміються).

Які Ваші дії? Як впоратися з ними? Які існують методи психологічного впливу на студентів?

Педагогічна ситуація № 17. Інна Петрівна щойно з педагогічного університету, учителює перший рік. Вона дуже не любить писати поурочні плани-конспекти, а коли на вимогу завуча Олександра

Семеновича напише, то завуч забракує їх. Інна Петрівна обурена: «Плани-конспекти – це зайва писанина, формалізм. Якість уроків залежить не від конспектів, а від рівня кваліфікації. Я все пам'ятаю, що треба робити на уроці, тому плани-конспекти мені не потрібні».

Як оцінити позицію вчительки? Визначить і обґрунтуйте власну позицію щодо цього питання.

Педагогічна ситуація № 18. Уявіть, що Ви проводите профорієнтаційну роботу серед студентів-випускників. Мета Вашого виступу – викликати інтерес до обраної вами спеціальності «Педагогіка вищої школи» та мотивувати їх до вступу у відповідну магістратуру.

Як Ви це будете робити? Наведіть власні аргументи.

Педагогічна ситуація № 19. Сформулюйте проблемне питання, з якого можна було б розпочати проблемний виклад навчального матеріалу, тобто проблемну лекцію (тему й навчальний предмет оберіть самостійно).

Чим відрізняється проблемний виклад від інших проблемних методів навчання?

Педагогічна ситуація № 20. Ви готуетесь до виступу перед наставниками академічних груп із проблеми забезпечення взаємного контакту із проблемними студентами.

Від чого Ви б хотіли застерегти Ваших слухачів? На яких принципах, методах, прийомах виховного впливу акцентуєте особливу увагу?

ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ДИСКУСІЙНИХ ПИТАНЬ

1. А. Макаренко зазначав: «Я став дійсним майстром тільки тоді, коли навчався говорити «іди сюди з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не відчує того, що потрібно. А у вихователя майстерність проявляється на кожному кроці..., треба вміти керувати своїм настроєм».

Яка роль слова та інтонації вчителя у спілкуванні зі студентами? Чи можливо розвинути в себе таку майстерність слова? Наведіть приклади, коли слово або інтонація сприяли виникненню конфлікту або усували його.

2. Багато видатних людей у шкільні та студентські роки мали низьку успішність; їх вважали нездібними та невдалими учнями. Це класичні представники світової науки та культури: Дарвін, Ейнштейн, Регель, Вагнер, Верді, Шиллер, Свіфт, Шерідан, Гейне, Прістлі.

Як розпізнати обдаровану дитину в процесі навчання в школі? На Вашу думку, спадковість – вирішальний фактор у розвитку здібностей дитини? Чи є успішність у школі критерієм творчих досягнень людини?

3. В. Сухомлинський писав: «Без наукового передбачення, без уміння закладати в людині ті зерна, які зійдуть через десятиліття, виховання перетворилося б у примітивний догляд, вихователь – у неосвічену няньку, педагогіка – у знахарство». Ш. Амонашвілі підкреслював, що вчитель сам повинен бути людиною майбутнього й допомогти ввійти дітям у власне майбутнє.

Чи зменшується значення виховного впливу педагога, якщо результат виховання виявляється через роки? Яке значення наукового передбачення у формуванні особистості студентів? Як Ви розумієте вислів Ш. Амонашвілі?

4. Я. Коменський рекомендував батькам у процесі виховання обов'язково поєднувати любов до дитини з вимогливістю до неї. А. Макаренко пропонував поєднувати вимогливість до вихованця з повагою до нього.

Як, на Вашу думку, ці позиції видатних педагогів утілюються в сучасному виховному процесі? Чи є вимогливість у поєднанні з повагою найважливішою умовою ефективності виховного впливу? Яку систему заходів запропонували б Ви для підвищення ефективності власного виховного впливу?

5. Французький педагог С. Френе писав: «Сьогодні психологи та педагоги намагаються довести, що гра є одним з основних та необхідних видів людської діяльності».

Чи є ефективним застосування ігрових методів у навчальній діяльності? Які межі застосування ігрових методів у навчанні студентів? Доведіть доцільність використання ігрових методів у процесі викладання певної дисципліни (на Ваш вибір).

6. Й. Песталоцці стверджував, що цілеспрямоване виховання неможливе кожній людині, тому що, надана сама собі, вона стихійно розвивається і не досягає того ступеня гармонійного розвитку всіх людських сил, яких потребує від неї суспільство.

Обґрунтуйте думку Й. Песталоцці про необхідність урахування природних можливостей дитячого організму у виховному процесі. Чи завжди суспільство ставило за мету всебічний гармонійний розвиток особистості?

7. На думку видатного педагога К. Ушинського: «Особистість формується особистістю».

Доведіть або спростуйте це твердження. Що Ви розумієте під формуванням особистості? Які фактори впливають на формування особистості?

8. Щоб бути прикладом для наслідування, – роз'яснював В. Сорока-Росинський, – треба бути педагогом із чітко вираженою

особистісною позицією, яскравою особистістю. Таку ж думку висловлюють і школярі. Відповідаючи на питання, яким є ідеальний учитель, вони пояснюють: «Сучасний учитель, на наш погляд, – це цікава людина, цікава як особистість. Кожного разу, коли йдеш на урок, хочеться побачити не тільки вчителя, але й людину. Це просто необхідно. Разом із навчальною інформацією сприймаєш і вчительське ставлення до всього, що оточує».

Що є основою професійної позиції вчителя? Чи залежить успіх педагогічної діяльності вчителя від стилю спілкування зі студентами?

9. «Я прихильник педагогіки розумних конфліктів. Іноді їх треба викликати цілеспрямовано», – писав Ш. Амонашвілі.

Що є, на Вашу думку, «розумний» конфлікт в освітньому процесі? Яких конфліктів треба уникати? Чи реально це в педагогічній діяльності?

10. Важливим об'єктом самопізнання є темперамент. Його не обирають – з ним народжуються. Проте знання людиною свого темпераменту дає можливість передбачати свою поведінку, правильно визначати лінію своїх дій у конкретних життєвих ситуаціях. М. Ломоносов та О. Суворов були яскраво вираженими холериками; І. Крилов та М. Кутузов – флегматиками. Але всі вони були геніальними особистостями.

Що є спільного в поняттях «характер», «воля», «темперамент»? Чи потрібно враховувати темперамент у процесі самовиховання та виховання? Чи необхідне Вам знання свого темпераменту в професійній діяльності?

11. Існує виховний кодекс – збірка законів, яким керувалися багато видатних педагогів у різні епохи. Такі закони не тільки формують особистість, а й визначають її подальше життя. Поміж них:

- у житті, прислухаючись до серця, керуйтеся розумом;
- вірити у свої сили;
- прагнути самовдосконалення, натхненно працювати;
- служити людям, бути їм необхідним;

- розуміти людей, кращих із них обирати в друзі;
- ненавидіти бездіяльність, неробство;
- берегти результати своєї та чужої праці.

Як Ви вважаєте, що зі скарбів духовного багатства Вам підходить сьогодні, що можна було б зробити правилом Вашого життя через рік, а що – у далекому майбутньому? Схарактеризуйте морально-етичні цінності, властиві сучасному суспільству. Якими моральними цінностями керуєтесь Ви?

12. Науці відомі такі факти: А. Чехов ніколи не мав за шкільні твори більше «трійки». Коли М. Горький та Ф. Шаляпін пришли вступати до консерваторії, то, прослухавши їх, викладачі прийняли М. Горького, а не Ф. Шаляпіна. Шкільний учитель сказав про свого учня А. Ейнштейна: «Боже, я ще не зустрічав такої тупої дитини», хоча А. Ейнштейн себе оцінив інакше: «Ніякого таланту в мене нема, є впертість осла та здатність дивуватися».

На Вашу думку, геніальність – це таємниця чи наукова закономірність? У чому виявляється професіоналізм учителя в роботі з обдарованими дітьми? Чи потребують обдаровані діти Вашого захисту та опіки?

13. Відомий психолог К. Левін називав підлітка людиною, яка виїшла зі світу дитинства й не потрапила до світу дорослих. Проблема перехідного періоду підлітка полягає в тому, що він уже не хоче бути дитиною, але ще не може бути дорослим в очах старших за віком та й у своїх власних.

Що спадає на думку, коли Ви думаєте про підлітків? Чим зумовлюється сприйняття підлітків? Чи існує, на Вашу думку, проблема підліткового віку?

14. Знаменитий американський дитячий лікар Б. Спок розповідав Ю. Азарову, відомому російському педагогу, що його мати, виховуючи п'ятеро дітей, була надзвичайно суворою з ними, однак виростила прекрасних людей і громадян. Ставши батьком, сам Б. Спок вирішив виховувати своїх дітей по-іншому, а саме на засадах

свободи, відкритої любові до дітей, дружби й співробітництва з ними. І також виховав не менш прекрасних людей і громадян.

Чи рівноцінні між собою авторитарна й гуманна система виховання? Які є переваги та недоліки цих систем виховання? Визначте та обґрунтуйте свою позицію.

15. В. Сухомлинський зазначав, що моральне виховання дітей – це розумне обмеження. Дитина повинна зрозуміти, що є три речі: *можна, не можна й треба*. На думку А. Макаренка, «з усім складним світом оточуючої дійсності дитина входить у безкінечну кількість стосунків, кожний з яких неминуче розвивається, переплітається з іншими, ускладнюється фізичним і моральним зростанням самої дитини». Д. Локк наполягав, що «у погано вихованої людини сміливість набирає вигляду грубощів; ученість стає в неї педантизмом; дотепність – блазнюванням; добродушність – улесливістю».

Яка з думок найбільш повно розкриває зміст морального виховання дітей. Аргументуйте свою думку.

16. Відомий вислів Луція Сенеки про молодих людей, які «не знають необхідного, тому що вчилися некорисному». Мудрець знав педагогіку, був вихователем майбутнього імператора Нейрона.

Чи є істина в цих словах та чи не застарілий такий вислів? Хто може визначити необхідне – вихователю чи сам вихованець? Як Ви вважаєте, чи будь-яке знання є корисним для особистості?

17. М. Квінтіліан високо оцінював природні здібності дітей. Він був переконаний, тупість та нездібність – рідкісні явища.

Чи можна погодитися з такою думкою педагога? Які інші твердження педагогів щодо розвитку природних здібностей Вам відомі? Чи необхідно розвивати природні здібності дітей?

18. «Людина народжується вільною, а між тим вона скрізь у ланцюгах», – стверджував Ж.-Ж. Руссо.

Як Ж.-Ж. Руссо пропонує вийти із цієї соціальної ситуації? У чому суперечності в поглядах Ж.-Ж. Руссо на виховання молоді? Як Ви розумієте вислів «вільна людина»?

19. Починаючи від Я. Коменського, усі видатні педагоги (Й. Песталоцці, А. Дістервег, Г. Сковорода, К. Ушинський та інші) уважали, що навчання в материнській (дошкільній) та початковій школах має здійснюватися рідною мовою. Вони обґрунтовували думку, що інші мови треба вивчати, як правило, лише тоді, коли рідна мова, народний спосіб мислення пустять в душі дитини «глибоке коріння».

Доведіть чи спростуйте це твердження. З якого віку, на Вашу думку, потрібно починати вивчення іноземних мов? Які думки видатних педагогів сучасності із цієї проблеми Вам відомі?

20. Видатний педагог К. Ушинський склав для себе такі правила самовиховання:

- спокій у будь-яких обставинах, принаймні, зовнішній;
- прямота в словах та вчинках;
- поміркованість дій;
- рішучість та відповідальність за вчинок;
- не говорити про себе без потреби жодного слова;
- робити те, що хочеться, а не те, що доводиться;
- витратити свої сили лише на необхідне або приємне, а не на пристрасті;
- кожного вечора сумлінно звітувати собі про свої вчинки;
- жодного разу не хвалитися ні тим, що було, ні тим, що маєш, ні тим, що будеш мати.

Чи всі ці правила Ви сприймаєте? Якщо ні, то чому? Якими правилами самовиховання Ви доповнили б цей список? Чи маєте Ви власні правила, якими керуєтеся в житті?

21. К. Станіславський зазначав, що найкращий експромт той, що заздалегідь добре підготовлений. Як зазначав І. Зязюна, учитель – і сценарист, і режисер, і виконавець. Ш. Амонашвілі

акцентував на тому, що кожний урок має осмислюватися педагогом як подарунок дітям.

Проаналізуйте думки видатних людей щодо проблем підготовки вчителя до уроку. Назвіть основні етапи підготовки вчителя до навчального заняття.

22. Ж. де Веккі указував, що «пряма передача знань без залучення зусиль студента заважає останньому змодельювати власне бачення, пізнання, гальмує розвиток особистості, робить студента залежним від педагога».

Доведіть чи спростуйте це твердження.

23. Як говорив К. Ушинський, «треба постійно пам'ятати, що слід передати учневі не тільки ті чи інші знання, а й розвинути в ньому бажання і здатність самостійно, без учителя, набувати нових знань».

Чи можна погодитися з такою думкою педагога? Які інші твердження педагогів щодо формування вміння самостійно працювати Вам відомі? Чи необхідно розвивати бажання та здатність самостійно працювати?

24. Оскар Уайльд стверджував, що «освіта – річ пречудова, але добре було б інколи пам'ятати: нічому з того, що потрібно було б знати, примусом навчити не можна».

Як Ви розумієте сутність цього вислову Оскара Уайльда в контексті вивченої теми?

25. «Наздоганяти тих, хто спереду, а не чекати тих, хто позаду».

Ваше розуміння цього афоризму Аристотеля в контексті методики викладання у вищій школі?

ГЛОСІРІЙ

А

Абстрагування – відволікання подумки від низки ознак і властивостей об'єкта пізнання, які вважаються несуттєвими для цього дослідження з одночасним виділенням тих ознак і властивостей цього об'єкта, які цікавлять дослідника.

Адаптація – це активне та творче пристосування студентів нового набору до умов вищої школи, у процесі якого формується колектив, особистісні навички та вміння раціональної організації розумової діяльності, а також покликання до обраної професії; формується система професійної самоосвіти і самовиховання тощо.

Академічні (дослідницькі) здібності – схильність до наукового пошуку, аналізу досягнень науки, узагальнення свого досвіду.

Аксиоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, коли в її основу покладаються деякі вихідні положення, з яких за допомогою спеціальних правил висновку виходять усі інші положення цієї теорії.

Аналіз – розділення об'єкта пізнання на складові частини, які досліджуються самостійно відносно цілого.

Аналогія – установлення подібності в деяких ознаках, властивостях і відношеннях між різними об'єктами пізнання.

Антитеза, контраргументи – наявні протилежні погляди на зазначену визначену проблему; мотивація саме такої позиції.

Аргументи – підкріплення правоти зазначеної тези, доводи на її користь.

Б

Бесіда – метод отримання інформації на основі словесної комунікації.

В

Вимірювання – сукупність пізнавальних операцій (засобів вимірювання), що застосовуються для знаходження числового значення величини характеристик досліджуваного об'єкта в одиницях вимірювання.

Вікові особливості – комплекс фізичних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних властивостей, притаманних більшості людей одного віку.

Г

Гіпотетико-дедуктивний метод – створення системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводять твердження про емпіричні факти (причому такі твердження носять імовірнісний характер).

Д

Дедуктивний метод – спосіб дослідження, завдяки якому окремі положення логічно виводяться із загальних положень (аксіом, постулатів, законів).

Демонстрація – метод навчання, який передбачає підкріплення оголошеної тези відео- / фонофрагментами, наочними матеріалами тощо.

Діалог – двосторонній обмін інформацією (розмова, спілкування) між двома людьми у вигляді питань та відповідей.

Дискусія – обговорення будь-якого суперечливого питання,

певної проблеми з дотриманням більш-менш визначених правил, процедур.

Довідник – навчальне видання довідкового характеру, яке містить упорядкований предметний матеріал, узагальнені, стислі відомості з певних галузей науки, професій тощо.

Е

Експеримент – цілеспрямоване, активне втручання в перебіг досліджуваного процесу, під час якого відбувається відповідна зміна об'єкта або його відтворення в певних умовах, що відповідають цілям дослідження; характерно – контрольованість, можливість багаторазового повторення.

Енциклопедія – навчальне видання довідкового характеру, яке містить упорядкований перелік відомостей, сукупність наукових знань із широкого кола питань.

Ефектне порівняння – логічна операція, що спрацьовує на силі довіри.

З

Зараження – психологічний вплив на особистість у процесі, спілкування і взаємодії, який передає певні настрої, спонуки не через свідомість та інтелект, а через емоційну сферу.

І

Індукція – загальний висновок на основі одиничних фактів і посилай.

К

Класифікація – розподіл і поєднання окремих об'єктів пізнання за деякими критеріями.

Комунікація – цілеспрямований інформаційний обмін у різноманітних процесах спілкування.

Комунікативні здібності – індивідуально психологічні особливості особистості, що забезпечують ефективну взаємодію та адекватне взаєморозуміння між людьми в процесі навчання або виконання спільної діяльності.

Конструктивні здібності – здібності, які дозволяють педагогу аналізувати педагогічну ситуацію і обирати єдино правильний засіб взаємодії з особистістю і колективом.

Контроль у вищій школі – це спосіб виявлення і оцінювання результатів спільної діяльності студента та викладача.

Контрприклад – прийом, який передбачає відхід від прямої відповіді на запитання в тактовній формі з метою не образити співрозмовника, але й не дати чіткої відповіді.

Курсант – військове звання військовослужбовця, який навчається у військовому навчальному закладі й не має офіцерського військового звання.

Л

Лекція – логічно завершений науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочною та супроводжуваний демонструванням дослідів.

М

Моделювання – дослідження моделі об'єкта реальної дійсності, у якій відтворюються його структура, функції, характеристики.

Метод навчання – це спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, яка спрямована на розв'язання задач освіти, виховання та розвитку в процесі навчання.

Методичні рекомендації – навчальне видання для студентів із методики засвоєння навчальної дисципліни.

Н

Навчальний посібник – навчальне видання, яке доповнює або частково замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певного предмета, курсу, дисципліни або окремого його підрозділу.

Навчально-наочний посібник – навчальне образотворче видання матеріалів, які містять ілюстративно-наочні матеріали, що сприяють вивченню і викладанню дисципліни, засвоєнню їх змісту.

Навчально-методичний посібник – навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни, яке, окрім викладу навчального матеріалу, містить методичні вказівки й рекомендації щодо викладання дисципліни або організації самостійної роботи студентів, розвитку та виховання особистості.

Навчальна лекція – логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідністю та супроводжуваний демонструванням дослідів.

О

Об'єкт педагогіки вищої освіти – педагогічна система вищої освіти.

Об'єкт психології вищої освіти – соціальні суб'єкти, їхня діяльність, зв'язки й відносини.

Опис – фіксування засобами природної або штучної мови результатів спостереження та експерименту.

Організаторські здібності – здібності, що виявляються в умінні організувати життєдіяльність студентів – навчання, працю, відпочинок; згуртувати їх; розділити обов'язки.

Оцінка – це процес порівняння ступеня засвоєння учнями знань, навичок і вмінь з еталонними уявленнями, описами в навчальних програмах, порадах та інших нормативних документах.

П

Педагогіка вищої школи – це галузь педагогічної науки, яка вивчає педагогічні закономірності й засоби організації та здійснення освітнього процесу (самоосвіти), навчання, виховання (самовиховання), розвитку (саморозвитку) і професійної підготовки студентів (слухачів) до певного виду діяльності й суспільного життя.

Педагогічна компетентність – знання, уміння, навички, а також способи та прийоми їхньої реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості.

Педагогічна діяльність – особливий вид соціальної діяльності, який спрямовано на передавання новим поколінням накопичених людством досвіду й культури, створення умов для їхнього особистісного розвитку.

Педагогічна культура – комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога.

Педагогічна майстерність – це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога.

Педагогічна техніка – сукупність раціональних засобів, умій та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної

роботи зі студентом / учнем, студентським / учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їхніх передумов.

Педагогічна технологія – один із спеціальних напрямків педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня, гарантувати його високий рівень.

Педагогічні здібності – сукупність психічних особливостей учителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

Педагогічний такт – це форма реалізації педагогічної моралі в діяльності педагога, у якій збігаються думка й дія.

Підручник – основне навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни, що відповідає офіційно затвердженій навчальній програмі.

Переконання – це метод педагогічного впливу, завдяки використанню якого вихователь звертається до свідомості, почуттів і досвіду людей із метою формування в них свідомого ставлення до навколишньої дійсності.

Перцептивні здібності – виявляються в спостережливості, що дозволяє проникати у внутрішній світ людини, розуміти її переживання.

Практикум – навчальне видання практичних завдань і вправ, що сприяють засвоєнню набутих знань, умій і навичок, їхньої систематизації та узагальненню, перевірці якості їхнього засвоєння.

Практичне заняття проводиться для закріплення теоретичних знань, набуття навичок в організації і проведенні оперативних і технічних заходів, слідчих дій у роботі з документами, технічними засобами, на тренажерах, навчальних полігонах тощо.

Предмет будь-якої науки – коло питань, що стосуються об'єкта науки, досліджуваного конкретно наукою, які безпосередньо й цілеспрямовано вивчаються нею (наукою) із чітким визначенням завдань і кута зору такого вивчення.

Проміжні висновки – узагальнення всього сказаного стосовно цього питання.

Промова – це система словесного оформлення і вираження думок, у якій реалізується граматичний склад цього вираження і яка є основним засобом людського спілкування.

Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти – це особливий різновид творчої інтелектуальної праці.

Професійна культура – певний ступінь оволодіння професією, тобто способами й прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості.

Професіоналізм спілкування – це готовність і вміння використовувати системні знання у взаємодії зі студентами.

Психологічний бар'єр спілкування – це виникнення негативних емоцій між людьми.

Психологія вищої школи – вивчає закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості професійно-педагогічного спілкування та взаємин викладачів і студентів.

Психологічна структура діяльності – це взаємозв'язок, система та послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач.

С

Семінарське заняття – вид навчальних практичних занять студентів закладів вищої освіти, який передбачає самостійне вивчення студентами за завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо.

Силабус – це документ, у якому роз'яснюється взаємна відповідальність викладача й студента. У ньому представляються процедури (у т. ч. стосовно deadlines і принципів оцінювання), політики (включно з політикою академічної доброчесності) і зміст курсу, а також календар його виконання.

Синтез – поєднання виділених складових об'єкта пізнання в єдине ціле з урахуванням знань, отриманих під час аналізу.

Систематизація – розподіл і поєднання груп об'єктів пізнання за деякими критеріями.

Словник для студентів – довідкове видання впорядкованого переліку мовних одиниць (слова, словосполучення, фрази, терміни, поняття, знаки, імена тощо), доповнених відповідними довідковими даними.

Спілкування – процес установалення і підтримки цілеспрямованого, прямого або опосередкованого тими чи іншими засобами контакту між людьми, так чи інакше пов'язаними один з одним у психологічному відношенні.

Спостереження – цілеспрямоване, планомірне сприйняття об'єкта пізнання з метою виявлення його окремих властивостей і відношень; для нього характерно: дозволяє фіксувати тільки те, що розкриває об'єкт.

Стилі спілкування – це індивідуальна форма комунікативної поведінки людини, що виявляється за будь-яких умов взаємодії в ділових стосунках, у стилі керівництва, у способах ухвалення рішень та розв'язання конфліктів, в обраних прийомах впливу на людей тощо.

Стратегії спілкування – це принципи мовленнєвої поведінки індивіда, пов'язані з постановкою конкретного практичного завдання та планом його реалізації.

Студент – це особа, яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти й навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання для здобуття певного освітнього ступеня.

Студентський вік – це переважно період пізньої юності. Він є важливим етапом онтогенезу, переходом від підліткового віку до періоду самостійного дорослого життя.

Сугестивні здібності – полягають в емоційно-вольовому впливі на студентів, здатності за допомогою твердого слова домагатися потрібних результатів у навчанні та вихованні.

Сходження від абстрактного до конкретного – рух від окремих загальних абстракцій до їхньої єдності – конкретно-всезагального.

Т

Теза – розгорнута відповідь на питання чи проблему, зазначену в плані лекції.

Тексти лекцій – навчальне видання, яке містить повний виклад лекційного матеріалу до затвердженої навчальної дисципліни (усіх лекцій або змістового блоку).

У

Узагальнення – установлення спільних суттєвих ознак, властивостей і зв'язків низки об'єктів пізнання.

Ф

Формалізація – вираження змісту знання в знаково-символічному вигляді (формалізованою мовою) з метою більш точного вираження його змісту й смислу, а також із метою уникнення неоднозначного розуміння.

Х

Хрестоматія – навчальне видання літературно-художніх, історичних, наукових, мистецьких чи інших творів або їхніх частин, які є об'єктом вивчення певної навчальної дисципліни або виховання особистості відповідно до офіційно затвердженої навчальної програми (різновид – книга для читання).

Ю

Юність – це напружений період формування моральної свідомості, утвердження ціннісних орієнтацій та ідеалів, стійкого світогляду, громадянських якостей особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автомонов П. П. Дидактика вищої школи : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний «Київський університет», 2008. 368 с.
2. Акімова О. В., Каплінський В. В., Хамська Н. Б. Методичні рекомендації до комплексного екзамену для студентів спеціальності «Педагогіка вищої школи» освітньо-кваліфікаційного рівня магістра. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД» 2015. 50 с.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій: модульне навчання. Київ : Академвидавництво, 1993.
4. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. Минск : Изд-во БГУ, 1990. 560 с.
5. Психология общения. Энциклопедический словарь; под общей ред. А. Бодалева. М. : Когнито-Центр, 2011. 2280 с.
6. Бондар В. І. Дидактика : підручник. К. : Либідь, 2005. 264 с.
7. Бесчастний В. М., Мухіна Г. В., Новікова О. О. Комунікативні та психологічні аспекти підготовки фахівців для Національної поліції : навч. посіб. Київ : ВД «Дакор», 2017. 240 с.
8. Ващенко Г. Загальні методи навчання. К. : Українська Видавнича Спілка, 1997.
9. Веретенко Т. Г., Манойло І. С. Педагогічний тренінг : навчальний посібник. 2-е вид., перер. та доп. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. 128 с.
10. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник. К. : Центр навч. літератури, 2003. 316 с.
11. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної педагогіки : посібник для студ. вищ. навч. закл. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
12. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Основи педагогіки та психології вищої школи України. К. : ІНТЕЛ, 1995.
13. Головінський І. З. Педагогічна психологія : навч. посіб. для вищ. шк. К. : Аконіт, 2003. 288 с.

14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
15. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов. 2- изд., доп., испр. и перераб. М. : Логос, 2003. 384 с.
16. Енциклопедія освіти; голов. ред. В. Г. Кремін; Акад. пед. наук України. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.
17. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
18. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2012. 264 с.
19. Мороз О. В., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. К. : НПУ, 2003.
20. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-те вид., доповн. і переробл. К., 2007. 656 с.
21. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
22. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. 3-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2007. 495 с.
23. Педагогічна майстерність : хрестоматія : навч. посіб. Упоряд. : І. Я. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; за ред. І. Ю. Зязюна. К. : Вища шк., 2006. 606 с.
24. Педагогічні технології : навч. посіб. для вузів. І. О. Смолюк, А. М. Нісімчук, О. Г. Шпак, О. С. Падалка. Укр. держ. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманна. К. : Укр. енциклопедія, 1995. 252 с.
25. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. К. : Каравела, 2008. 352 с.
26. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. К. : Філ-студія, 2006. 320 с.
27. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
28. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : підручник. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000.

29. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2011. 416 с.
30. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. К. : Академвидав, 2014. 456 с.

Навчальне видання

МУХІНА ГАЛИНА ВІКТОРІВНА

ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

*Підготовлено до друку ТОВ «Дакор»
В авторській редакції*

Підписано до друку ??.05.2020. Гарнітура Cambria. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 8,47. Обкл.-вид. арк. 7,88. Наклад ___ прим.

ТОВ «ВД «Дакор»

Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012

☎ (044) 461-85-06; ✉ vd_dakor@ukr.net 🌐 www.dakor.kiev.ua

📍 04655, м. Київ, просп. Степана Бандери, 20А